

**T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**AZERBAYCAN'IN AVRASYA BİRLİĞİ'NE YÖNELİK
POLİTİKALARI**

Kanan MAMMADOV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Nesrin KENAR

MAYIS - 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AZERBAYCAN'IN AVRASYA BİRLİĞİ'NE YÖNELİK
POLİTİKALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kanan MAMMADOV

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 04/07/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. İbrahim KAMİL	Başarılı
Doç. Dr. Sibel AKGÜN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Nesrin KENAR	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim. Etik Beyan Formunu imzalamayınız.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmaları.)

Kanan MAMMADOV

04/07/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
GRAFİK LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
1. GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: AVRASYA BİRLİĞİ’NİN KURUMSAL VE HUKUKSAL YAPISI ..	6
1.1. Avrasya Birliği’nin Tarihsel Arkapları	6
1.2. Avrasya Birliği’nin Kurumsal Yapısı	9
1.2.1. Kuruluş Süreci	9
1.2.2. Avrasya Birliği’nin Amaçları	11
1.2.3. Kuruluş Yapısı	13
1.3. Avrasya Birliği’nin Hukuksal Yapısı	16
1.4. Avrasya Birliği Üye Ülkeleri	18
1.4.1. Rusya Federasyonu	19
1.4.2. Belarus Cumhuriyeti	22
1.4.3. Kazakistan Cumhuriyeti	25
1.4.4. Kırgızistan Cumhuriyeti	26
1.4.5. Ermenistan Cumhuriyeti	27
1.4.6. Gelecekteki Muhtemel Üye Ülkeler	32
1.5. Uluslararası Toplumun Avrasya Birliği yönelik politikası	33
2. BÖLÜM: AZERBAYCAN’IN AVRASYA BİRLİĞİ’NE YÖNELİK POLİTİKASI	37
2.1. Azerbaycan’ın Dış Politikasının Genel Görünümü	37
2.2. Azerbaycan–Rusya İlişkileri	45
2.3. Azerbaycan’ın Avrasya Birliği’ne Bakışı	50
2.4. Avrasya Birliğine Katılımını Etkileyen Faktörler	54
3. BÖLÜM: AZERBAYCAN’IN AVRASYA BİRLİĞİ’NE OLASI ÜYELİĞİNİN ETKİLERİ	58
3.1. Genel Ekonomik Durum ve Üyeliğin Etkileri	58

3.1.1. Dış Ticaret	60
3.1.2. Doğrudan Yatırımlar	65
3.1.3. Lojistik	68
3.1.4. İşgücü piyasası	69
3.2. Ulusal Egemenlik ve Kültürel Etkiler	69
3.3. Siyasal Etkiler	71
3.4. Azerbaycan'ın Seçimi.....	72
SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	85
ÖZGEÇMİŞ	104

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AEB : Avrasya Birliği
AET : Avrasya Ekonomik Topluluğu
AGİT : Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu
BM : Birleşmiş Milletler
BTC : Bakü-Tiflis-Ceyhan
BS : Bakü-Supsa
OA : Orta Asya
RF : Rusya Federasyonu
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Avrasya Birliği Ülkelerine Ait GSYH	22
Tablo 2: Avrasya Birliği Ülkelerinde Yıllara Göre KBDMG Projeksiyonları.....	24
Tablo 3: Birlik Üyelerin Arasında Ticaret Dengesi.....	31
Tablo 4: Temel Ekonomik Göstergeler	59
Tablo 5: Doğrudan Yabancı Yatırım İstatistikleri, Milyon Dolar	67

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Ülkenin Dış Ticareti.....	61
--	----

ÖZET

Başlık: Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne Yönelik Politikaları

Yazar: Kanan MAMMADOV

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nesrin KENAR

Kabul Tarihi: 04/07/2022

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 104 (ana kısım)

Bu araştırmada Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne yönelik politikaları ve yaklaşımları incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle Avrasya Birliği ve üye ülke politikaları ile Birliğin oluşumunun uluslararası ilişkilere etkileri değerlendirilmiştir. Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne yönelik politikalarının etkilerinin neler olduğu, Azerbaycan'ın ulusal çıkarları açısından üye olup olmasının ne gibi avantajlar sağlayacağı araştırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman taraması yapılmıştır. Araştırılması hedeflenen konularda, konu ile ilgili resmi belgeler, tezler, bilimsel kitaplar ve makaleler, gazeteler ve diğer haber kaynaklarından yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda; Güney Kafkasya'daki kırılğan yapının istikrarlı duruşunda, büyük ölçüde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tarafsızlığı veya dengeli dış politikasının etkisi olduğu belirlenmiştir. Rusya'nın liderliğinde kurulan Avrasya Birliği'nin Azerbaycan sınırında oluşturulması ve AB benzeri bir örgütlenme özelliği taşıması, genişlemeci bir yaklaşım benimsemesi Azerbaycan ve diğer bölge ülkelerini de ilgilendirmesi yönüyle önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu birlik ekonomik bir proje olduğu kadar siyasi bir proje olarak da değerlendirilmiştir. Bu yönüyle Azerbaycan'ın Birliğe yaklaşımı üzerinde siyasi etkenlerin daha ağır bastığı söylenebilir. Azerbaycan son yıllardaki hızlı gelişimi ile birlikte yeni İpek yolu olarak söylenebilecek ekonomik entegrasyon girişimine dahil olması çok faktörlü ekonomik politikası için destekleyici bir unsur olarak belirtilebilir. Stratejik bir ortak olarak Rusya ile ve bölgedeki diğer ülkeler bile ekonomik ve ticaret alanında işbirliği yapmış olması Azerbaycan'a daha da güçlü kılabilir. En önemli faktörlerden biri olan halkın güvenliği konusunda Rusya'nın baskıcı politikalarına karşı bir savunma kalkanı oluşturabilir millî çıkarlar doğrultusunda ekonomik kalkınması istikrara kavuşabilir. Bunun dışında Azerbaycan, Rusya'nın entegrasyon projelerine olan mesafeli duruşunu ekonomik koşullardan daha çok egemenlik ve bağımsız bir enerji politikasını sürdürme kabiliyeti açısından oluşabilecek maliyetleri hesap etmesinin etkisi olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Avrasya Birliği, Azerbaycan, Rusya, Ermenistan

ABSTRACT

Title of Thesis: Azerbaijan's Policies on The Eurasian Economic Union

Author of Thesis: Kanan MAMMADOV

Supervisor: Assist. Prof. Nesrin KENAR

Accepted Date: 04/07/2022

Number of Pages: vii (pre text) + 104
(main body)

In this research, Azerbaijan's policies and approaches towards the Eurasian Economic Union were examined. In this direction, first of all, the effects of the Eurasian Economic Union and the policies of the member states and the formation of the Union on international relations were evaluated. What are the effects of Azerbaijan's policies towards the Eurasian Economic Union and what advantages would be provided by Azerbaijan's national interests in terms of being a member or not have been researched. In the study, document scanning was made from qualitative research methods. Official documents, theses, scientific books and articles, newspapers and other news sources related to the subject were used in the subjects targeted for research. As a result of the research; It has been determined that the neutrality or balanced foreign policy of the Republic of Azerbaijan has a significant effect on the stable stance of the fragile structure in the South Caucasus. It has been concluded that the Eurasian Economic Union, which was established under the leadership of Russia, was formed on the border of Azerbaijan, has an EU-like organizational feature, adopts an expansionist approach, and is important for Azerbaijan and other countries in the region. This union was evaluated as a political project as well as an economic project. In this respect, it can be said that political factors outweigh Azerbaijan's approach to the Union. With the rapid development of Azerbaijan in recent years, its involvement in the economic integration initiative, which can be said as the new Silk Road, can be stated as a supporting element for its multi-factor economic policy. Cooperation with Russia as a strategic partner and even other countries in the region in the field of economic and trade can make Azerbaijan even stronger. It can create a defense shield against Russia's oppressive policies regarding the security of the people, which is one of the most important factors, and its economic development can stabilize in line with national interests. Apart from this, it can be said that Azerbaijan's distance from Russia's integration projects has an impact on the fact that it calculates the costs that may occur in terms of sovereignty and the ability to maintain an independent energy policy rather than economic conditions.

Keywords: Eurasian Economic Union, Azerbaijan, Russia, Armenia

GİRİŞ

Bu araştırmada Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne yönelik politikaları ve yaklaşımları incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle Avrasya Birliği ve ye ülke politikaları ile Birliğin oluşumunun uluslararası ilişkilere etkileri değerlendirilmiştir. Azerbaycan'ın birliğe yaklaşımı ve politik duruşu tezin temel konusu olarak ele alınmıştır.

Avrasyacılık düşüncesi birden çok medeniyeti barındıran ve birden fazla merkezli çok-kültürlü bir dünya düşüncesi temelinde dayanmaktadır. Rusya açısından bakıldığında Avrasyacılık düşüncesinin politik temelleri Rus İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Büyük Petro 1917 Bolşevik Devrimi'ne karşı çıkmasıyla başlayan süreç 1920'lerde Rus Aydınlarca oluşturulan sistematik bir akım haline dönüşmüştür. Etkin coğrafyada stratejik İşbirliği ve hedeflerin gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. Avrasyacılık düşüncesini Türkiye ekolünde ise kardeş devletler olan Azeri, Gürcü, Kürt, Kazak, Türkmen, Kırgız, zbek ve diğer etnik toplulukları içine alan bu coğrafyanın bütün zenginliklerinin birlikte paylaşılmasını yeniden büyük Avrasya uygarlığının oluşturulmasını tarihi yeniden yorumlanmasını hedeflemektedir.

Klasik Avrasyacılık'ın temel görüşleri incelendiğinde, büyük ölçüde coğrafi temelli bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle, söz konusu anlayışın ulusçuluk hisleri de Avrasya dünyasındaki halkların bütününe yönelmiştir. Klasik Avrasyacılık akımı, Avrasya kıtasının siyasi, kültürel ve sosyal içerikli bir tercihle değerlendirilmesine bir cevap niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda coğrafi boyutun ötesinde, Asya ve Avrupa'yı kesiştirerek, multi-etnik yapıyı yeniden inşaa etme düşüncesine hizmet eden Klasik Avrasyacılık, ulus-devlet anlayışının aksine emperyal devletçilik geleneğinin ön planda tutulduğu yeni bir politik kültür oluşturma çabasıdır. Klasik Avrasyacılık, Batıcılığın sömürgeci materyalist anlayışına karşı bir alternatif olarak, kültür ve tarihi derinlikle sentezlenmiş Rus medeniyetine özgü bir vizyonu benimsetme çabası içerisinde olmuştur.

Yeni Avrasyacılık olarak adlandırılan versiyon, gerek Sovyet sonrası Avrasyacılık düşüncesini sistemik bir şekilde ortaya koyması, gerekse Rus politik elitlerine yakınlığı dolayısıyla siyasal hayatta ynlendiriciliğinin bulunması gibi gerekçelerle büyük ölçüde Aleksandr Dugin ile özdeşleştirilmektedir. Avrasyacılık akımı, dünya tarihinin Avrupa merkezci vurgusunu da açık şekilde reddetmektedir. Burada Batı'nın belirlediği

evrensel değerlere dayanan herkes için geçerli bir medeniyet anlayışının Avrasyacı düşünce için kabul edilemezliği söz konusudur. Neo-Avrasyacılık, politik olarak etkili üç jeopolitik düşünce okulunun-Yeni Sağ, Avrasyacı Komünistler ve Demokratik İstatistikçiler- görüşleri doğrultusunda Rus dış politikasında daha etkin olma çabası içerisinde Putin iktidarını başlangıcından beri desteklemişlerdir.

Putin döneminde ise Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Atlantikçilik akımından uzaklaşarak Avrasyacılık akımının yörüngesinde seyretmiştir. Bu çerçevede Rusya bölgedeki çıkarları doğrultusunda Kafkasya'daki mevcut sorunların sürmesini desteklemiş, bölgedeki etnik topluluklar arasındaki mevcut sorunların Rusya menfaatleri gereğince devam etmesini amaçlamış, ayrıca Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde yaşayan Rus kökenli etnik unsurlardan etkin biçimde yararlanmaya çalışmıştır. Putin yönetimi için Avrasyacılık tanımında Rus milliyetçiliği akımından farklı pragmatist bir dış politika izlenmesi ile ılımlı bir Avrasyacılık demokratik devlet uzlaşıcı devlet gibi tanımlamalar ile jeopolitik bir akıma işaret edilmiştir. Putin'in siyasal bakışında sık sık, 'güçlü devlet', 'vatanperverlik' ve 'toplumsal dayanışma' gibi kavramlara gönderme yapılmıştır.

Avrasyacı düşünce geniş bürokratlar ağına sahip ve ataerkil kurumların korunmasına dayanan güçlü bir devlet mekanizması öngörmektedirler. Avrasya'nın dengesiz ekonomik gelişmesi göz önüne alındığında Rusya, Avrasya alanı içerisinde sınırların kaldırıldığı, vergi ayrıcalıklarının olduğu ekonomik bölgelerden oluşan Avrasya devleti düşüncesini desteklemiştir. Bu konuda, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev, Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı kapsayan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içinde bir Gümrük Birliği'nin kurulmasına önderlik etmiştir. Sonrasında Gümrük Birliği üyeleri tarafından Avrasya entegrasyonu için önemli bir adım atılmış ve Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Avrasya entegrasyonunu derinleştirmeye yönelik önemli bir ilerleme kaydedilmiş, Neo Avrasyacı düşüncenin, BDT'nin, tek bir ekonomiye ve ulaşım koridoru ağına sahip, ortak güvenlik ve ortak temsiline olduğu, bir kıta devletine/Avrasya devletine entegre olması gerektiğine olan inançları daha da artmıştır. Bu bağlamda araştırmada Avrasyacılık teorileri ile ilişkilendirilen Avrasya Birliği'de Azerbaycan'ın olası üyeliği değerlendirilmiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Avrasya Birliği incelenmiş Avrasya Birliği'nin kurulma süreci, bunu gerekli kılan nedenler ve olaylar, Avrasya Birliği'nin amacı, bu birliğin oluşturulması ile ne planlandığı, birliğin temel organları ve yapısı incelenmiştir. İkinci bölümde, Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne olan resmi yaklaşımı araştırılmıştır. Üçüncü bölümde de Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne üye olmadığı durumu ile gelecekte üye olması durumunda Azerbaycan'a olası etkileri, ülkenin siyasi, ulusal güvenlik ve ekonomi alanlarındaki olası değişiklikler, üretim, ithalat, ihracat vb. alanlardaki etkiler incelenmiştir.

Çalışmanın Konusu

Bu tezin konusu, Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne yönelik politikaları ve yaklaşımlarının araştırılmasıdır. Avrasya Birliği'nin Rusya'nın liderliğinde ve bölgenin önemli devletleri tarafından Azerbaycan ve Türkiye'nin sınırlarında oluşturulması konunun önemini arttırmaktadır. Bu çalışmada Avrasya Birliği'nin oluşturulma süreci Rusya liderliğinde kurulan diğer oluşumlar doğrultusunda araştırılmış uluslararası etkileri tartışılmıştır. Azerbaycan'ın şimdiye kadar neden bu birliğe dâhil olmadığı ve Avrasya Birliğine katılması durumunda Azerbaycan'a olası olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirilmiştir.

Güney Kafkasya'nın kırılğan istikrar yapısı içinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dengeli dış politika çabaları ve bu çabaların etkisinin neler olduğu, bölgedeki tarihi ve jeopolitik faktörler bağlamında incelenmiştir. Bölgedeki son gelişmeleri ve Azerbaycan'ın bunlarla başa çıkma konusundaki çıkarlarını, tepkilerini ve eksiklikleri de ayrıca değerlendirilmiştir. Azerbaycan'ın bu dış politika seyrinin korunması ve daha da sağlamlaştırılmasının etkileri incelenmiştir.

Çalışmanın Amacı

Modern dünyada ülkeler uluslararası rekabete dayanabilmek, üretim, ithalat ve ihracatlarını arttırabilmek için, ekonomik entegrasyonlara katılma eğilimindedirler. Azerbaycan'ın bulunduğu bölgede önemli entegrasyonlardan biri olan Avrasya Birliği'ne henüz üye olmaması nedeniyle, Azerbaycan açısından bu birliğin tanınması ve araştırılması önem kazanmıştır. Bu araştırmanın temel amacı, bölgenin en önemli ülkesi olan Rusya'nın da üye olduğu bu birliğe Azerbaycan'ın da üye olması veya

olmaması durumunda Avrasya Birliği'nin Azerbaycan üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin yanı sıra Avrasya Birliği'nin kuruluş amacı ve bölgeye etkilerinin araştırılmasıdır. Tezin problemi Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne yönelik politikalarının etkilerinin neler olduğu, Azerbaycan'ın ulusal çıkarları açısından üye olup olmamasının ne gibi avantajlar sağlayacağıının araştırılmasıdır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışmada Azerbaycan'ın Avrasya Birliği ile ilişkileri olası üyeliğinin etkileri mevcut politikaların avantaj ve dezavantajları incelenmiştir. Bu birliğe olası üyeliğinin etkileri konusunda yapılmış bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bu yönüyle araştırmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde; Azerbaycan'ın denge politikasının (2002), Azerbaycan Rusya ilişkilerinin (Aslanlı, 2010;Canar, 2012) Avrasya Birliği Projesi ve Türk dış politikasına yansımalarının (Öztürk, 2013), Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının (Hasanov, 2013), Azerbaycan geosiyasetinin (Hasanov, 2015), Avrasya Birliği ve politik ekonomik etkilerinin(İncekarave İncekara, 2015), Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım ve etkilerinin (Bilgiç, 2016), Rusya'nın Avrasya Birliği politikasının(İsmail, 2016), Azerbaycan'ın Avrasya Birliğine Entegrasyonunun (Valiyev, 2016) Azerbaycan'da Bağımsızlık Mücadelesinin(Ağar, 2017), Orta Asya ülkelerinin Avrasya Birliği projesine yaklaşımının (Omonkulov,2018) ve Azerbaycan ve Ermenistan'ın Avrasya Birliği bağlamında değerlendirilmesi (Shahbazov, 2021) konularında çalışıldığı bu çalışmaların çoğunluğunun Avrasya Birliği'nin hukuksal ve kurumsal yapısı ile veya Avrasya Birliği üyesi devletler ile ilgili olduğu, ya da Avrasya Birliği ile uluslararası sistemin diğer önemli aktörleri arasındaki ekonomik ve/veya siyasi ilişkilerin araştırıldığı görülmüştür. Ayrıca Azerbaycan'ın çeşitli ekonomik entegrasyonlarla ilişkileri ile ilgili birçok çalışma da mevcuttur, ama Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne politika ve yaklaşımları konu alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan çalışmanın “özgün” bir değere sahip olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada ihtiyaç duyulan bilgi toplama işlemleri nitel araştırma yöntemlerinden doküman taraması yoluyla yapılmıştır. Araştırılması hedeflenen konularda, konu ile ilgili resmi belgeler, tezler, bilimsel kitaplar ve makaleler, gazeteler ve diğer haber kaynaklarından yararlanılmıştır. Karasar'a (2006) göre doküman inceleme belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar.

Doküman incelemesi yönteminde araştırmanın problemine uygun olacak şekilde kaynakların belirlenmesi işleminden sonra bu kaynaklara ulaşılarak inceleme ve değerlendirmeler yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2002). Araştırma konu açısından Avrasya Birliği ve Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne politika ve yaklaşımları konusu ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın problemi "Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne yaklaşımı nasıl olmalıdır? Üyeliğinin getireceği sonuçlar neler olabilir? Mevcut durumun avantaj ve dezavantajları nelerdir? Gelecekte Azerbaycan'ı neler beklemektedir?" şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmadaki problemlerin çözümünde hem teorik, hem de ampirik araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bunlar arasında tarihsel, karşılaştırmalı (Rusya'nın Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile ilgili dış politika ilişkileri ve Kafkasya devletleriyle ilgili diğer ülkelerin ilişkileri ve uluslar arası etkileri değerlendirilmiştir), disiplinler arası (uluslararası ilişkiler teorisi, siyaset bilimi, sosyoloji ve b.), entegre ve sistematik bir yaklaşım kullanılmıştır. Burada bu konuyla ilgili resmi belgeler, makaleler, röportajlar, devlet yetkililerinin açıklamaları ve bunula ilgili diğer görüşme ve haberler incelenmiştir.

1. BÖLÜM: AVRASYA BİRLİĞİ'NİN KURUMSAL VE HUKUKSAL YAPISI

Bu bölümde, Avrasya Birliği incelenmiş, Avrasya Birliği'nin kurulma süreci, bunu gerekli kılan nedenler ve olaylar, Avrasya Birliği'nin amacı, bu birliğin oluşturulması ile ne planlandığı, birliğin temel organları, üye ülkelerin hedefleri ve diğer devletlerin birliğe bakışı incelenmiştir.

1.1. Avrasya Birliği'nin Tarihsel Arkaplanı

Avrasya'cılık düşüncesi Yirminci yüzyılda ilk çeyrekte itibaren sistemleştirmiş ve Soğuk Savaş ardından yeniden düzenlenmiş siyasal ve ekonomik birliktelik çatısı altında geçerliliğini korumaktadır (Temur, 2010). Bölgenin en büyük gücü olan Rusya'nın temel jeopolitik çıkarlarından biri, Avrasya'nın bir parçası olarak gördüğü ülkelerle giderek daha yakın bir bütünleşme arayışıdır (Andreen, 2014). Bütünleşme girişimlerinin en önemlilerinden biri Bağımsız Devletler Topluluğudur (BDT).

Bağımsız Devletler Topluluğu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılışının ardından 21 Aralık 1991 tarihinde 11 cumhuriyet tarafından kurulmuş siyasal bir topluluktur. Bu birliğe kurulmada Azerbaycan'ın, Belarus'un, Ermenistan'ın, Moldova'nın, Kazakistan'ın, Kırgızistan'ın, Tacikistan'ın, Türkmenistan'ın, Özbekistan'ın, Rusya'nın ve Ukrayna'nın katıldığı görülmektedir. Bu topluluğa 1993 yılında katılan Gürcistan, Rusya ile anlaşmazlığa düşmüş ve ardından Cenup Osetya savaşı meydana geldikten sonra 2008 yılında gruptan ayrılmıştır. Şu an gözlemci ülke konumunda bulunan Türkmenistan topluluktan 2005 yılında ayrılmıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu 240 milyon gibi geniş bir coğrafyayı kapsamakta dünyanın en geniş pazarlarından birini oluşturmaktadır. Ancak birliğin bu kadar büyük olmasına rağmen yeniden gelişim kayıt etmemesinden dolayı Rusya merkezinde yeni bir oluşuma ihtiyaç duyulmuştur. Rusya Avrasyacılık ekolü bağlamında yeni oluşumlara yönelmiş, ilk etapta Kazakistan ve Belarus ile Gümrük Birliği projesi başlatmıştır. Bu süreç Avrasyacılık yaklaşımında önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Temur, 2010).

Rusya açısından bakıldığında Avrasyacılık düşüncesi etkin coğrafyada stratejik işbirliği ve hedeflerin gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. Türkiye gibi Avrasyacılık

stratejisi sınırları dışında yer alan diğer ülkeleri de bu oluşum yakından ilgilendirmektedir (Bilgiç, 2016: 9). Bu düşüncenin politik temelleri Rus İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. 1917 Bolşevik Devrimi'ne karşı çıkmasıyla başlayan süreç 1920'lerde Rus Aydınlarca oluşturulan sistematik bir akım haline dönüşmüştür (Sönmez, 2010: 73-74). Avrasyacılık düşüncesi birden çok medeniyeti içine alan birden fazla Kutbu bulunan çok-kültürlü bir dünya temeline dayanmaktadır. Bu medeniyet tasavvurunda milletler arasında üstünlükten söz edilemez, hiçbir medeniyet ve kültür diğerinden üstün kabul edilemez (Imanov, 2007: 23). Avrasyacılık düşüncesini Türkiye ekolü ise Rus Avrasyacılığından tamamen farklıdır. Türkiye Avrasyacılığında kardeş devletler olan Azeri, Gürcü, Kürt, Kazak, Türkmen, Kırgız, Özbek ve diğer etnik toplulukları içine alan bu coğrafyanın bütün zenginliklerinin birlikte paylaşılmasını yeniden büyük Avrasya uygarlığının oluşturulmasını, tarihi yeniden yorumlanmasını hedeflemektedir (Amirbek, 2014: 110-111).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış bir devlettir. Birliğin dağılımından sonra bu devletin mirasını üstlenen Rusya etnik nüfusunun güvenliğine ilişkin tedbirler almak ve Politikalar geliştirmek istemiştir. 1993 yılında Yeltsin yakın çevre politikasına onay vermiştir. Bu politika Rus dış politikasının temelini teşkil etmiştir. BDT üyeleri ile görüşmelerde güvenlik sistemi oluşturma, işbirliği sağlamak ve etnik Rus halkın güvenliği içerisinde etki alanını korumak hedeflenmiştir (Arı, 2018).

BDT Adı altında siyasi kontrol hedeflenmiştir. Askeri kontrol için ise Kolektif Güvenlik Antlaşması Mayıs 1992'de imzalanmış ve Nisan 1994'de yürürlüğe girmiştir. Üye ülkeler, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'dır. Bu anlaşmada amaç, bölgedeki istikrarı sağlamaktır ve üye ülkelerin birbirlerine karşı güç kullanmaması hedeflenmiştir. Aynı zamanda diğer bir alternatif askeri işbirliklerine üye olmayacaklarını ve üyelerden birine karşı yapılacak olan saldırıya birlikte karşılık verileceğine ilişkin bir sözleşme özelliği taşımaktadır (Arı, 2018). Haziran 1992'de, BDT ülkelerinde muhtemel çatışma çıkması halinde acil bir müdahale gücünün kurulması hedeflenmiştir. Bunun için ortak güvenlik anlaşması imza altına alınmıştır. Ocak 1993'de Rusya, Tacikistan ve Kırgızistan arasındaki protokol gereğince BDT'nin dış sınırı Rusya'nın da dış sınırı kabul edilmiştir. Tüm bu gelişmeleri önemli bir unsur olarak Rus barış gücü askerlerine bölgede harekât alanı oluşturmasıdır (Yapıcı, 2004). Bu

açıklamalarda bölgenin en büyük gücü olan Rusya kendi coğrafyasında barış gücü ile kontrol gücünü artırdığı anlaşılmaktadır.

Putin yönetimi için Avrasyacılık tanımında Rus milliyetçiliği akımından farklı, pragmatist bir dış politika izlenmesi ile ılımlı bir Avrasyacılık, demokratik devlet, uzlaşıcı devlet gibi tanımlamalar ile jeopolitik bir akıma işaret edilmiştir (İmanov, 2008). Putin'in siyasal bakışında sık sık, 'güçlü devlet', 'vatanperverlik' ve 'toplumsal dayanışma' gibi kavramlara gönderme yapılmıştır. Bu değerler Avrasyacılık düşüncesini bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda birçok resmi belgede Rusya'nın Avrasya ülkelerinden biri olduğu sık sık vurgulanmıştır Avrasyacılık düşüncesinin temel görüşlerini değişik tonlarda vurgulanmıştır. Putin'in düşünce temelinde karşılıklı milli menfaatler gözetilerek işbirliğinin kurulması, güvenlik ve ekonomik alanda yakın ilişkiler kurulması ve çeşitli faaliyetlerde bulunulması ülkeler içerisinde medeni bir rekabet ortamının oluşturulması olduğu söylenebilir (İşyar, 2004; İmanov, 2008). Ancak bu düşünceler Rusya'nın girişimci yayılmacılığının ve politika üretmesinin önüne geçmemektedir. BDT ile daha güçlü etkili bir Rusya hedeflenmiştir (Elbeye,2011).

Avrasya Birliği'nin savunma kapsamındaki çalışması Kolektif güvenlik antlaşmasıdır (İsmail, 2016). Birlik üyesi olan ülkeler bu anlaşmaya dahildirler. Kolektif güvenlik Anlaşması 7 Ekim 2002'de Avrasya Birliği'nin kurulmasından önce imzalanmış ve çalışmaya başlamıştır. Bu açıdan Birliği güvenlik ayağını temsil etmektedir. Bu anlaşmada Rusya'nın Kazakistan'ın Kırgızistan'ın Tacikistan'ın Belarus'un ve Ermenistan'ın işbirliği söz konusudur (Collective Security Treaty Organization, 2021). Avrasya Birliği'nin güvenlik ayağının olması birliğin ekonomik kapsamda değil ileride askeri ortaklıkla işbirliği içerisinde yeni oluşumların olacağına işaret etmektedir ve ABD'nin politikalarına karşı bir güç birliği ve karşı bir strateji anlamına gelmektedir (Öztürk, 2013, 235).

Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi olan ülkeler farklı işbirliklerine girerek farklı çalışma alanları oluşturmuşlardır. Öncelikle Birliğin kuruluş amacı olan ortak ekonomik alan oluşturmak ve bu kapsamda işbirliğini yürütmek amacıyla Kazakistan'ın, Rusya'nın, Beyaz Rusya'nın ve Ukrayna'nın ortak ekonomik alan kurmaya ilişkin anlaşmaları söz konusudur (Kajenov, 2002). Bu kapsamda üye ülkelerin serbest ticaret

bölgesi oluşturması, gümrük birliğine gitmesi ve ticareti zenginleştirilmesi hedeflenmiştir. 19 Eylül 2003 tarihinde Ukrayna, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında anlaşmalar imzalanmıştır. Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET): Beyaz Rusya'nın Kazakistan'ın, Kırgızistan'ın, Rusya'nın ve Tacikistan'ın katıldığı gümrük birliği sonrasında ortaklarla oluşacak bir ekonomik alan oluşturulması planlanmıştır. Bu amaçla kuruluşa ilişkin anlaşma 10 Ekim 2000 senesinde imzalanıp, Mayıs 2001 senesinde işlerlik kazanmıştır (Barak ve Abutalipov, 2016).

Birliği ikinci adımı olan Avrasya Ekonomik Topluluğu 2000 yılında oluşturulmuş ve Birliğin ekonomik yapısının yeniden inşa edilmesine imkan sağlamıştır (Golam ve Monowar, 2013). Kapsadığı coğrafya sahip olduğu nüfus ekonomik ve ticari ilişkiler enerji kaynakları ve diğer güç unsurları ile dünyada Yeni Bir siyasal yapılanmaya yön verecek kadar önemli bir adım olduğu söylenebilir (İsmail, 2016). Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Avrasya bölgesi ülkeleri arasında Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi Ekonomik İşbirliği Temelli oluşan bu çalışma aynı zamanda güvenlik ayağını da oluşturması ile yeni bir güç odağı haline geldiği düşünülebilir.

1.2. Avrasya Birliği'nin Kurumsal Yapısı

Avrasya Birliği'nin Bölgesel açıdan ekonomik entegrasyonun sağlayan bir örgüt olduğu söylenebilir. Bu ulusal bir kişilik anlamına gelmektedir ve anlaşma temeline dayalıdır. AEB, malın, hizmetin sermayenin ve emeğin rahatça dolaşımını sağladığı gibi sosyal kültürel entegrasyonu da sağlamaktadır (Mostafa & Mahmood, 2018: 163–164). Avrasya Birliği'nin Üyeleri Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya Federasyonudur. Ekonomik işbirliğinin en önemli amacı, üye ülkeler arasında rekabet gücünü düzenlemek, işbirliğini artırmak, istikrarlı bir kalkınmayı teşvik etmektir (<http://www.AEBnion.org/?lang=en#about> Erişim Tarihi 03/05/2021). Sözleşmeye göre, ittifakın üyeleri arasında Yüksek Avrasya Ekonomik Konseyi, Avrasya Hükümetlerarası Konseyi, Avrasya Ekonomik Komisyonu ve Avrasya Birliği Mahkemesi yer almaktadır.

1.2.1. Kuruluş Süreci

Avrasya Birliği'nin Kuruluş fikri ilk kez Kazakistan başkanı Nazarbayev tarafından 1994 yılında Moskova'da bulunan devlet Üniversitesi'nde yapmış olduğu konuşmada

dile getirilmiştir (Falyahov, 2014). Bu kapsamda Bölge Devlet başkanlarına ayrıntılı bir rapor verilmiş, proje anlatılmış ve sonrasında paylaşılmıştır. Sunulan belgede “Avrasya Birliği” adı ilk defa kullanılmıştır (TİM, 2020).

Birliğin kuruluşuna giden süreç Rusya ile Belarus'un 1995 yılındaki Gümrük Birliği Anlaşması ile başlamıştır. 2000 yılında Rusya Belarus'un, Kazakistan'ın, Kırgızistan'ın, Tacikistan'ın katılımıyla Avrasya ekonomik topluluğunun kurulmasını teşvik etmiştir (Tasch, 2014). Bu birliktelikten sonra Ukrayna'da bu topluluğa üye olması yönünde girişimde bulunmuş üye ülkelerce katılımına ilişkin ortak bir karar alınmıştır. 2010 yılında ise Kazakistan'ın, Rusya'nın, Belarus'un Gümrük Birliği süreci oluşturulmuştur (Alkan, 2014). Tüm bu süreçlerin ardından Putin, 2011 yılında bir makale yayınlamış, Avrasya Birliği tezini savunduğunu, bölgesel işbirliğini amaçladığını belirtmiştir (Putin, 2011).

Birliğe dahil edilmesi düşünülen Ukrayna, Kırgızistan ve Tacikistan da vardır. 2010 senesinde bu üç ülke ortak gümrüğe geçmiştir. 18 Kasım 2011 de ise bu ülkeler arasında gümrük kontrolü tamamen ortadan kalkmıştır (Alkan, 2014). 2012 yılında ise ikinci bir adım atılmış ortak ekonomik bölgeye geçilmiştir. Bu yıl atılan diğer bir adım ise Avrasya Birliği Komisyonunun kurulmasıdır. Birliğin öncelikleri arasında genişleme fikri de bulunmaktadır (Roberts vd. 2014: 4). 29 Mayıs 2014'te Rusya, Kazakistan ve Belarus merkezi Astana olacak şekilde “Avrasya Birliği” Anlaşmasını imzalamışlardır (Tüysüzoğlu, 2014). Belarus, Kazakistan ve Rusya liderleri tarafından imzalanan bir antlaşma ile temelleri atılan bu birlik, siyasi ve ekonomik bir birliğe dönüşmüştür (Tasch, 2014). Kuruluş aşamasında Ermenistan'ın ve Kırgızistan'ın birliğe katılacaklarına ilişkin olumlu mesajları ve iradeleri söz konusu olmuştur. Genişleme sürecinde Özbekistan'ın Tacikistan'ın Türkmenistan'ın katılımı ve diğer Orta Asya ülkeleri olan Azerbaycan ve Ukrayna Hedef üye ülkeler arasında planlanmıştır. Ancak Moldova'nın Gürcistan'ın Ukrayna'nın Avrasya Birliği yerine Avrupa Birliği'ne doğru olduğu net bir şekilde görülmüştür. Bu durum üç ülkenin Rusya'dan farklı bir yöneliş arayışında olduğunu göstermektedir (Tüysüzoğlu, 2014).

AEB'ye Ermenistan'ın Girişi 9 Ekim 2014'te olmuştur (Druzhinin 2014; Klimentyev, 2014). Birlik Kırgızistan'ın da girişi ile 5 üyeli bir örgüt yapısına kavuşmuştur. Toprak büyüklüğü açısından 20 milyon km² lik bir alanı kapsayan oldukça geniş bir kara alanını

oluşturmuştur. Dünyanın yaklaşık yüzde 15'i olan bu alanda 200 milyona yakın nüfus yaşamaktadır (Eurasian Economic Commission, 2016). Birliğin resmi kuruluşu 1 Ocak 2015'tir. 23 Aralık 2014'te anlaşmaya imza atan Kırgızistan'ın Avrasya Birliği'ne tam üyeliği, protokollerin onaylandığı 1 Mayıs 2015 tarihinden itibaren geçerliliğini kazanmıştır (Duran ve Yılmaz, 2020: 37; Mostafa & Mahmood, 2018: 164).

Birliğin resmen kuruluşundan sonra birliğin merkezi Kazakistan'ın başkenti olan Astana olmuştur. Mevcut Yapı devletler üstü bir yapı olarak düşünülmüştür. Bölge ülkelerini kapsayacak şekilde planlanmıştır. Bölge ülkeleri arasında malların hizmetlerin sermayenin ve işgücünün serbestçe dolaşımı esas alınmıştır (Al JazeeraTurk, 2014). Birliğin kuruluşuna ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa 21 yüzyılda atılan önemli adımlardan biri Avrasya Birliği'nin kuruluşu olduğu söylenebilir (İsmail, 2016). Birliği önemli kılan unsurlar sıralanacak olursa, Asya kıtasının Önemli bir kısmını kapsıyor oluşu, Etkin olduğu alan itibariyle önemli bir nüfusa hitap ediyor oluşu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılışından sonra Birliği oluşturan ülkelerin tekrar bir çatı altında işbirliği yapıyor oluşu, Avrupa Birliği'ne benzer şekilde gümrük birliği ve Ekonomik İşbirliği yanında ortak bir güvenlik stratejisi de planlanıyor oluşu sayılabilir.

1.2.2. Avrasya Birliği'nin Amaçları

Ocak 2015'ten bu yana mal, hizmet, sermaye ve emeğin serbest dolaşımını garanti eden birliğin hedefleri (Stack, 2014); Resmi web sitesinde küresel bir krizin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak, üye ülkelerin dış pazarlarda ortak çıkarlarının gerçekleşmesini sağlamak, gümrük birliği ve ortak ekonomik pazar oluşturmak için birlikte çalışmak olarak belirtilmiştir. Avrasya Birliği'nde kararlar çoğunluklu demokrasi ile alınıp her ülkenin veto hakkı söz konusudur Ekonomik Topluluk, Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan üye devletlerinin entegrasyonunun ekonomik ve insani ortamını iyileştirmeyi amaçlayan uluslararası bir ekonomik entegrasyondur (EAEU, 2021).

Avrasya Birliği'nde savunma ve ortak para birimi gibi iki önemli konuya yaklaşımlar dikkat çekmektedir (İsmail, 2016). Birliğin kurulması ile daha önce sermayenin hizmetin ve malların rahatça gidemediği yerlere serbest dolaşım sağlayabilmiştir (Boratav, 1997). AEB ile yerel veya ileride kurulabilecek Ortak para birimi ile doların

varlığını bölgede asgariye indirilmesi, ülkelerin kendi yerel paraları ile ticaretlerini geliştirmelerinin sağlanması hedeflenmiştir (Öztürk, 2013, 235). Avrasya Birliği'nin kullanabileceği Ortak para birimine ilişkin düşünceler bulunmakta ve bu düşünceler olumlu karşılanmaktadır. Öyleki kurulacak ortak para birimine Evraz İsmi bile düşünülmüştür. Ancak bazı üye ülkelerin ortak para birimine karşı çıkıyor oluşu bunun gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. Rusya ve Belarus arasında anlaşmış olan ortak para birimine geçme kararı bile uygulanamazken daha fazla üye ülkeyi kapsayan Avrasya Birliği üye ülkelerin ortak para birimine geçmesi oldukça zor görünmektedir (İsmail, 2016). Rusya'ya karşı yaptırımların devam ettiği günümüzde ortak para birimi pek mümkün görünmemektedir. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü politikalar bölge ülkelerini de tedirgin etmektedir (<https://tr.sputniknews.com/abd/202104161044285738> Erişim Tarihi 03/05/2021).

Putin, Birlik için yeni bir kutup oluşturmayı hedeflediğini belirtirken, ABD Rusya Federasyonu rekabetine yeni bir kapı açmıştır (Öztürk, 2013, 235). Putin, (2011) “A New Integration Project for Eurasia” adlı makalede Sovyet sonrası daha geniş bir alan oluşturmaya çalıştığını belirtmiştir. Bu birlik ile hızlı bir entegrasyon sürecini başlatmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda birliğin yeni bir toplu güvenlik anlaşması oluşturabileceğini ve bu sayede bölgesel güvenliği sağlayabileceğini düşünmüştür. Birliğin diğer bir hedefi ise ekonomik açıdan gelişmişliği desteklemektir. Kriz sonrası ekonomik yönden zorda kalmış olan bu devletlere destek olmak ve iletişimi sağlamak ve bu süreçte ekonomik gelişmeye ivme katmak hedeflenmiştir (Putin, 2011).

Avrasya Birliği gümrük birliğine giderek, birlik üyeleri arasında ticari ilişkileri güçlendirerek sağlam temellere oturtmak, Avrupa Birliği oluşum sürecine benzer şekilde sınırları ortadan kaldırmak ve entegrasyonu güçlendirmek, hedeflenmiştir (İncekara, ve İncekara, 2015). Putin, Kurulan birlik ile aynı zamanda bu, Rusya'nın bu deneyimini diğer devletlere aktarmayı düşündüğünü belirtmiş, Serbest vize anlaşmaları ile kültürlerarası geçişi desteklemek, göç politikalarını düzenlemek, bu sınır kontrollerini sağlamak, diğer hedefler arasındadır. Putin Birliğin aynı zamanda Avrasya Birliğinin rekabet kurumu olarak algılanmaması için Avrupa Birliği'nin rakibi olmadığını, bir Doğu Ortaklığı projesi olduğunu, Sovyet sonrası coğrafyada bir bütünleşme projesi olduğunu belirtmiştir (Öztürk, 2015).

1.2.3. Kuruluş Yapısı

Avrasya Birliği Antlaşmasının (2014) ilk bölümünde birliği kuran ülkeler verilmiştir. “Belarus Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu, olduğu belirtilmiştir. İlk sözleşmede 3 ülkenin olduğu görülmüştür.

Avrasya Birliği şu anda Kurucu anlaşmalarına taraf olan ve böylece üyelik ayrıcalıklarına ve yükümlülüklerine tabi olan 5 üye ülkeden oluşmaktadır. AEB'nin kurucu devletleri bağlayıcı yasalar kapsamında yer almaktadır ve yürütme ve yargı organları içinde eşit temsile sahiptir. Ancak önemli ölçüde özerkliğe sahiptirler ve AEB'nin politikalar veya yeni üye ülkeler benimsemesi için oybirliğiyle olmaları gerekir. Bu konsensüs AEB'nin kurucu ilkesidir (EEC, 2014).

Sözleşmenin birinci bölümünde Avrasya Birliğinin kurulmasına yönelik genel hükümler verilmiş ve birliğin malların serbest dolaşımını sağlayan, hizmetleri, sermaye ve işgücü sınırları dahilinde ve koordineli olarak kabul edildiği veya bu Antlaşma kapsamında belirlenen ekonomik sektörlerdeki ortak politika üreten uluslararası bir bölgesel örgüt olacağını belirtmiştir (EEC, 2014).

Sözleşmenin ikinci bölümünde temel ilkeler, hedefler, birlik yetkisi ve hukuku açıklanmıştır. Birliğin işleyişine ilişkin temel ilkeler 3. Maddede açıklanmıştır. Birlik, verilen yargı yetkisi dahilinde faaliyetlerini yürüteceği, üye Devletler tarafından bu Antlaşma uyarınca;

- Evrensel olarak tanınan uluslararası hukuk ilkelerine saygı,
- Üye Devletlerin egemen eşitliği ilkeleri ve bunların toprak bütünlüğü;
- Üyenin siyasi yapılarının belirli özelliklerine saygı
- Devletler; karşılıklı yarar sağlayan işbirliğini sürdürmek
- Eşitlik ve saygının sağlanması
- Tarafların ulusal çıkarları piyasa ekonomisi ve adil rekabet ilkelerine saygı;
- Gümrük Birliği'nin istisnasız işlemlerini sağlamak ve geçiş döneminden sonraki sınırlamalar.
- Üye Devletler, uygun koşulları sağlamak için uygun koşullar yaratacaktır.

Avrasya Birliğini oluşturan, sözleşmenin 8. maddesi, birliğin organlarını belirtmektedir. Bu organlar “Avrasya Birliği Yüksek Konseyi, Hükümetlerarası Konsey, Avrasya

Ekonomik Komisyonu ve Avrasya Birliği Mahkemesinden” oluşmaktadır (Dagavor o Avraziyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014: 8). 2014 yılının Mayıs ayında birliğin daimi kurumlarına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Birlikte en önemli kurul ise üyelerin devlet başkanlarının oluşturduğu Avrasya Ekonomik Yüksek Kurulu’dur (AEYK).(AEB, 2015). Bu kurul yılda bir defa toplanır, birliğin stratejisi, talimatları ve gelecek için politikalar üretmeyi hedefler. Aynı zamanda bütçeye ve üye ülkeler için sağlanacak katkıları da onaylar (Eurasian Economic Integration, 2014).

Yüksek Konsey; birliğin en üst organı Yüksek Konsey’dir. Üye olan ülkelerin devlet başkanlarından oluşmaktadır birliğin stratejisi bu konsey tarafından belirlenir. Bu konseyde kurulların çözemediği sorunlar ele alınır ve çözüme kavuşturulmaya çalışılır. Kararların alınmasında oybirliği esastır (Dagavor o Avraziyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014).

Hükümetlerarası Konsey; üye olan ülkelerin hükümet başkanları tarafından oluşturulur. Yılda en az iki kez toplanması esastır. Sözleşmenin yürürlükleri ile ilgili iş ve işlemlerin takip ve sorumluluğunu üstlenir, bütçeyi onaylar. Komisyon çalışmalarına yön vererek, görev dağılımlarını belirler (Dagavor o Avraziyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014). Bu konseyde diğer yönetim organlarınca alınan kararlar değerlendirilir ve bir ortak metin oluşturmaya çalışılır. Müzakere etmek üzere yılda en az iki kez toplanır. Bu konseyde alınan kararlarda oybirliği esastır (Belarus’ Presidency in the AEB bodies in 2015).

Devletlerarası Konsey Birlikte, meydana gelen iş ve işlemler neticesinde ortaya çıkan sorunların çözümlenmesi için çalışır, üye ülkeler arasındaki, stratejilerini belirlenmesi, yönlendirilmesi ve entegrasyonun geliştirilmesi için karar verir karar alma sürecinde Avrasya Ekonomi topluluğunun amaçları bağlamında yönlendirici bir rol oynar. Konseye başkanlık eden ülke alfabetik sıraya göre değişir. Her yıl yeniden seçilen başkan bir yıl görev yapar, devletlerarası, konseyin karar sürecinde temel oluşturur. Devletlerarası Konsey Karar alma uygulamalarıyla alakalı aşağıdaki hususlara dikkat eder (AEB, 2014):

- Topluluk devletlerinde geçerli olacak, ticari terimleri düzenler.
- Diğer devletler arasındaki Gümrük Birliği düzenlemelerini yapar.

- Üye devletlerarasındaki gümrük düzenlemelerini ve prosedürlerini mümkün olduğunca en basit hale getirir.

- Üye devletlerin yerel yasalarını, birliğin ulusal yasalarına koordine edilmesini sağlar.

AEB'nin en önemli kurumlarından birisi Komisyon Yönetim Kurulu ve Komisyon Konseyi'nden oluşan ve birliğin ülkelerüstü daimi düzenleyici organı olan Avrasya Ekonomik Komisyonu'dur (AEK) (Eurasian Economic Integration: facts, 2015). AEK'in genel merkezi Moskova'dadır. Komisyonun birinci görevi birliğin gelişmesini desteklemektir. Bu amaçla, öneriler geliştirmek hedeflenir. Mevzuat açısından düzenleyici bir organdır. Komisyon kararları aynı zamanda birliğin yasasının bir bölümünü teşkil eder. Alınan kararlar üye devletlerce uygulanır (Belarus' Presidency in the AEB bodies in 2015).

Avrasya Ekonomik Komisyonunun gümrük birliğini ve tek ekonomik alanı meydana getirmek için Şubat 2012 den beri faaliyette bulunduğu uluslararası düzenleyiciliği ile öne çıkan bir kuruluş olduğu söylenebilir. Her üye ülkeden (Rusya, Kazakistan, Belarus, Kırgızistan ve Ermenistan) üç üye ile on beş üyeden oluşur. Komisyonun kararını oy çokluğu belirler. Her üyenin bir oy hakkı bulunur. Komisyonun başkanlığı yüksek konseyce 4 yıllığına görevlendirilir. Komisyonda 23 birim bulunur. Çalışma merkezi ise Moskova'dır.

AEB'nin diğer bir kurum içi organı birlik içi adli işlerin yürütüldüğü mahkemedir. Adli organın amacı imzalanan antlaşmalar kapsamında işleyişin düzenini teminata bağlamaktır. Bu organ çalışmalarını Beyaz Rusya'da yürütür. Taraflar arasındaki hukuki denetimi yaparak hakların gözetilmesini hedefler. Üye devletlerce görevlendirilen altı hakimden oluşur (Treaty on the Eurasian Economic Union, 2014).

Birlik Mahkemesi; sürekli görev yapan yargı organı olup Mahkemenin merkezi Minsk'te bulunmaktadır (Dagavor o Avraziyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014, Statya 19). Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun bağımsız bir birimidir. Adalet Makamı 1 Ocak 2012'den beri görev yapmaktadır. Adalet Makamının görevler şunlardır (AEB, 2014):

- Birliğin kuruluş, iyi yasası ile ilgili uygulamaların tek ve işler olması, Birlik'in üyeleri arasında hak ve hukukun gözetilmesi, uluslararası anlaşma ve kararlarla uyumu, sağlamak

- Birlik'in üyeleri arasında çıkabilecek muhtemel anlaşmazlıklarda uzlaşmayı sağlamak. Mevcut sorunları hukuksal açıdan çözümlenmek.
- Uluslararası anlaşmalar ve birlik üyelerince alınan kararlar doğrultusunda oluşabilecek yaptırımların, yorumlanması ve karara bağlanması.
- Birlik üyelerince alınan kararlar doğrultusunda oluşan Gümrük Birliği ve ekonomik ortak alan hakkında, muhtemel sorunların çözülmesi.

1.3. Avrasya Birliği'nin Hukuksal Yapısı

AEB'nin kurumsal yapısı Yüksek Avrasya Ekonomik Konseyi, Avrasya Hükümetlerarası Konseyi, Avrasya Ekonomik Komisyonu ve AEB Mahkemesi gibi dört temel kurumdan oluşmaktadır. AEB kurumlarının çalışma dili Rusçadır. (Yevraziyskiy, 2014). Her devletin Avrasya Birliği kurumlarında temsili vardır. Tam üyelik, bir üye ülke hükümetine Avrasya Birliği Yüksek Konseyi ve Avrasya Hükümetler arası Konseyi'nde bir sandalye vermektedir. Avrasya Komisyonu tarafından alınan kararlar nitelikli çoğunluk oyu gerektirse de tüm önemli kararlar uzlaşmayla alınmaktadır. Komisyondaki oylar, her ülkenin 3 oyu olacak şekilde ağırlıklandırılmıştır. Avrasya Birliği Yüksek Konseyi Başkanlığı, üye ülkelerin her biri arasında dönerek, her devlete AEB'nin gündemini yönlendirmeye bir yıl yardımcı olma olanağı sağlamaktadır (AEB, 2014; Kirkham, 2016: 117; EEC, 2020; Tüysüzoğlu, 2019: 245–246).

Anlaşmanın ilk bölümünde birliğin kuruluş fonksiyonlarına ilişkin olarak Avrasya Ekonomik Entegrasyonu Bildirgesine dayanarak 18 Kasım 2011, devletlerin egemen eşitliği ilkesinin rehberliğinde, anayasal hak ve özgürlüklere koşulsuz saygı insan ve uluslararası dayanışmayı ve işbirliğini güçlendirmeye çalışan halklar tarihine, kültürlerine ve geleneklerine saygı vurgusu yapılmıştır. Avrasya Birliği'nin dengeli gelişmesini sağlamak, yakınsama, ticari faaliyette istikrarlı büyüme, dengeli ticaret ve adil rekabet çözmeyi amaçlayan ortak eylemler yoluyla ekonomik ilerlemenin sağlanması Avrasya Ekonomik Üye Devletlerinin karşılaştığı ortak sorunlar sürdürülebilir ekonomik kalkınma ile ilgili birlik, kapsamlı ulusal ekonomilerin rekabet gücünün artırılması ve modernizasyonu küresel ekonominin çerçevesi karşılıklı yarar sağlayan daha da güçlendirme taahhütlerini teyit ederek ve diğer ülkelerle eşit

ekonomik işbirliği, uluslararası entegrasyon dernekleri ve diğer uluslararası kuruluşlar, Dünya yönetmeliklerini, kurallarını ve ilkelerini dikkate alarak Ticaret Örgütü, hedeflerine ve ilkelerine olan bağlılıklarını teyit ederek Birleşmiş Milletler Şartı ve evrensel olarak tanınan diğer ilkeler ve uluslararası hukuk düzenlemeleri bağlamında anlaşmışlardır. Avrasya Birliği şu ana prensiplerden oluşmaktadır (AEB, 2014).

- Uluslararası hukuka saygı göstermek prensiplere uymak,
- Üye devletler arasındaki eşitliği sağlamak toprak bütünlüğünü korumak,
- Üye devletler arasında siyasal yapıya saygı göstermek,
- Karşılıklı çıkarların gözetilmesi ve işbirliği yapılması,
- Milli çıkarların gözetilmesi.

4. maddede birliğin temel hedefleri verilmiştir. Birliğin temel hedefleri aşağıdaki gibidir: sürdürülebilir ekonomik kalkınma için uygun koşulları yaratmak, Üye Devletlerin yaşam standartlarını iyileştirmek için nüfus; mallar, hizmetler, sermaye için ortak bir pazar yaratmaya çalışmak ve Birlik içinde emek; kapsamlı modernizasyon, işbirliği ve ulusal ekonomilerin küresel ekonomi içindeki rekabet gücü yaratmak.

Bu amaçla, Yüksek Avrasya Ekonomi Konseyi kararıyla, yardımcı makamlar kurulabilir (devlet makamları başkanlarının konseyleri Tarafların, çalışma gruplarının, özel komisyonların) ilgili alanlarda ve / veya Avrasya Ekonomik Komisyonu'na koordinasyon talimatı verilebilir. Taraflar arasında kendi alanlarında etkileşim kurulabilir. Birlik Hukuku aşağıdakilerden oluşur (AEB, 2014; Kirkham, 2016: 117; EEC, 2020; Tüysüzöğlü, 2019: 245–246).

- Birlik içindeki uluslararası antlaşmalar; Birliğin üçüncü bir tarafla yapılan uluslararası anlaşmaları;
- Yüksek Avrasya Ekonomi Konseyi'nin kararları ve düzenlemeleri,
- Avrasya Hükümetler arası Konseyi ve Avrasya Ekonomik Komisyon, bu Antlaşma ile sağlanan yetkiler dahilinde Birlik içindeki uluslararası anlaşmalar.
- Yüksek Avrasya Ekonomi Konseyi ve Avrasya Kararları Hükümetler arası Konsey, Üye Devletler tarafından icra edilebilir olacaktır.

Ulusal mevzuatı tarafından öngörülen prosedür.

- Üçüncü bir tarafla yapılan uluslararası Birlik antlaşmaları, işleyişinin temel amaçlarına, ilkelerine ve kurallarına aykırı olmamak,
- Birlik içindeki uluslararası antlaşmalar arasında çelişki olması durumunda ve bu Antlaşma, bu Antlaşma geçerli olacaktır. Birliğin kararları ve tasarrufları ile tutarsız olmayacaktır.

1.4. Avrasya Birliği Üye Ülkeleri

Birliğin üyeleri Ermenistan'ın Belarus'un Kazakistan'ın, Kırgızistan'ın ve Rusya'nın olduğu, örgütsel hedefleri arasında işbirliği ve ekonomik rekabet gücünü artırmanın olduğu, üye ülkelerdeki yaşam standardının yükseltilmesinin ve düzenli bir kalkınmanın hedeflendiği bilinmektedir. Bir devletin kabul edebilmesi için ekonomik ve siyasi gereklilikleri yerine getirmesi gerekir. Birliğin genişlemesi ayrıca mevcut tüm üyelerin rızasına ve adayın AEB yasınının mevcut organını kabul etmesine ve AEB'nin düzenleyici çerçevesinin bir parçası haline gelen Avrasya Komisyonu tarafından daha önce alınan kararları uygulamasına tabidir (AEB, 2014). Kısa vadede AEB'nin getirisi ve üye ülkelerin yurttaşlarına faydaları şu şekilde ifade edilebilir;

1. Gümrükteki bir çok ürünün kontrolü yapılmadan serbestçe geçiş sağlanması, iş adamları için ürün naklini kolaylaştırması, kalitede standartlar gelmesi.
2. İşadamlarının daha geniş pazara erişimin sağlanması, ilk defa “Ortak Devlet Alım Pazarı” oluşturulması, üye devletler içinde girişimciliğe fırsat verilmesi, kalitenin ve rekabetin artması, devlet bütçesinde tasarruf sağlanması.
3. Ortak hizmet piyasası oluşturulması, Gümrük Birliği döneminin ötesinde daha fazla ülkede serbestçe mal dolaşımının sağlanması. Bu sayede her üye ülke bir başka üye ülkenin imkan ve fırsatlarından yararlanması mümkün olabilmektedir.
4. Ortak bir çalışan piyasasının oluşması. Her üye ülke vatandaşı serbestçe dolaşarak diğer üye ülkelerde çalışabilmektedir. Çalışma iznine ihtiyaç duyulmamaktadır. Emniyet kaydına alınma kolaylığı da getirilmiştir.
5. En önemli adımlardan biri de eğitim denkliğinin getirilmiş olmasıdır. Üniversite diplomaları otomatik tanınmıştır.

6. Sosyal güvenlik alanında gelen yenilik ile ülkeler arasında sosyal güvenlik işbirliğinin sağlanmasıdır. Eğitim konusunda ortak haklar, sağlık hizmetlerinde ortak haklar ve emeklilikte ortak haklar gözetilmiştir. Ancak emeklilik konusundaki çalışmalar devam etmektedir (Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, 2015).

AEB, mal, hizmet, işgücü ve sermayenin devletler arasında serbest dolaşımını sağlar ve makroekonomik alanda, ulaştırma, sanayi ve tarım, enerji, dış ticaret ve yatırım, gümrük, teknik düzenleme, rekabet düzenlemesinde ortak politikalar sağlar. AEB'nin amaçları doğrultusunda kurucu üye ülkeler ve sonradan birliğe katılan ülkeler ile katılımı düşünülen üyelere ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir. Ülkelerin Birlikteki amaçları üyelik süreçleri, kazanım ve beklentileri değerlendirilmiştir. Avrasya Birliği projesi için ancak ilerleyen süreçlerde etkin bölgesel iş birliği girişimlerinden biri haline gelmesi mümkün gözükmektedir (Mostafa & Mahmood, 2018: 164,169,171; Tüysüzoğlu, 2019: 255).

1.4.1. Rusya Federasyonu

Rusya, uluslararası sistemde, gücünü korumak, dış politikasını buna göre oluşturmak istemiştir. Bir yönüyle bu hamlelerinin zorunlu olarak yapmaktadır çünkü diğer uluslararası güçler sürekli ilerlemekte yeni bölgesel ittifaklar kurmaktadır. Putin'e göre yeni Birlik, Avrupa Birliği'ni örnek alacak ve eski Sovyet cumhuriyetlerini kendinde birleştirecek bir iktisadi bütünleşme projesi olacaktır (Putin, "A New Integration Project for Eurasia, 2011).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte bölgede entegrasyon, her yapıların oluşturulması zorunluluk olmuştur. Asya, Ekonomik Birliği, bu zorunluluğun bir yansımasıdır. Rusya'nın merkezinde yer aldığı bu birlik önemli bir güç kaynağı haline gelmiştir. Bu birliğin, temelde ekonomiye esas alması beklense de gerçekte bu birlik jeopolitik bir oluşumdur. Orta Asya, Güney Kafkasya, Orta Doğu ve Akdeniz'de milli güvenliğine karşı tehdit oluşturan unsurları bertaraf etmeyi amaçlamaktadır (İsmail, 2016). Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölgeyi topraklarına Avrupa Birliği ve ABD'nin girmesine, hoş bakmamaktadır Ukrayna ile olan gerginlik çatışma ve savaşın temel nedeni budur. Başta enerji olmak üzere çeşitli alanlarda açıkça görülmektedir (İncekara ve İncekara, 2015).

Rusya için Birlik temelinde, ekonomiden ziyade siyasal ve etki alanı itibariyle olmuştur. (Panin, 2014). Birliğe üye olan diğer ülkelerin ise hedefledikleri, Rus pazarına girebilmektir. Böylece küresel krizlere karşı kendilerini koruyabileceklerini düşünmektedirler. Rusya, çok geniş ve topraklara sahip kalabalık bir nüfusu barındırmaktadır. (Roberts vd. 2014, 7). Birliğin içinde Rusya'nın tartışmasız en büyük güç olduğu açıktır. Avrupa Birliğinde Almanya gibi güçlü bir ülkeyi dengeleyen Fransa ve İtalya bulunurken Rusya'yı dengeleyecek başka bir ülke bulunmamaktadır. (Blockmans vd. 2012: 5). Birlik içerisinde Rusya'nın en büyük güç olup, zengin maden kaynaklarına sahip oluşu, dünya petrol rezervlerinin yüzde 6'sından fazlasına sahip oluşu, Her çeşit maddenin çıkarabilecek yapıda oluşu ve daha birçok özelliğiyle üstünlüğünü korumaktadır. Putin iktidarı ile vergi reformu, özelleştirme, iktisadi girişimlerin önündeki bürokratik engellerin kaldırılması, finansal piyasaların liberalleştirilmesi ve sıkı maliye politikası gibi reformlar hayata geçirilmiştir (Murrell, 1993: 133–134; İşcan & Hatipoğlu, 2011: 218).

Putin'in üye ülkeler ile uzlaşmacı tavrının yanında birliğe üye olmayan diğer ülkelere karşı sert tutumu, ekonomik entegrasyonla ilişkilendirilmeyecek ölçüde, siyasal bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Rusya'nın esas hedefi, eski Sovyet nüfuzu olarak gördüğü Avrasya'nın kendi çatısı altında toplamak olduğu düşünülebilir (İncekara ve İncekara, 2015). Rusya'nın büyük gücü ve hegemonik statüsü yalnızca bu bölgeyle, özellikle Güney Kafkasya bölgesiyle bağlantılıdır (Abushov, 2010).

Moskova, Kazakistan'ın ve Kırgızistan'ın ile üyelik iknası sürecinde askeri üsleri, güvenliği, ekonomik yardımları, diasporayı, göçmen işçileri, kültürel işbirliğini, çifte vatandaşlığı kullanmıştır. Bu aynı zamanda Rusya'nın ödül ve ceza sistemini uyguladığı anlamına gelmektedir. Bir çeşit üyelere asimetrik baskının uygulanmasıdır. Bu süreçte Rusya bölge isteklerinden çok kendi taleplerini öne çıkarttığı görülmektedir. Bu bakış açısıyla AEB projesinin en büyük güç olan Rusya'nın menfaatlerine hizmet ettiği söylenebilir. Bu sebeple bölgesel sorunları kökünden çözeceği düşünülemez (Omonkulov, 2018).

Avrasya Gümrük Birliği için iyi yapılan En önemli eleştirisi, Rusya'nın tarihi mirası açısından eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ülkelerini Tekrar aynı çatı altında birleştirmeye çalışmasıdır. Rusya'nın en büyük güç olması nedeniyle Rusya'nın üye

ülkelere baskı kurması ve egemen olması kanaati hakimdir. Birlik içinde Rusya'nın baskınlığı söz konusudur, Rusya, kendi menfaatlerini korumak için adımlar atmakta, üstün pazarlık gücünü kullanarak kendisine zarar oluşturabilecek uygulamalardan kaçınmaktadır. Birliğin kuruluşunda kendi hakimiyeti söz konusu olduğundan, Rusya alınan kararlarda prensibini getirmiştir. Oylar eşit değildir. Rusya %57, Beyaz Rusya ve Kazakistan %21,5'şer oya sahiptir. Uygulama sürecinde Rusya, her zaman diğer bir üye ülkeye ihtiyaç duymaktadır ama Beyaz Rusya ve Kazakistan, beraber hareket etseler bile, Rusya ya karşı dengeleyici olamazlar. Bazı anlaşmazlıklar, birliğin ortak çalışması bile değil, ülkeler arası ikili girişimleri ile çözümlenmiştir (Dragneva ve Wolczuk, 2013; Avcu, 2014). Gümrük birliğine ilişkin tarifelerin neredeyse tamamı, Rusya Federasyonu, uygulamalarına esas teşkil edecek şekilde ayarlanmıştır. Buda diğer üye ülkelerin Rusya'ya güdümlü oldukları ve ona uymak zorunda oldukları anlamına gelmektedir. üye ülkeler gümrük tarifelerini, Rusya Federasyonu nun tarifelerine uyarlamak durumunda kalmışlardır (http://kabar.kg/kyr_analytics/full/8295, Erişim Tarihi 13/01/2021). Buna rağmen birlik içinde bazı komisyonların eşit oya sahip olduğu da görülmektedir. Avrasya Ekonomik Komisyon'unun yürütme organında her ülke birer üye ve eşit oyla temsil edilmektedir. En azından teoride Rusya'nın azınlıkta kalma ihtimali vardır (Dragneva ve Wolczuk, 2013).

Putin, birliğe üye olan ülkelerin kendi aralarında yapacakları işbirliği, entegrasyon ve çalışmalarla enerji, Tarım Sanayi ve ulaştırma alanlarında gelişme kaydedeceklerini ortaya çıkan yeni yapının belli zorluklar oluşturacağını ancak bu zorlukların aşılamayacak sorunlar olmadığını, ülke ekonomilerinin karlı çıkacağını belirtmiştir. (Putin, 2015).

Tablo 1'de Avrasya Birliği ülkelerinin 2018 yılına ait GSYH'si ile 2019-2024 dönemine ait GSYH projeksiyonları verilmiştir. Birliği meydana getiren ülkelere en büyüğünün Rusya olduğu, onu sırasıyla Kazakistan'ın, Belarus'un, Ermenistan'ın ve Kırgızistan'ın izlediği görülmektedir. Beş ülkenin toplam milli geliri 2018 yılında yaklaşık 1,9 trilyon dolar iken IMF projeksiyonuna göre 2024 yılında 2,3 trilyon doları bulması hesaplanmaktadır. Ülkeler içinde arasında en fazla milli gelir Kazakistan'ın yıllık yüzde 7 artışla en hızlı büyüme kaydeden ülke olması beklenmektedir. Bunu Ermenistan takip etmektedir. Rusya'nın büyüme potansiyeli sınırlı görülmekte yıllık %2,7 olarak

hesaplanmaktadır. Beş ülkenin ortalama milli gelirlerindeki gelişim oranı ise yıllık olarak %3,1 olacağı öngörülmektedir.

Tablo 1: Avrasya Birliği Ülkelerine Ait GSYH (2008-2024, milyon \$)

Ülke	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Değişim (CAGR)
Ermenistan	12.433	13.444	14.132	15.025	15.975	16.937	17.953	6,3%
Belarus	59.643	62.572	63.582	64.004	65.209	66.486	67.354	2,0%
Kazakistan	172.941	170.326	182.623	196.871	213.339	236.572	258.459	6,9%
Kırgızistan	8.093	8.261	8.715	9.218	9.822	10.344	10.893	5,1%
Rusya	1.657.290	1.637.892	1.657.539	1.714.313	1.782.057	1.858.609	1.940.442	2,7%
Avrasya Ekonomik Birliği Toplamı	1.912.418	1.894.514	1.928.611	2.001.452	2.088.424	2.190.971	2.297.125	3,1%

Kaynak: Uluslararası Para Fonu (IMF), 2019, 2.2. Kişi Başına Düşen Milli Gelir (KBDMG)

Tablo 1 AEB üye devletlerinin IMF verileri incelenerek oluşturulmuştur. Kişi başına düşen milli gelir 2019-2024 dönemine ait planlamalar yansıtılmıştır. Beş devletin en yüksek gelire sahip olanı 11.289 dolar ile Rusya'dır. Kazakistan ise ikinci sıradadır. 9.401 dolar ile. Belarus'un geliri ise 6.283 dolardır. Ermenistan'ın geliri 4.187 dolardır. Kırgızistan ise 1.293 dolarla son sıradadır. Beş üyenin ortalaması 2018 yılında 10.398 dolardır. 2018-2024 dönemde en yüksek kişi başına düşen milli gelir artışı %44,3 ile Ermenistan'da gerçekleşeceği planlanırken, %38,2'lik artışla Kazakistan'ın ikinci, %19'luk artışla Kırgızistan'ın üçüncü, %17,9'luk artışla Rusya'nın %16'lık artış ile Belarus'un geleceği düşünülmektedir. Öte yandan Rusya dünya ihracatının %2,3'ünü sağlayarak da yeryüzünde 14.sırada yer almakta ve ihracat yoğunluğu 0,05 düzeyinde gerçekleşmektedir (TradeMap, 2020; Bahsi-Koçer ve Gökten, 2021).

1.4.2. Belarus Cumhuriyeti

Belarus, yaklaşık 10 milyona yakın nüfusu 200000 kilometrekarelik yüzölçümü ile Rusya'dan ve Kazakistan'dan sonraki üçüncü büyük ülkedir. GSYH'si 54,4 milyar dolardır. İşsizliği yüzde 6 kadardır, enflasyon ise yüzde 9'lara varmaktadır (Dünya Bankası,2017c). Belarus'un ticaret yaptığı en önemli ortaklık, Rusya'dır, İngiltere Ukrayna, Çin ve Almanya ile de ticaret yapmaktadır. Ticaret yaptığı ülkelerle ihracat kalemleri arasında makine ve ekipmanların, mineral yakıtların yağların kimyasal ürünlerin metallerin, tekstil ürünlerinin gıda ürünlerinin olduğu, ithalat kalemleri

arasında ise maden ürünlerinin makine ve ekipmanların, kimyasal ürünlerinin gıda ürünlerinin metallere oluşturduğu görülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2017d). Belarus'un diğer bir özelliği, birliğin ilk dönem başkanı olmasıdır. Avrasya Birliği'nin ilk dönem başkanı Belarus olmuştur. Birliğin mahkemesi Belarus'un başkenti Minsk'te, finansal merkezi ise Kazakistan'ın Almatı kentinde yer almaktadır (<https://tr.sputniknews.com/analiz/201501071013359480/> Erişim Tarihi 07/01/2015).

Belarus Cumhuriyeti ulaşım noktaları açısından önemli bir yerde bulunmaktadır. Doğu ve batı kesişim noktası olarak kabul edilebilir. Bu nedenle önemli bir ulaşım hakkında bulunduğu söylenebilir. Avrupa'da Belarus Sanayi açısından da zengin potasyum kaynaklarına sahiptir potasyum en önemli ihracat kalemidir. Enerji kaynakları yönüyle petrolün, kahverengi kömürün, ziftin, tortulu şişliğinin önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. GSMH içerisinde sanayi %35 paya sahip iken, tarım %10'a sahiptir. İnşaat sektörü %7,5'lık pay ile bir diğer önemli alt sektördür (Dünya Ticaret Örgütü, 2017). Belarus'un 2019 KBG'si 6.290 ABD doları, GSYH'si ise 63.08 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (The World Bank, 2020).

Belarus ithalatında ilk sırayı Rusya'nın sonrasında Çin'in ve Almanya'nın geldiği, devletlerin oranı ise sırayla %57, %8 ve %5 olduğu belirlenmiştir. İhracattaki sıralamada yine Rusya'nın ilk sırayı aldığı, Ukrayna'nın ikinci ve İngiltere'nin üçüncü olduğu %44, %1 ve %8' oranlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Belarus dünya toplam ihracatında %0,16, ithalatta %0,19 orana sahiptir (Dünya Ticaret Örgütü, 2017).

Belarus'un önemli özelliklerinden biri birliğe yeni üye olacak olan ülkelerde ikna edici bir rolünün olmasıdır. Üyeliğe aday olan ülkeler, Rusya'nın baskısında kalacaklarını tekrar Sovyet sisteminde olduğu gibi bir yönetimle karşılaşacaklarını iletmişlerdir. Böyle dost ise Rusya ile ikili ilişkilerini uzun zamandır kurduğunu ve hiçbir sorun yaşamadıklarını söyleyerek, tereddüt içerisinde olan devletleri ikna etmiştir. Ülkelerin milli çıkarlarının birinci öncelik olduğu belirtilmiştir (Eurasian Integration No "Reincarnation of USSR"- Nazarbayev", RIA Novosti, 18 Ocak 2013, <http://en.rian.ru/world/20130118/178861309.html>. Erişim Tarihi 08/05/2021).

Birlik üyeleri arasında zaman zaman sorunlar olduğu da bilinmektedir. Özellikle Beyaz Rusya'nın Rusya'nın şirketlere yönelik yapmış olduğu baskı ve uygulamalardan şikayetçi olmuş, bu baskıların devam etmesi durumunda gerekirse üyelikten çıkacağını

belirtmiştir Kırım meselesi yüzünden Rusya'ya yapılan yaptırımlara üye ülkeler katılmamıştır, Sonuçta Her ülke kendi milli çıkarlarını gözetmeye çalışmaktadır (İsmail, 2016).

Tablo 2: Avrasya Birliği Ülkelerinde Yıllara Göre KBDMG Projeksiyonları

Ülkeler	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Değişim (2018 2024)
Ermenistan	4.187	4.527	4.759	5.059	5.378	5.702	6.043	44,3%
Belarus	6.283	6.603	6.744	6.823	6.986	7.159	7.289	16,0%
Kazakistan	9.401	9.139	9.672	10.291	11.007	12.048	12.992	38,2%
Rusya	11.289	11.162	11.305	11.704	12.183	12.728	13.314	17,9%
Kırgızistan	1.293	1.292	1.337	1.385	1.445	1.492	1.539	19,0%
Ortalama	10.398	10.285	10.458	10.842	11.304	11.853	12.422	19,5%
Avrasya Ekonomik Birliği Toplam Yıllık Artış (%)		-1,09%	1,68%	3,67%	4,26%	4,85%	4,80%	

Kaynak: Uluslararası Para Fonu (IMF), 2019

Tablo 2’de Avrupa Ekonomik Birliği ülkelerinin 2014-2018 dönemi için dış ticareti verileri verilmiştir.

Üye ülkeler arasında ihracat birincisi Rusya’dır. 2014 senesinde 498 milyar dolar ihracatı bulunurken 2018 yılında 449,3 milyar dolar ihracatı bulunmaktadır. Rusya birlik üyesi ülkelere kıyasla ezici üstünlüğü vardır. İhracat kaleminin %82’si onundur. Rusya’yı Kazakistan’ın, Belarus’un, Ermenistan’ın ve Kırgızistan’ın izlediği görülmektedir. Birliğin beş üyesi toplamda 2014 yılında 616,7 milyar dolarlık ihracat yaparken 2018 yılında ise ihracatları 548,2 milyar dolara yükselmiştir (Uluslararası Para Fonu, 2019; TradeMap, 2020).

Kazakistan 2018 yılında 2017 yılına göre ihracatını %25,7 artırırken onu %25,1’lik ihracat artışı ile Rusya izlemektedir. İhracatta en az artışın ise %2,5 ile Kırgızistan yapmıştır. Beş ülke ithalatı değerlendirildiğinde ithalat birincisinin de Rusya olduğu görülmektedir. 2014 senesinde 286,6 milyar dolar ithalatı bulunurken 2018 semesinde ithalat 238,2 milyar dolar olmuştur. Bir gerilme söz konusudur. Rusya birlik üyelerinin ithalatının yaklaşık %74,6’sını tek başına yapmaktadır. Rusya’dan sonra Belarus’un, Kazakistan’ın, Kırgızistan’ın ve Ermenistan’ın geldiği görülmektedir. Birliğin beş üyesi toplamda 2014 yılında 378,3 milyar dolarlık ithalat yaparken 2018 yılında ise ithalatları 319,2 milyar dolara gerilemiştir. Birliğin toplamda dış ticaret fazlası verdiği

görülmektedir. Ermenistan 2018 yılında 2017 yılına göre ithalatını %24,6 artırırken onu %18,1'lik ihracat artışı ile Kırgızistan izlemektedir. İthalatta en az artışın ise %4,4 ile Rusya'da olduğu görülmektedir (Uluslararası Para Fonu, 2019; TradeMap, 2020).

1.4.3. Kazakistan Cumhuriyeti

Kazakistan'ın birliğe bakışı oldukça olumludur. Birliğin kurulmasında Öncü rolü olduğu söylenebilir. Halkların mutluluğu için ekonomik potansiyellerin birleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Birliği devam ettirmek için AB'nin deneyimlerinden yararlanmayı düşündüklerini belirtmiştir. Rusya'nın Belarus'un ve Kazakistan'ın yeni bir ortaklık girişimi ile malın hizmetin sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımı sağlanmış doğal kaynakların paylaşılması hedeflenmiştir (Nazarbaev, 2015).

Kazakistan, Yaklaşık 20000000 nüfusu ile 2,724,900 km² yüzölçümü olan oldukça geniş bir karaya sahiptir. GSYH'si 159,4 milyar doları bulmaktadır. İşsizliği %5 enflasyonu yüzde 6,4 kadardır (Dünya Bankası,2017d). En önemli ticaret ortakları arasında Çin'in Rusya'nın İtalya'nın Hollanda'nın Almanya'nın ve Türkiye'nin olduğu görülmektedir en önemli ihracat kalemlerinin ise Ham petrolün türev ürünlerinin radyoaktif elementlerin madenlerin gıdanın demir-çelik ürünlerinin olduğu en önemli ithalat kalemleri arasında da Otomotiv'in Petrol yağlarının ilaçların iletişim cihazlarının hava taşıtlarının ve makinelerin olduğu görülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017b). Kazakistan coğrafyası Orta Asya'da bulunmaktadır. Stratejik olarak Avrasya'nın önemli bir parçasıdır. Ülke oldukça geniş bir kara parçasına sahiptir dünyanın en büyük dokuzuncu ülkesidir. Bu kadar geniş topraklara sahip olmasına rağmen nüfus yoğunluğu düşüktür. Kazakistan'a çinko tungsten ve barit madenlerinde dünyanın lider üreticisi konumundadır. 2019 verilerine göre Kazakistan'ın GSYH'si yaklaşık 182 milyar ABD doları ve KBG de 9.812 ABD doları olarak gerçekleşmiştir (The World Bank, 2020). Kazakistan 57.7 milyar ABD dolarlık ihracatı ile küresel ihracatın %0.3'ünü karşılamakta ve dünyada 49. sırada yer almaktadır (Trade Map, 2020).

Uranyumun kromun gümüşün Kurşun madeni üretiminde de dünyanın söz sahibi ülkeler arasında yer almaktadır dünyanın 2 konumunda olduğu bu madenlerin dışında bakır üretiminde dünyanın en büyük üçüncü ülkesidir. Molibden madeninde 4. Olan ülke, doğalgaz üretiminde 6. petrol üretiminde 7., kömür üretiminde ise 9. sıradadır.

Ülkenin diğer madenleri incelendiğinde vanadyumun kobaltın bizmutun demirin çinkonun potasyum ve diğer maden rezervlerinin oldukça güçlü olduğu zengin olduğu bilinmektedir. Ülkede GSMH göre sanayi sektörü %30 4 oranındadır tarım sektörü ise sadece %6 lık bir kesimi temsil eder. Petrolün enerjinin metalurjinin Gıda ve kimyasal sanayinin motor makine üretiminin oldukça gelişmiş olduğu söylenebilir işgücünün yarısından çoğu hizmet sektörlerinde iken %27'si tarım sektöründe yüzde 12'si Sanayi sektöründe istihdam edilir Kazakistan'ın diğer bir özelliği ise çalışanların %33'ünün kendi işini yapıyor olmasıdır. % 67 lik kesim ise işçi statüsündedir (TradeMap, 2020).

Kazakistan dış ticaret açısından farklı yıllarda değişiklikler göstermiştir 2013-2016 yılları arasında dış ticaret azalırken 2017'den sonra ivme kazanmıştır. Zaman geçtikçe Dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır ancak Rusya ile olan ilişkisinde dış ticaret açığı söz konusudur 2013-2016 yılları arasında dış ticaret bu iki ülke arasında düşmüştür. Sonraki yıllarda ise bir Yükseliş kaydetmesi söz konusudur (Putz, 2016). Bazı Rus siyasetçilerin Kazakistan'ın kuzeyi üzerinde hak iddia etmesi güven sorununu güçlendirmektedir (Omonkulov, 2018: 508–510; Kassenova, 2012: 9–12).

1.4.4. Kırgızistan Cumhuriyeti

Kırgızistan GSMH'da tarımı %20, sanayisi %23 kadardır. Metal hammaddeli ürünlerinde elektrik enerjisi üretiminde hafif sanayi ve gıda sanayinde ülke oldukça gelişmiştir. İş gücü %48 hizmet sektöründe çalışırken, %31'i ise tarımda çalışmaktadır. Sanayi ve inşaat %10 istihdam vardır. Çalışan nüfusun %43'ü kendi işini yaparken %57'si işçi olarak istihdam edilmektedir (The World Bank, 2020).

Kırgızistan'ın ticaret yaptığı en önemli ülkeler arasında Çin'in Rusya'nın Kazakistan'ın ve Türkiye'nin olduğu bilinmektedir başlıca ihracata ilişkin kalemleri incelendiğinde radyoaktif elementlerin bakırın hurda gıdanın tekstili pamuğu taze sebze meyvenin olduğu ithalat kalemleri arasında ise petrol yağlarını tekstil ürünlerinin otomotiv'in ve gıdanın olduğu tespit edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017). Kırgızistan'ın 2015 yılında AEB'ye katılması nedenleri incelendiğinde Rusya'da çalışan göçmen nüfusuna ilişkin yasal hakların korunması amacını taşıdığı anlaşılmaktadır (Putz, 2016). AEB üyeliği Kırgızistan için Ticaret ve Ulaşım açısından kolaylıklar ve bir hareket getirmesi beklenmektedir. Ülkenin 2019 ithalatı ise 4,9 milyar ABD doları ve başlıca ithalat partnerleri ise Çin, Rusya, Kazakistan, Türkiye ve Özbekistan'dır. En

fazla ithal edilenler ise mineral yakıtlar, yağlar, makineler ve mekanik cihazlardır (Trade Map, 2020).

1.4.5. Ermenistan Cumhuriyeti

Ermenistan'ın Yaklaşık 3 milyon nüfusu olduğu 30000 metrekarelik yüzölçümüne sahip olduğu Avrasya Birliği üyesi ülkeler içerisinde en küçük devlet olduğu bilinmektedir. GSYH'si 11,5 milyar dolar kadardır. İşsizliği 17%, enflasyonu 2,2%'dir (Dünya Bankası,2017e). Ticaret yaptığı en önemli ülkeler incelendiğinde ise Rusya'nın Avrupa Birliği'nin Gürcistan'ın İran'ın Çin ile Ukrayna'nın olduğu görülmektedir. İhracat kalemlerinin ise ham petrolün petrol yağlarının gazların şeker işlenmemiş alüminyumun gıda olduğu başta ithalat kalemlerinde ise otomotivin altının tütün mamullerinin buğdayın makine ve aksamının bulunduğu tespit edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017a).

Ermenistan'ın hedefleri arasında 2013 yılına kadar Avrupa birliği ile ortaklık ve serbest ticaret Anlaşması imzalamak varken bu hedefinden vazgeçmiştir. Avrasya Birliği ne katılması bunda etkili olmuştur. Benzer şekilde Ukrayna'da bu hedefinden vazgeçmiştir. Ukrayna AB'ye girme sürecindeki antlaşmadan vazgeçmesi cumhurbaşkanının devrilmesine kadar giden protestoları beraberinde getirmiştir. Ancak Ermenistan Ukrayna'da farklı olarak Rusya'yı destekleyenler karşısında daha fazla çoğunluğa sahiptir halkın yüzde 57'si Avrasya Birliği'ne katılımı savunurken, Avrupa Birliği ile ekonomik entegrasyonu savunanların oranı, yüzde 27'de kalmıştır (Al JazeeraTurk, 2014). Ülkenin AEB'ye üyeliğinde iktisadi faydadan ziyade Rusya'nın güvenlik şemsiyesinden yararlanma kaygısının etkili olduğu ileri sürülmektedir (Ter-Matevosyan, Drnoian, Mkrtyan, Yepremyan, 2017: 341–345; Elbir, 2017).

Güney Kafkasya bölgesinde, Rusya, Ermenistan ekonomisinde Azerbaycan ve Gürcistan ile karşılaştırıldığında en önde gelen rolü üstlenmektedir. Rusya, Ermenistan'daki en büyük ana dış yatırımcıdır ve Ermeni ticaret cirosunun yaklaşık dörtte birini kontrol etmektedir. Ermenistan, gaz arzında kesinti yaşadıkdan sonra kalan borçlarını kapatmak için stratejik varlıklarının bir kısmını Rusya'ya devretti. Sonuç olarak, Ermenistan'ın en büyük çimento fabrikası, devletin önceki gaz dağıtımları için 10 milyon dolarlık borcunun ödenmesi için Rus doğal gaz şirketi Itera'ya devredilmiştir (Danielyan, 2003).

Rusya Federasyonu'na ulusal girişimler: ülkenin gücünün neredeyse % 40'ını üreten Hrazdan termik santrali, Sovyet askeri-endüstriyel gelişimiyle uğraşan üç araştırma enstitüsü ve sinyal cihazları üreten Mars Elektronik Şirketi (Chepurin, 2004: 117; Tsygankov, 2006: 1091). Şubat 2003'te Rusya'nın Sanayi ve Bilim Bakanı İlya Klebanov ve Ermenistan Savunma Bakanı Serj Sarkisyan, Ermenistan'ın nükleer yakıt tedariki için Rusya'ya olan 40 milyon dolarlık borcunun ödenmesi karşılığında, Ermeni Metsamor nükleer planının mali yönetiminin Türkiye'ye devredileceğini kabul etti. Rus UES ve yine aynı yılın Ağustos ayında Ermenistan, Sevan-Hrazdanský hidroelektrik santralinin tüm borçlarının ödenmesi amacıyla UES ile yeni bir anlaşma imzalamış ve ayrıca Ermeni sigorta şirketi Efes'in% 75 hissesi satın alınmıştır (Ogan, 2005: 110; Secrieru, 2006, s. 299). Birçok Ermeni birincil varlığı ya Rusya'ya aittir ya da Rus şirketleri tarafından satın alınmıştır. Ermeni havayolu Armavia, Rusya'nın Sibir Havayolları'na aittir.

Ayrıca Koçaryan'ın iktidardaki döneminde, Rusya'nın ComstarTelesystems 2006 yılında Ermenistan'ın en büyük ikinci telekomünikasyon grubu Callnet ve internet servis sağlayıcısı Cornet'in% 75 hissesine sahip olduğunu açıkladı ve ertesi yıl bir Rus MTS telekomünikasyon operatörü, Ermenistan'ın en büyük cep telefonu ağı olan VivaCell'ini de satın aldı (Socor, 2006; Danielyan, 2007). Şubat 2008'de Rusya Demiryolları Başkanı Vladimir Yakunin ve Ermenistan Ulaştırma ve Haberleşme Bakanı Andranik Manukyan, Rusya'nın Ermenistan Demiryollarının yönetimini devraldığı otuz yıllık bir imtiyaz anlaşması imzaladılar (RZD, 2008). Tüm bu gerçekler, Ermenistan'ın Rusya Federasyonu'na artan bağımlılığını ve Ermeni ekonomisinin en önemli sektörlerinin artık Rusya tarafından kontrol edildiğini göstermektedir (Grigoryan, 2013). Vladimir Putin, 3 Aralık 2013 tarihinde yaptığı konuşmada, 3. Ermenistan-Rusya Bölgelerarası Konferansı'nda “Bölgelerarası işbirliğinin ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin güçlenmesinde önemli bir faktör haline geldiğini” duyurmuştur. Putin, ikili ticaret hacminin 2012'de % 20'den fazla arttığını ve 1,2 milyar dolara ulaştığını sözlerine ekledi (Panorama, 2013). Bu durumda Rusya'nın Ermenistan'daki birikmiş yatırımını 3 milyar doları aştı ve toplam yabancı yatırımının % 40'ından fazlasını oluşturmuştur (Voice of Russia, 2013).

Ermenistan, AEB'ye katılma yolunda ilerleyen ilk Güney Kafkasya devleti olmuştur. Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, 3 Eylül 2013 tarihinde Rusya'nın

hakimiyetindeki AEB'ye Ermenistan'ın gireceğini duyurmuştur (Jozwiak, 2013). Bu, tüm Güney Kafkasya cumhuriyetleri için etkileri olan önemli bir ilk büyük adımdır çünkü Gürcistan'a ve ardından AEB'ye girmek için Azerbaycan'a baskıyı artırabilir. Bununla birlikte, Azerbaycan ve Gürcistan'ın aksine, Ermenistan'ın Rusya ile bir sınırı yoktur, ancak siyasi ve ekonomik olarak Rusya'ya bağımlı olduğu için Moskova, Ermenistan'ı AEB'ye girmeye zorlamıştır (PanArmenian, 2013). Ermenistan'ın Rusya'ya artan bağımlılığı hemen her Ermeni kesiminde açıktır; örneğin, daha önce de tartışıldığı gibi, Rusya, Ermeni borçlarını iptal etme karşılığında, Ermenistan'ın hidroelektrik ve nükleer santrallerini satın aldı. Rusya aynı zamanda Ermenistan'ın enerji altyapısının % 80'ine sahip olduğundan, Ermenistan'ın İran gazını bağımsız olarak Avrupa pazarlarına aktarmasını engelliyor. Ayrıca Rusya, Ermeni Tasarruf bankasının % 70'ini ve Ermeni madencilik faaliyetlerinin çoğunu kontrol etmektedir (Nixey, 2012).

Ermenistan, Rusya'ya önemli bir bağımlılık ve zaman zaman Rusya'nın çıkarlarına siyasi olarak boyun eğme durumunda kalan bir yönüyle Rus garnizon devleti olarak değerlendirilmektedir (Coalson, 2013). Ermenistan Başbakanı Tigran Sarkisyan, Ermenistan'ın AEB'ye girme konusundaki isteksizliğinin üyelerle ortak kolektif sınırların bulunmamasına ve Ermeni ekonomik yapısının önemli enerji yataklarına sahip diğer ülkelere kıyasla oldukça farklı olmasına dayandığını gözlemlemiştir (Giragosian, 2013: 11-12). Temmuz 2012'de Ermeni parlamentosunun bir üyesi olan Rus yanlısı Tigran Urikhanian, Ermenistan'ın Rusya'nın hâkimiyetindeki bir askeri ittifak olan Ermenistan'ın AEB'ye katılmasına temel teşkil ettiğini savunmuştur (ArmInfo, 2012).

AB dış politika sorumlusu Catherine Ashton'ın sözcüsü Maia Kocijancic, Ermenistan'ın AEB'ye katılması halinde AB ile geniş kapsamlı bir Ortaklık Anlaşması imzalamayacağını açıklamıştır (Asbarez, 2012). Avrupa Çalışmaları Merkezi'nin başkanı Arthur Ghazinyan, Ermenistan'ın gelecek yıllarda kiminle olmak istediğini - AB veya AEB - seçmesi gerektiğini belirtti (Safaryan, 2013). Ermenistan, Moskova'nın baskısı altında, Gazprom'un Rusya'nın Ermenistan'a doğalgaz ihracatının fiyatını % 50 artırdığını duyurmasıyla kararını vermiştir. Ermenistan hükümeti aslında Moskova ile gaz ithalatının fiyatını % 30 düşürmek için pazarlık yapmış, bu da Erivan'ın Moskova'ya bağımlılığını daha da artıracaktır (Tamrazian, 2013). 5 Mart 2014'te Putin, Ermenistan'ın AEB'ye girmeye hazır olduğunu duyurdu (Rusya'nın Sesi, 2014). Sonuç

olarak Ermenistan, AEB'ye 1 Ocak 2015 tarihinde ilk Güney Kafkasya devleti olarak katılmıştır.

Ermenistan'ın Rusya ile bir sınırı yoktur, ancak siyasi ve ekonomik olarak Rusya'ya bağımlı olduğu için Moskova, Ermenistan'ı AEB'ye girmeye zorlamıştır (PanArmenian, 2013; Elbir, 2017). Ermenistan'ın Rusya'ya artan bağımlılığı hemen her Ermeni kesiminde açıktır; örneğin, daha önce de tartışıldığı gibi, Rusya, Ermeni borçlarını iptal etme karşılığında, Ermenistan'ın hidroelektrik ve nükleer santrallerini satın almıştır. Rusya aynı zamanda Ermenistan'ın enerji altyapısının %80'ine sahip olduğundan, Ermenistan'ın İran gazını bağımsız olarak Avrupa pazarlarına aktarmasını engellemiştir. Ayrıca Rusya, Ermeni Tasarruf bankasının %70'ini ve Ermeni madencilik faaliyetlerinin çoğunu kontrol etmektedir (Nixey, 2012).

Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesindeki Ermenistan-Azerbaycan çatışması 1989'dan beri Azerbaycan ve Türkiye'nin Ermenistan ile sınırlarını kapatmasına yol açtı. Bu engeller, esas olarak Rusya'dan ithal edilen petrol ve gaz kaynaklarına giderek daha fazla bağımlı hale geldiği için Ermenistan ekonomisi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmuştur (Nichol, 2008: 20). Dolayısıyla Rusya, Ermenistan'daki ana enerji tedarikçisidir. Rusya'nın önemli bir enerji politikası, Ermenistan'a yüklenen gaz fiyatlarının manipüle edilmesi olmuştur. Rusya 2006 yılında gaz fiyatını yükseltti ve bu, Ermenistan'ın birçok enerji varlığını fiyat artışı için kısmi ödeme olarak Rus şirketlerine devretmeyi kabul etmesine yol açmıştır. Bazı yorumcular, Rusya'nın böylelikle Ermeni enerji arzı üzerinde esas kontrolü elde ettiğini vurgulamıştır (Nichol, 2014: 13).

Rusya, Nisan 2013'te AB ile ikinci bir serbest ticaret ve işbirliği anlaşmasında Ermenistan'a satılan enerjiye son derece yüksek bir fiyat artışı getirmiştir. Daha sonra Ağustos 2013'te Rusya kısmi bir sübvansiyon önermiş ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın Eylül 2013'te Moskova'ya yaptığı ziyarette ülkesinin Gümrük Birliği'ne katılma niyetini açıkladığı sırada enerji güvenliği konusunda bir Ermeni-Rusya antlaşması imzalanmıştır (Nichol, 2014). Putin'in Aralık 2013'te Ermenistan'a yaptığı ziyarette, Ermenistan Cumhuriyeti'ne sübvansiyonların verileceği koşullar sonuçlandı. Rusya, önümüzdeki beş yıl içinde Ermenistan Cumhuriyeti'ne tedarik edilecek gazın fiyatını 270 dolardan yaklaşık 189 dolara düşürerek yılda 88.3 milyar metreküp gaza kadar düşürmeye karar vermiştir. Bunun karşılığında Ermenistan, ArmRosGazprom gaz

şirketindeki diğer hisselerini Rus dev şirketi Gazprom'a devretmeyi ve Gazprom'a 2043 yılına kadar Ermenistan'da benzersiz ayrıcalıklar vermeyi kabul etmiştir (Gevorgyan, 2014). Gazprom, 300 milyon dolarlık gaz borcunun bir kısmını geri ödemek için doğrudan iade edilen hisseler için 150 milyon dolar ödemiştir (Oil&GasEurasia, 2014).

Ermenistan 2017 yılında 2 milyar dolar ihracat 4 milyar dolar ithalat yapmıştır. Avrasya Birliği üye ülkeleri arasında ve ticaretteki payı ihracat için 27%, ithalat için 30%'dur. Türkiye ile olan ilişkileri değerlendirildiğinde ise Ermenistan'ın ihracatı 0,04%, ithalatı 6% dır (Dünya Ticaret Merkezi, 2018).

Tablo 3: Birlik Üyelerin Arasında Ticaret Dengesi

	İhracat							İthalat						
	2014	2015	2016	2017	2018	Ülkenin p ² y ¹ (%)	Değişim (2017 2018, %)	2014	2015	2016	2017	2018	Ülkenin p ² y ¹ (%)	Değişim (2017 2018, %)
Rusya Federasyonu	497,8	343,9	285,5	359,2	449,3	82,0%	25,1%	286,6	182,8	182,3	228,2	238,2	74,6%	4,4%
Kazakistan	79,5	46,0	36,8	48,5	61,0	11,1%	25,7%	41,3	30,6	25,2	29,6	32,5	10,2%	9,9%
Belarus	36,1	26,7	23,5	29,2	33,7	6,2%	15,3%	40,5	30,3	27,6	34,2	38,4	12,0%	12,2%
Ermenistan	1,5	1,5	1,8	2,1	2,4	0,4%	11,1%	4,2	3,3	3,2	3,9	4,8	1,5%	24,6%
Kırgızistan	1,9	1,4	1,4	1,8	1,8	0,3%	2,5%	5,7	4,1	3,8	4,5	5,3	1,7%	18,1%
Avrasya Ekonomik Birliği Toplamı	616,7	419,4	349,0	440,8	548,2	100,0%	24,4%	378,3	251,0	242,1	300,4	319,2	100,0%	6,3%

Kaynak: International TradeCentre (ITC), Trademap, 2019

Ekim 2019'dan beri AEB'nun İran ile serbest ticaret alanı var. Şimdi, Ermenistan'ın da İran pazarına tercihli erişimi var. “Avrasya” pazarının toplam ağırlığı nedeniyle, Avrasya Ekonomik Komisyonu (AET) ile Tahran arasındaki müzakereler sırasında üzerinde anlaşılan koşullar, Erivan'ın ikili formatta müzakereler yapmasına kıyasla Ermenistan için çok daha faydalıdır. Bu, AEB'ya katılımın Bakü için neden ilginç olabileceğinin ikinci argümanıdır. Üçüncü taraflarla ilgili müzakere pozisyonunu iyileştirmek için. Yakın gelecekte, AET, Mısır ve Hindistan ile FTA anlaşmaları imzalamayı planlamıştır. İkincisi, Azerbaycan'a yapılan tüm ithalatın % 20'si AEB ülkelerinden geliyor. Entegrasyon derneklerine katılımın sadece ülkelerinin böylesine genişlemiş bir pazara daha iyi ve daha fazla ihracat yapabilmesi için gerekli olduğunu düşünülebilir (Kofner, 2020).

1.4.6. Gelecekteki Muhtemel Üye Ülkeler

Avrasya Birliği ne daha sonraki dönemlerde üye olması beklenen Özbekistan'ın Tacikistan'ın ve Türkmenistan'ı tavrı oldukça önemlidir. Ayrıca Azerbaycan ve Ukrayna'da düşünölen ölkeler arasındadır (İncekara ve İncekara, 2015). Rusya ile Ukrayna arasında olan 2021-2022 yılı sürecindeki anlaşmazlık ve savaş da devam eden süreç nedeniyle Ukrayna'nın birliğe üye olması yakın zamanda beklenmemektedir tam tersi çözümlmesi gereken çok ağır problemlere işaret etmektedir.

Orta Asya'da yaşıyan halkın Avrasya Birliğine ilişkin yaklaşımlar ise birbirinden farklılıklar göstermektedir. Örneğin Kazakistan'ın Kırgızistan'ın Tacikistan'ın halkları birliğe katılımı büyük çoğunlukta kabul ederken, Özbekistan çekimser kalmaktadır (Omonkulov, 2018). Ukrayna krizinden sonra Avrasya Birliğine muhtemel üye olacak ölkeler farklı kategorilerde değerlendirilmektedirler. İlk kategori artık birliğe üye olması zorlaşan Ukrayna Moldova ve Gürcistan Avrasya Birliği ile herhangi bir ilişki kurmak amacı gütmeyen ve dış politikalarını Batıya entegre olan Avrupa Birliği ve NATO ile ilişkileri geliştirmek isteyen ölkelerdir. İkincisi ise Rusya'ya büyük ölçüde bağımlılıkları bulunan Ermenistan'ın Kazakistan'ın Tacikistan'ın olduğu diğer grup, üçüncü kategoriye ise daha çok milli çıkarlarını Düşünen ve bağımsızlık arayışını sürdüren Azerbaycan'ın Türkmenistan'ın ve Özbekistan'ın bulunduğu Batı ile ilişkilerini de geliştirmek isteyen diğer ölkeler oluşturmaktadır (İsmail, 2016).

17 Haziran 2016'da Başkan Vladimir Putin, AEB'nin Avrasya'nın bütünleşmesi talebini ileterek Büyük Avrasya ortaklığını kurgulamıştır. Putin, Avrasya'nın bütünleşmesi için Kalkınma sürecinin hızlanması gerektiği başarıya götürecekle olan adımların bölge ölkeleri arasında iş birliğinin sağlanması şart olduğu Çin'in Hindistan'ın İran'ın Entegre edilmesi gerektiği bölgesel örgütlerin üye ölkeler arasında ekonomik işbirliğinin sağlanması gerektiğini değerlendirmiştir (TASS,2016). Birliğin işleyiş mekanizmasındaki bu ve benzeri aksaklıklara karşın ortak pazar yolundaki yol haritasından fazla sapılmadığı ileri sürölmektedir. Ancak, mal ve hizmetler alanında ortak Pazar yaratılması yolunda istisnaya tabi ürünlerin azaltılması gerekmektedir (Vinokurov, 2017: 69).

1.5. Uluslararası Toplumun Avrasya Birliği'ne Yönelik Politikası

Dünyanın önemli ekonomik birlikteliğinden biri olan Avrasya Ekonomik İşbirliği kurulmadan dünyanın diğer devletlerince değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünölmektedir. Projenin hayata geçmesi öncelikli olarak ABD'li AB'nin ve Çin gibi önemli güçleri yakından ilgilendirdiği düşünölmektedir (İsmail, 2016). Rusya AB ile olan ilişkilerinde Brüksel'in Avrasya Birliğini resmi olarak tanınması şartına bağlamaktadır. AB yetkilileri ile yapmış olduğu görüşmelerde gerek Gümrük Birliği uygulamalarının gerekse ortak ekonomik alan uygulamalarının diğer devletlerden oluşan uluslar üstü yapının oluşturulmasını önermiştir. Ancak dönemin Avrupa komisyonunun başkanı Barroso ve Avrupa Konseyi Başkanı Herman VonRompuy, Putin'in bu önerisine olumlu yaklaşmamış yetkilerinin bulunmadığını söylemişlerdir. Aralık 2012'de Brüksel'de devam eden Rusya ve AB zirve toplantısında Avrasya Ekonomik Komisyonu temsilcisi Tatyana Valovaya da, AB'nin Rusya'ya önermiş olduğu Ortak Ekonomik Alan'ın Rusya'yla değil, AB ve Avrasya Birliği arasında kurulması gerektiğini belirtmiştir (www.euractiv.com/europes-east/putin-comes-eu-urasian-union-le-news-516419. Erişim Tarihi 12/12/2020). Avrasya Birliği batılı politikacılarca bir tehdit olarak düşünölebilir özellikle AB'nin bölgede yürüttüğu yumuşak güç politikası Avrasya Birliği'nin gerçekleşmesi ile ivme kaybetmiştir. Ayrıca Avrasya Birliği zengin enerji kaynaklarını içine alan 1 Birlik olması nedeniyle Rusya AB ilişkilerinde de stratejik bir güç olarak değerlendirilebilir.

Avrasya ile ilgili olan birçok küresel güç bulunmaktadır politika belirleyiciler arasında ABD'nin Fransa'nın Almanya'nın Rusya'nın Çin'in kilit rol üstlendiği Ukrayna'nın Azerbaycan'ın Güney Kore'nin Türkiye'nin ve İran'ın da jeopolitik önemli olduğu bilinmektedir (Brzezinski, 2005: 65).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yıkıldıktan sonra Avrasya coğrafyasında güç boşluğu ortaya çıkmış, bölgenin kaynaklarından yararlanmak isteyen Batı bu bölge ile politik ve stratejik ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Tek kutuplu dünya düzeninde ABD bölgede stratejik hamleler yapmaya çalışmıştır (Golub, 2002). ABD dünyada kendisine rakip olabilecek güçlerin oluşmasını engellemeye çalışmaktadır (Dugin, 2003). Avrasya'da oluşabilecek yeni bir güç, o da Amerika Birleşik Devletlerinin stratejisine uygun değildir. Normalde Amerika Birleşik Devletleri Asya ve Avrupa kıtasından uzak

olmasına rağmen bütün güç mücadelesini, genelde bu bölgede vermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Avrasya bölgesinde, tarihsel kültürel veya ideolojik herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak küresel güç olma politikaları nedeniyle Avrasya hegemonyasını oluşturmak için bölgede politik ve stratejik hamleler yapmaktadır (Erdem, TY, "21. Yüzyıl").

AEB oluşmasından sonra bölgeye olan ilgisi nedeniyle tüm küresel güçler, Rusya karşıtı eylemler ve açıklamalarda bulunmuşlardır. Rusya'nın Suriye'ye ilişkin politikaları, AB yanlısı Ukrayna'ya karşı tavırları, Washington Moskova hattını bir hayli gergin kılmıştır. Batının, Rusya'ya yapmış olduğu ekonomik ve askeri ambargolar Rusya'yı zaman zaman zor durumda bırakmıştır. Rusya'nın birliğin merkezinde yer almasına karşın, uluslararası toplumdaki meşruiyeti tartışılır hale gelmiştir (PewResearch Center, 2018).

ABD, ilk olarak Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumasının önemine işaret etmiş, otoriter siyasi yaklaşımlardan ve devlet güdümlü, planlı ekonomik yapıdan, Batı temelli demokrasinin ve Serbest piyasa ekonomisinin hakimiyetini savunmuştur. Avrasya ülkelerindeki en zayıf ve istikrarsız bir yapıya karşı ABD'de yapmış olduğu yardımları ile o ülkelerin tekrar Rusya'ya yönelmesinin önünü kesmeye çalışmıştır (Kireççi, 2008). Rusya ve çinin Avrasya bölgesinde jeopolitik ve ekonomik hamlelerine karşı ABD Yeni bir stratejik hamle başlatmış, yeni İpek Yolu Projesi adı altında 2006 yılından sonra çini Güney Asya bölgesinden Orta Asya ve zenginliklerini Hint Okyanusu üzerinden küresel sisteme entegre etmeye çalışmıştır (Laruelle, 2005).

ABD ile aynı rotayı izleyen AB Moskova'ya karşı hamleler yapmıştır. Avrasya Birliği'nin kurulmasını eleştirmiş ve karamsar bir tutum sergilemiştir. Ortaya çıkan birliğin küresel bütünleşmeyi ifade eden ekonomik bir örgüt olmaktan çok Rusya'nın çıkarlarına hizmet eden uluslar üstü bir örgüt olduğunu savunmuştur. AB özellikle ekonomik birlik ile güçlenecek olan Rusya'nın eski Sovyet döneminde olduğu gibi ikinci bir büyük güç bulmasından endişe etmiştir (Bond, 2017). Tüm bunlara rağmen gerek Avrupa Birliği, gerekse Avrasya Birliği, farklı kanallardan iletişim kurmaya devam etmiştir. Rusya ve Avrupa Birliği arasındaki jeopolitik öneme sahip olan bu

topraklar için pazarlıklar yapılmış ve sorunların çözümü için iletişim kanalları açık tutulmuştur (Razvitiya, 2016).

Rusya'nın dışişleri bakanlarından Lavrov da ortaya çıkan Avrasya Birliğinin bölgesel kalkınmaya katkıda bulunacağını ve bölgede oluşan diğer örgütlere kapılarının açık olduğunu ifade etmiştir. Avrasya Birliğinin bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmasının yanında güvenlik sorunlarında gidereceğini ve pozitif katkılarının olacağını kıtada barış ve istikrarın sağlanacağını değerlendirmiştir. Başta Rusya olmak üzere tüm üye ülkelerin yaşam kalitesinin pozitif etkileyeceğini, çevresel ülkeler olan Pakistan'ın Hindistan'ın, Avrasya Birliğine bir partner teşkil edebileceğini de aktarmıştır. (<https://tr.sputniknews.com/dunya/202104071044211519-lavrov-buyuk-avrasya-partnerligi-abye-acik/> Erişim Tarihi 08/05/2021).

Çin, ABD ve AB'den farklı olarak Rusya'nın Avrasya Birliği çalışmalarına resmi düzeyde de desteklemiştir. Aynı zamanda Avrasya Birliği ile Çin arasında ticaret ve ekonomik işbirliğine ilişkin anlaşma imzalanmıştır (Eurasian Economic Commission, 2018). Çin Orta Asya ülkeleriyle ekonomik, ağırlıklı işbirliği çalışmalarını sürdürmüş, Kazakistan Kırgızistan ve Türkmenistan'da dış ticaret ilişkilerinde bulunmuştur. Çin'in bölge üzerinde etkin bir çalışması mevcuttur. Ekonomik yönden bağımlı bir yapısı olan Kırgızistan, Pekin ile yakın ilişkiler kurmak zorundadır. Rusya'nın daha çok milli çıkarlarına hizmet eden politikalarından, Orta Asya devletleri, nispeten rahatsızlık duymaktadırlar (İsmail, 2016). Bir yönüyle oluşturulan birlikler, Rusya'nın ve Çin'in kendi aralarındaki mücadele, rekabet ve işbirliği bağlamındaki hareketlerin yansıtmaktadır. Bu durum iki ülke arasında kontrollü bir işbirliğini de gerektirmektedir (Özdal, 2012). Bu açıdan gerek BDT gerekse gümrük birliği uygulamaları ve kurulan Avrasya Birliği'nin bölgesel hakimiyet sağlama düşüncesi kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Birliğin etkileri incelendiğinde, hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde etkilerinin olduğu düşünülebilir. Rusya ve Kazakistan Çinin ihtiyaç duyduğu enerji üretmekte ve temin etmektedir. Bu nedenden dolayı Çin'in Avrasya Birliği için stratejik bir ortak haline gelmesi mümkündür (Draitser, 2014). Avrasya Birliği'nin üye olması beklenen Moldova, Gürcistan ve Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşmalarına imza atmış olmaları, birlik açısından bir problem teşkil etmektedir. Özellikle Rusya

kendisini eski Sovyet mirasçısı olarak görmesi ve bu ülkelerin birlik dışına çıkmış olmalarını problem olarak algılamaktadır (İncekara, ve İncekara, 2015).

Aralık 2018'de AEB ile İran arasında ticaret anlaşmaları imzalanmıştır, Singapur'la İsrail'le Hindistan'da Mısır'la da tercihli ticaret anlaşmaları görüşmeleri devam etmiştir (Mehr News Agency, 2018). 2018 Senesinden sonra ise gerek Afrika, gerekse Güney Amerika'nın birçok ülkesi, Avrasya Birliği ile iletişim kurmuş ve ticaret anlaşmaları imzalamaya niyetli olduklarını belirtmiştir (Russia Today, 2018).

İran'ın dünya genelinde, ambargoya maruz kalmış olması, ekonomik ve jeopolitik açıdan bölgenin önemli bir ekonomik aktörü haline gelen Avrasya Birliği ile iletişim kurmasını zorunlu kılmıştır. Avrasya Birliği ile ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. Öncelikle İran ihracatını kolaylaştıracak, tarife uygulamalarına gidilmesine razı olmuştur. Tam üyelikle ilgili müzakere sürecini de başlatmıştır (Iranidoost, 2019). Uzmanlar son zamanlarda İran'ın AEB'ye üye olmayı planladığını iddia etmiştir. Nitekim 19 Şubat 2019 tarihinde İran Enerji Bakanı Reza Ardakanyan, ülkesinin AEB'ye katılımı yatırım çekmek açısından çok yararlı olacağını ve sonraki üç ay içinde İran'ın üyeliğini görüşmek üzere AEB ile bir toplantı yapacaklarını belirtmiştir (IFP News, 2019). Bunun dışında bölge ülkeleri Ukrayna krizi ve Kırım meselesinden sonra Rusya'nın baskıcı tavrından çekilmişlerdir. Özellikle Türkmenistan'ın ve Özbekistan'ın çekimser tavrı Rusya'nın baskıcı politikaları nedeniyledir. Bu iki ülke Rusya karşıya, mevcut ve egemenliklerini korumayı amaçlamışlardır. Bu ülkeler komşu ülkeleriyle ticaret anlaşmaları yaptıkları ve işbirliğinde buldukları gibi bölge ülkeleri dışında ABD ile Çin ile AB ile Türkiye ile İran ile Hindistan'da Güney Kore ile ve Japonya ile işbirliğini geliştirmişlerdir. Amaç, Rusya'ya karşı diğer ülkeler ile dengeyi sağlamaktır (Omonkulov, 2018).

2. BÖLÜM: AZERBAJCAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ'NE YÖNELİK POLİTİKASI

Bu bölümde Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne olan resmi yaklaşımı araştırılmıştır.

2.1. Azerbaycan'ın Dış Politikasının Genel Görünümü

Azerbaycan, önemli Avrasya kara ve hava ulaşım koridorlarının kesişim noktasında yer almaktadır. Ülke 1991'de bağımsızlığını kazandığından beri, Avrupa ile Asya arasında bir köprü haline gelmiştir (Abdullayev, 2000: 286). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çökmesinden sonra kurulan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası platformda tanınması ise yaklaşık bir yılı bulmuştur. (<http://countrystudies.us/azerbaijan/36.htm>, 2021) ve İsrail ile kurulmuştur (Lenk2007). Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin önemini özellikle vurgulanmalıdır (Kardas, 2008) İki devlet, birbiri arasındaki ilişkiler için "İki Devlet, Tek Millet" ibaresini kullanmaktadır (Hürriyet, 2011) Azerbaycan'ı 6 Kasım 1996 tarihinde tanıyan Bahreyn, ülkeyi tanıyan en son ülke olmuştur ("Bilateralrelations". Ministry of ForeignAffairs. 4 Mayıs 2007).

Bağımsızlığını kazanmasıyla Azerbaycan Birleşmiş Milletler, Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası örgütlere üye olmuştur (British Foreign&Commonwealth Office. 2007). 9 Mayıs 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından İnsan Hakları Konseyi üyeliğine seçilmiştir. Azerbaycan, bugüne kadar 179 ülke ile diplomatik ilişkiler kurmuştur ve 38 uluslararası örgüte üyedir (United Nations. 2008)

Azerbaycan bir taraftan Rusya federasyonu, diğer taraftan Ermenistan ile sınır sorunları, Batının çift taraflı tutumu, bölgesel güç olan Çin ve halkının önemli bir kısmının yaşadığı İran, küresel güçler ABD ve AB'nin bölge planları arasında kalmıştır. Bu süreçte Azerbaycan'ın denge arayışında en kritik müttefiklerinden biri olarak Türkiye ön plana çıkmaktadır. 1991-1993 döneminde Türkiye, yeni bağımsız olan Türk devletlerini tanıyan ilk ülke olarak bölgede model ve lider olma çabaları sergilemiş ve bölgedeki Rus etkisini kırmaya yönelik aktif bir politika izlemiştir (Aydın, 2010). İdeolojik düşüncesiyle Azerbaycan'ın iç ve dış stratejisinde Atatürk yolunu takip ettiğini sık sık Türkiye ziyaretlerinde dile getiren Elçibey Türkiye ile ekonomik bağlamda ilişkilerin geliştirilmesi adına enerji alanında birtakım anlaşmalar ve

protokoller imzalamıştır (Kırhan, 1992: 8). 30-31 Ekim 1992 tarihlerinde Ankara'da yapılan İlk Türkçe Konuşan Devlet Başkanları Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Türk Ortak Pazarını ve Türk Kalkınma ve Yatırım Bankası'nın fikirlerini destekleyen tek lider Ebülfez Elçibey'di (Yesevi ve Tiftikcigil, 2015: 41). İlk başta, Aliyev'in kişisel kararlarıyla yönlendirilen dış politikası, Rusya'yı sakinleştirmeyi ve daha sonra dengeli bir dış politika izleme yönünde ilerlemiştir (Hasanov, 2005).

Çok yönlü olarak sürdürülen dış politika ile Azerbaycan özellikle yakın çevresinde yer alan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Türkiye, Avrupa Devletleri ve ABD başta olmak üzere Asya ve Afrika devletleriyle ilişkilerini geliştirmeye yönelik politikalar izlemiştir. Aynı zamanda dış politika hedeflerinden biri de NATO, Avrupa Birliği (AB), Avrupa Konseyi (AK) gibi uluslararası örgüt ve birliklerle ve bölgesel kuruluşlarla yakınlaşarak ikili ilişkilerini geliştirmektir (Abdullayev, 2000: 286). Azerbaycan, bir enerji devi olmasına ve Orta Doğu ve Avrasya'nın jeostratejik bir bölgesinde yer almasına rağmen, on yıllardır Batı'nın değer biçilmiş bir müttefiki olmuştur. Azerbaycan, Türkiye, İsrail ve Avrupa için önemli ve gelişmekte olan bir enerji tedarikçisidir ve bu nedenle Rusya'nın AB'ye enerji arzındaki tekelleşmesini azaltmada ABD müttefikidir (Sadıkhov, 2010).

Azerbaycan'ın dış politikasında güttüğü belli amaçları vardır. Öncelikle devletin bağımsızlığını muhafaza etmek ve egemenliğini korumak ve ülke bütünlüğünü korumak, güvenlik tehditlerine karşı tedbir almaktır. Azerbaycan her devletin olduğu gibi milli çıkarlarını gözeten bir dış politika izlemektedir. Dostları ile sıkı işbirliğini korumak, iyi bir müttefiki olmak, uluslararası sistemde kendi durumunu sağlamlaştırarak bölgede söz sahibi olmak hedeflenir ayrıca varolan sorunların çözülmesiyle ilgili de iletişim kurmak, hedefleri arasındadır. Halkın çıkarlarını çok yönlü olarak muhafaza etmeye çalışmak ekonomikten siyasete kadar ülke kalkınmasını sürekli kılmayı hedefler. Diğer ülkeler ile bilimden kültüre, insan ilişkilerinden, turizme kadar birçok alanda işbirliği içerisinde bulunur (https://www.azerbaijans.com/content_1004_tr.html Erişim Tarihi 03/05/2021). Dış politikadaki önceliklere bakıldığında ise Dağlık Karabağ ve çevresindeki işgal sorununu tamamen ortadan kaldırmak, bölgede emniyeti sağlamak, toprak bütünlüğünü korumak gelmektedir. Ülkelerarası ikili ilişkiler ile ekonomik kalkınmayı sağlamak, savunma alanında kendisini güçlü kılmak ve iç politika sayesinde güvenliği teşvik etmek,

demokrasiyi güçlendirmeye çalışmak ahlaki değerleri, bilimi eğitimi kültürü belli stratejik bir yapıya oturtmak, hedefleri arasındadır. Göç ve enerji ve ulaşım ile ilgili politikaları da dış ilişkilerinde hak gözetir (National Security Concept of the Republic of Azerbaijan", 2007). Azerbaycan'ın dış politikasını şekillendiren konuların başında denge politikasına bağlı yerel ve uluslararası kuruluşlar ile kurduğu ikili ilişkiler gelmektedir (Aslanlı, 2017).

Azerbaycan Anayasası'nın 10. maddesi "Azerbaycan Cumhuriyeti, diğer devletlerle ilişkilerini, herkesçe kabul edilmiş uluslararası hukuk kurallarının öngördüğü ilkelere uygun olarak gerçekleştirir." ifadesiyle uygulanacak dış politikanın sınırlarını belirlemektedir. Ayrıca 9. Maddenin b bendinde başka devletlere saygı ve anlaşmazlıklar için savaşın bir çözüm olmadığı vurgulanmıştır "Azerbaycan Cumhuriyeti, savaşı, başka devletlerin bağımsızlığını ihlal etme aracı ve uluslararası anlaşmazlıkların çözüm yöntemi olarak kabul etmemektedir." (<https://anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm> Erişim Tarihi 03/05/2021).

Azerbaycan'ın ulusal güvenliğinin belirlenmesinde iç ve dış tehditlerin değerlendirilerek diye ve bu iki başlık temelinde konunun ele alındığı görülmektedir. İç tehditleri değerlendirirken olabilecek ekonomik bir problem siyasi bir kriz oluşabilecek doğal bir afet soykırım ayrımcı yaklaşım toplu göçler bulaşıcı bir hastalık düşünülmüştür. Dış tehdit başlığı adı altında ise Toprak bütünlüğüne yönelik yapılacak herhangi bir saldırı veya işgal girişimi terörist eylemler uyandırıcı gibi zararlı madde Kaçak sınıfları sahte para basımı ve ülkeye girişi negatif lobi faaliyetleri ve propagandalar değerlendirilmiştir. Tüm bu seçenekler değerlendirildiğinde Azerbaycan'ın devlete ilişkin güvenlik ülke birliği ve bütünlüğü sürdürülmesi ve sınırlarını muhafazası birinci önceliğinin olduğu söylenebilir (Necefov, 1998: 7).

Uluslararası sistem içerisinde her devletin kendi güvenliğini sağlarken aynı zamanda diğer ülkelerle ilişkilerini de göz etmek durumundadır. Olumlu olumsuz unsurları göz önüne alınmaktadır. Olumlu unsurlar içerisinde ticaret anlaşmaları ile diğer devletlerle kurmuş olduğu entegrasyon ve işbirliği çalışmaları, kurulu örgütsel faaliyetler ile diğer devletlerle diplomatik ilişkiler, ulusal kalkınmayı destekleyen stratejiler değerlendirilebilir. Negatif durumlara ise ülkeler arası anlaşmazlıklar meydana gelmesi, çatışmaların oluşması, savaşların çıkması, ya da olumlu bir durumun daha sonra

sonucunu olumsuz da dönmesi gibi olasılıklar değerlendirilir (Dedeoğlu, 2014: 219). Azerbaycan ulusal güvenlik stratejisine yönelik önceliyi ülke bütünlüğünü korumaya hedeflemesiyle, Yurtta barış politikalarını değerlendirmiş, ekonomik istikrarın korunmasını göz etmiş, sağlık alanındaki gelişmeleri yakından takip etmiş, ülke içerisinde milli servetin korunması ve dağıtımını ilke olarak benimsemiştir (Abbasov, 2002).

1990'lı yıllarda Azerbaycan bir taraftan bağımsızlığı kuvvetlendirmek Diğer taraftan Azerbaycan'ın topraklarını Ermenistan'a karşı muhafaza etmek oradan gelebilecek tehdit ve işgale karşı tedbirler almak ve her türlü olasılığı değerlendirmek durumunda kalmıştır. Bu yüzden Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile ilişkiler Azerbaycan dış politikasının temel yönlerinden birisini teşkil etmiştir. Azerbaycan'ın BDT ile olan iletişimde resmi tavır olarak güvenlik temeline dayalı ilişkiler kurmayı tercih etmişlerdir. Rusya Federasyonu ile kurmuş olduğu ilişkiler Batı devletlerine yönelik politikaları Türkiye ile olan ilişkiler ve Avrasya bölgesindeki diğer komşu devletler ile olan ilişkilerinde barışçı ancak milli çıkarlara dayalı Politikalar benimsemiştir (Cafersoy, 2000; Aslanlı, 2017).

29 Eylül 1993 tarihi itibari ile Azerbaycan parlamentosunun BDT başkanlık Konseyi ne katılarak sözleşmeyi imzalaması örgüte katılımı ile ilgili karar vermesi söz konusudur. Aliyev başta olmak üzere Azerbaycan Cumhuriyeti Heyeti'nin BDT üyesi ülkelerin Devlet Başkanları Konseyi'nin 1993 Eylül 24'de Moskova'da yapılan toplantısında yer almasının sonuçlarına ilişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nin 715 sayılı kararında parlamento tarafından Haydar Aliyev'e kuvvetli destek vurgulanmıştır (Qasımlı, 2015: 507). Aynı gün Azerbaycan parlamentosu tarafından alınan 716 sayılı kararda BDT Sözleşmesi'nin imzalanması ve örgüte katılım kararları onaylanmıştır (E-qanun, 1993). Bu kararların ikisinde de BDT'li katılımın Azerbaycan için önemli olduğu bağımsızlık girişimini güçlendireceği vurgulanmıştır (Cafersoy, 2000).

BDT ile olan ilişkiler Azerbaycan'ın uluslararası toplumla ilişkilerini bölgesel güvenlik stratejilerini Rusya ile olan ilişkilerini Azerbaycan'ın dış politikasına yönelik güvenliği gözetici çalışmalarına dışarıdan gelecek olan baskıların azaltılmasını toprak bütünlüğünü korumaya yönelik politikaların devamını amaçladığı söylenebilir. BDT karşıtlarının ise bu oluşumu kuşku ile karşıladıkları ve Sovyet dönemini tekrar

oluşturma isteyen Rusya'nın Politik bir tavrı olduğunu düşünmektedirler. Özellikle Rusya'nın Karabağ politikası bağlamında eleştirildiği ve Azerbaycan'a yeterince destek vermediği savunulmuştur. Sonuçta Azerbaycan Rusya Federasyonu'nun büyük önem verdiği Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nden çekilmiş, BDT'ye katılımını sınırlandırmış, Rusya ve BDT merkezli diğer entegrasyon süreçlerine mesafeli yaklaşıma başlamıştır (Aslanlı, 2017).

Azerbaycan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üyeliği ve diğer Sovyet sonrası oluşan devletler ile olan ilişkileri en çok izlenen yönü olmuştur. Bağımsızlık kazandığı ilk senelerde iç ve dış sorunlarla karşılaştığında Azerbaycan'ın BDT ile olan ilişkileri bu sorunlardan etkilenmiştir. BDT'yi savunanlar ile karşı duran resmi politikacılar arasında yoğun tartışmalar olmuştur. Göreve gelen politikacıların kişisel görüşlerine göre zaman zaman tavır alınmıştır. Bunlardan Ayaz Mütellibov BDT'ye katılım konusunda çok istekli, Ebulfez Elçibey BDT karşıtı, Haydar Aliyev ise daha dengeli bir tavrıyla BDT'ye katılımdan yana bir çizgiye sahip olmuştur (Aslanlı, 2017). Azerbaycan'ın politik tavrı küresel dünyada dikkatle izlenmektedir. Kafkas bölgesinde önemli stratejik konumu olan Azerbaycan'ın gerek Hazar Denizi Karadeniz ve Güney Kafkasya bölgesinde küreselleşen dünya açısından enerji kaynakların Merkezi konumunda olması küresel güçlerin de ilgisini çekmektedir (Hasanov, 2013: 211).

Azerbaycan'ın dış politikasına ilişkin denge çalışmasının olduğu söylenebilir denge politikası göz etmesinin nedeni küresel güçlerin bölgeye olan bakış açılarıdır Bu politikanın temel amacı tüm ülkelere aynı mesafe ile yaklaşmak Azerbaycan'ın milli çıkarlarını önde tutmaktır (https://www.azerbaijans.com/content_1004_tr.html Erişim Tarihi 03/05/2021). Bu sayede Azerbaycan'ın hem Birleşmiş Milletler'in hem de kurulacak olan yeni uluslararası örgütlerin işbirliği yapacağı bir ülke olmayı hedeflemektedir. Birleşmiş Milletler ile farklı kurum ve kuruluşlarla faydalı bir şekilde işbirliğini sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler'in temel organlarında alt komitelerinde ve diğer kurumların da aktif rol almaktadır. 1994 ve 1995 yıllarında BM Genel Kurulu'nda konuşma yapan Haydar Aliyev, genç Azerbaycan devletinin bağımsız dış politikasının ve demokratik devletçi görüşün temel hususlarını tüm dünyaya açıklamıştır. Sonuçta Güney kafkasya'nın yeni bir demokratik barışçıl bir devlete sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu konu Azerbaycan-BM ilişkilerinin temellerini nasıl kurulacağına ilişkin bakış açısını göstermektedir. Bakü BM ile iş birliğine büyük önem

verdiğini ve örgütün İçtüzüğüne uygun şekilde faaliyet yürüttüğünü göstermiştir (Mammadalıyeva, 2019). Tüm bu girişimler ile Azerbaycan Rusya ile ABD arasında kalmıştır. Bu nedenle 27 Mayıs 2005'te Brüksel'de NATO ile Özel İşbirliği Faaliyet Planı'nı (Individual Partnership Action Plan – IPAP) imzalamakla yetinmiştir. Bunda Avrupa'nın, ABD'nin tersine, Ermenistan -Azerbaycan arasında kendisini tercih yapmamış olarak göstermesi etkili olmuştur (<https://bpakman.wordpress.com/baku-2010-fotograflar/temelbilgiler/azerbaycanin-dis-politikasi/> Erişim Tarihi 03/05/2021). Azerbaycan dış politika belirleyici unsurlar arasında Dağlık Karabağ meselesini 1. sırada tutmaktadır Uluslararası örgütler Azerbaycan'ın hem toprak bütünlüğü hem de bağımsızlığını kabul etmiştir. BM, AGİT, Avrupa Konseyi, NATO, Avrupa Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşlar bununla ilgili tavsiye ve kararlar kabul etmiştir (Canar, 2012). Ülke diğer kuruluşlar ile olan ilişkilerinde karşılıklı saygı ilkesini göz önünde bulundurur (Mammadalıyeva, 2019). Küresel güçler Azerbaycan'ın adil tutum ve tavrını desteklemekte ve bu konuya dikkat çekmektedir. Dış politika açısından Azerbaycan'ın dengeli adilane barışçıl tutumu olumlu karşılandığı yorumu yapılabilir.

Azerbaycan kendi toprağı olarak kabul edilen Dağlık Karabağ meselesinde diplomatik çözüm aramıştır. 2007 yılında da Azerbaycan hükümeti bu meselenin çözülmemesi durumunda sonuç savaş olacaktır demiştir (National Security Concept of the Republic of Azerbaijan, 2007). Bu süreçte hükümet askeri bütçesini artırmış hazırlıklar yapmaya başlamıştır Azerbaycan ve Türkiye arasındaki işbirliği de bu anlamda geliştirilmiştir Gürcistan üzerinden Demir yolunun açılması ticaretinde gelişmesini sağlamıştır. Ermenistan'ı işgal ettiği Dağlık Karabağ'dan çekilmeye zorlayacağını düşünen Ermeni diasporası, Avrupa Birliği ve ABD'deki lobiler bu projenin karşısında olduklarını açıkça dile getirmektedirler. Türkiye, Her platformda Azerbaycan'ın yanında yer aldığını Azerbaycan'ın politikalarını desteklediğini Dağlık Karabağ Bölgesi'nin Azerbaycan toprakları tezini savunmuştur (Cornell, 2011: 372). Türkiye'nin Azerbaycan yanında yer alırken aynı zamanda Rusya ile de iletişimi kopartmayacak işbirliğini sürdürecektir ortak bir zeminde buluşacak Yollar aradığı bilinmektedir. Diğer taraftan NATO ve AB ile de sorunlar yaşamak istemektedir (Mammadalıyeva, 2019). Ekonomik yönden oluşabilecek sıkıntılara karşı Türkiye'nin tedbirler alması gerekmiştir. Dağlık Karabağ'ın tekrar Azerbaycan'a bağlanması fakat buna karşılık Ermenistan'ın saldırılarına kayıtsız kalınması beklenemez. 2020 yılında Azerbaycan'ın Ermenistan'a

karşı savaş meydanındaki zaferi ve Dağlık Karabağ'ı çevreleyen yedi işgal edilmiş mahallenin ve Şuşa'nın önemli kültür merkezi merkezli bu yerleşim bölgesinin güney kesiminin kurtarılması, Türk diplomatik ve askeri yardımı sayesinde olduğu yorumu yapılabilir. Türkiye, Azerbaycan silahlı kuvvetlerini NATO standartlarına göre eğitmek için yatırım yapmıştır.

Azerbaycan dış politika belirleyici unsurlardan birini de pazara ilişki statüsü olarak değerlendirmektedir. Hazar bir göl mü yoksa deniz mi bakış açısı çerçevesinde oluşan problemler Azerbaycan'ın dış politika belirleyicileri arasında yer almaktadır. İran'ın Kazakistan'ın Rusya'nın ve Türkmenistan'ın kıyısının bulunduğu Hazar bölgesi Emel de bir göl olarak kabul edilse de gölün kıyısı olan ülkeler ile bölünmesi gerektiği savunulmaktadır (Gökay, 1998: 57).

Azerbaycan dış politikasında belirleyici unsurlardan biri de enerji kaynakları ve bu kaynakların işletilmesi dış pazarlara aktarılması ve bunun zaman zaman küresel sistem içerisinde sorun olmasıdır. Azerbaycan Avrasya Avrupa arasında köprü görevi gören stratejik bir konuma sahip Zengin enerji kaynaklarının olduğu jeopolitik bir konuma sahiptir. Azerbaycan mevcut konumunu milli çıkarlar doğrultusunda en verimli şekilde kullanmayı hedeflemekte politika ve stratejileri ne sürekli bir istikrar üzerine vurgulamaktadır bunun için mevcut enerji kaynaklarını en iyi koşullarda pazarlamaya gayret etmektedir Türkiye ile Azerbaycan arasında geliştirilen enerji projeleri bu hedefi gerçekleştirilmesine hizmet etmektedir. Küresel sermaye Azerbaycan'ın mevcut enerji kaynaklarını işletmek dünya pazarlarına sunmak amacıyla Azerbaycan hükümeti ile işbirliği anlaşmaları imzalamaktadır. Hazar kıyısında Azeri, Çırak Güneşli, Şahdeniz ve günümüzde hala İran'la tartışmalı alan olan Araz-Alov-Şerg sahasından elde edilen petrol ve doğal gaz rezervleri işletmek için yapılan anlaşmanın ortakları Avrupa devletlerinden, İngiltere, Almanya, Fransa ve ABD'dir. Bu anlaşmalarda Türkiye'de pay sahibidir (Güüer, 2015).

Avrupa Birliği Azerbaycan ile daha yakın ilişkiler konusunda yeni bir "kapsamlı anlaşma" geliştirmeye karar vermiş, yeni belge 1996 ortaklık ve işbirliği anlaşmasının yerini alacak. Anlaşma, Avrupa Birliği'nin Gürcistan, Ukrayna ve Moldova ile imzaladığı ortaklık anlaşmasından daha az ayrıntılı olacak. Temel haklar, ticaret ve enerji işbirliği konularının ele alınacak gelecekteki müzakerelerin iki yıldan uzun

sürmesi bekleniyor. Ermenistan, Aralık 2015'ten bu yana Avrupa Birliği ile yeni bir siyasi anlaşma için görüşmelere de başlamış sonunda Avrupa Birliği ile olan ortaklık anlaşmasından vazgeçen Ermenistan'ın Rusya liderliğindeki Avrasya Birliğine katılmıştır. Bakü Brüksel ile görüşmelere başlamadan memnun olduğunu belirtmiştir. Dışişleri Bakanlığı basın sözcüsü Hikmat Hacıev, Avrupa Birliği'nin (AB) dış politika ve güvenlik yüksek komiseri Federike Mogirini'ye böyle bir görev verilmesi hakkında yorumda bulunmuş Bakü uzun zamandır AB ile ayrı bir anlaşma imzalamak konusunda ısrar ederek bunu stratejik işbirliği anlaşması olarak nitelendirmiştir (<https://www.azadliq.org/a/avropa-azerbaycan-brusselde/28115943.html> Erişim Tarihi 08/05/2021).

Azerbaycan dış politika önceliği arasında sivil toplumu desteklemek ortak yaşam normlarına geçti bölge ve dünyada barışın ve güvenliğini sağlanması için gerek Birleşik Devletler gerekse AGİT, NATO gibi uluslararası kuruluşlar ile işbirliği yapmaktadır. Dünyanın değişik yerlerinde yaşayan Azeri toplumlarının haklarının korunması için standartlar geliştirilmesi öncelikleri arasındadır. (https://www.azerbaijans.com/content_1004_tr.html Erişim Tarihi 03/05/2021).

Azerbaycan, 1995 yılından itibaren BM'nin çok sayıda komisyon ve konseyine üye kabul edilmiş ve bu doğrultuda faaliyetini başarılı şekilde sürdürmektedir. Söz konusu komisyonlara BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC), ayrıca BM Kadın Birimi (UN Women), İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Yönetim Konseyi'ni ve diğerlerini örnek gösterebiliriz. Bunun dışında, Azerbaycan, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na (IAEA), BM Güvenlik Konseyi'ne üye seçildi. Azerbaycan, BM'nin sürdürülebilir kalkınma komisyonunun da üyesidir. Azerbaycan, BM'nin temel organ ve diğer kurumlarıyla da aktif şekilde işbirliği yürütmektedir. Bu sırada BM Kalkınma Programı (UNDP), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), UNICEF, UNESCO, BM Sanayi Kalkınma Teşkilatı (UNIDO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ile başarılı şekilde genişlemekte olan ilişkileri gösterebilir (Mammadalyeva, 2019). Azerbaycan'ın en önemli dış politika belirleyici unsurlarından olan Dağlık Karabağ meselesi Uluslararası Hukuk bağlamında çözülmeye çalışılmıştır bunun için uluslar üstü örgütler ile girişimlerde bulunulmuş fakat savaşa kadar bir çözüme ulaşılamamıştır. Bugün Azerbaycan Birleşmiş Milletler, AGİT, Avrupa Birliği,

NATO, İslam Konferansı Teşkilatı, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Avrupa Konseyi ile yakın işbirliği içerisinde. (https://www.azerbaijans.com/content_1004_tr.html Erişim Tarihi 03/05/2021).

2.2. Azerbaycan–Rusya İlişkileri

Azerbaycan Ekim 1991’de bağımsızlık kazanarak yeni bir devlet kurmuştur bölge Devletleri ile ilişkileri eskisi gibi olmayan Rusya Federasyonu Avrasya topraklarında güç boşluğunu doldurmaya çalışan ABD ve Batı’nın bölge üzerindeki etkisinden çekinerek bağımsızlık kazanmış olan Azerbaycan ve diğer Orta Asya ve Kafkasya ülkelerine ilişkin “Yakın Çevre” (nearabroad) doktrinini kurgulamıştır. 1993 senesinde açıklanmış olan bu düşüncede Sovyet topraklarının olduğu bölgelerde ekonomik güvenlik değerlendirmeleri yaparak ortak çıkarlar doğrultusunda yeni oluşumların meydana getirileceği savunulmuştur (Erol ve Amirbek 2016).

Azerbaycan Sovyet sonrası ilk dönemlerde Rusya ile yakından ilişki kurmak istemiştir. Özellikle Dağlık Karabağ meselesinin çözümüne yönelik Rusya’nın desteğini beklemiştir. Ancak Rusya buna karşılık Ermenistan’ı tercih ederek Ermenistan’da üs kurmak ve Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ taleplerine karşı Ermenistan’ı destekleyici tavırlar takılmıştır Bu da AGİK’in Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ sorunu ile yakından ilgilenmesi, ABD dışişleri bakanı Baker’in Azerbaycan’ı 12 Şubat 1992 yılında resmi ziyareti, bağımsızlık sonrası Azerbaycan’ı bağımsız devlet olarak kabul etmeyen Rusya’nın Azerbaycan’ı bağımsız devlet olarak tanımamasında etkili olmuştur (Canar, 2012: 27). Daha sonra ise Rusya 4 Nisan 1992’de Azerbaycan’ı bağımsızlığını kazanmış bir devlet olarak tanımak zorunda kalmış Rusya Dış İşleri Bakanı Andrey Kozirev’in Bakü’ye ziyareti ile diplomatik ilişkiler başlatılmıştır. Ziyaretin en önemli gündem konusu ise Rusya ve Azerbaycan ilişkilerini tekrar hızlandırmak ve işbirliği çalışmalarını yürütmektedir (Markedonov, 2013). Bu dönemde Rusya gerek Ermenistan gerek Azerbaycanlı dostluk ve işbirliği çalışmalarını dengeli bir şekilde yürütmeye amaçlamıştır. Ermenistan’ın talebi üzerine geliştirilmiş olan dostluk ve işbirliği Anlaşmasının imzalanması ertelenmiştir.

Azerbaycan her geçen gün batıya yönelik Politikalar izlerken Putin Bakü’nün Batı yaklaşımlarına rahatsız olmuş bu endişesini gidermek için karşılıklı işbirliği girişimlerinde bulunmuştur. Putin açısından Azerbaycan’ın jeopolitik noktada önemli

kılan unsurlar dört başlıkta değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi Azerbaycan ile olumlu ilişkiler kurularak Yakındoğu Ortadoğu bölgesinde Rusya'nın etkisini artırmak olarak değerlendirilebilir. İkincisi ise Azerbaycanı kendisine daha yakın ilişkiler Kuran bir devlet olarak kurgulayıp güvenlik alanında stratejik bir hamle ortaya koymak ve bölgede Hava Kuvvetleri ilişkin bir üst oluşturma çabası. Üçüncüsü ise Azerbaycan'ın zengin doğal ve Petrol kaynaklarının oluşu ve bu kaynakların dengeli küresel güçlerle paylaşılması ve işbirliği çalışmaları. Dördüncüsü üsü ise Azerbaycan'a Rusya etkisinden bağımsız olarak güçlenip diğer bölgesel aktörler ve küresel büyük güçlerle Anlaşma ve işbirliği çalışmalarının önünü kesmek olarak sayılabilir (Cefarsoy, 2001).

Rusya'nın Bu politikalarına karşı Azerbaycan ilk başta Elçibey döneminde batı yanlısı Politikalar izlenmiştir. Rusya ise 2 farklı yol izlemiştir. 12-13 Ekim Azerbaycan'la Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalamış ve toplantıda Rusya Azerbaycan'ın BDT'ye katılmayı reddetmesi, Rus askeri kuvvetlerinin Azerbaycan'dan çıkarılması gibi isteklerini olumlu karşılamıştır. 1993 yılının Ocak ayından Haziran ayına kadar olan süreçte Azerbaycan'a karşı 'Yakın Çevre' politikası kapsamında olumsuz yol izlemiş, Ermeni saldırıları ve Elçibey'e yapılan darbeye önemli rol oynamıştır (Ağar, 2017: 68).

Hükümetin başında olan Elçibey Rusya yanlısı olan politikalarda uzaklaşarak batıya dönük bir politika geliştirme ve uygulamalarına başlamıştır. 1992 yılında Helsinki'deki AGİT toplantısına katılım göstererek bu politikasını kanıtlamıştır. Yaptığı ikili ve toplu görüşmelerde Karabağ sorunu Uluslararası Hukuk çerçevesinde çözülmesi gerektiğine vurgu yapmış ekonomik İşbirliği antlaşmaları imzalamıştır. Bu dönemde devlet başkanı olan Clinton'un davetine katılarak, Azerbaycan İçişleri Bakanı burada gerek Başkan ile gerekse de diğer yetkililerle gerçekleştirmiş olduğu görüşmeler hayati öneme sahiptir (Nesirov, 1998: 92).

Azerbaycan, bağımsızlığının tüm dönemi boyunca, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği alanındaki tüm entegrasyon süreçlerine şüpheyile baktı. Çoğu durumda resmi Bakü, bu süreçleri Rusya'nın Avrasya bölgesindeki hakimiyetini yeniden tesis etme emelleri olarak yorumladı. Azerbaycan'ın 1993 yılında Bağımsız Milletler Topluluğu'na (BDT) gönüllü olarak katıldığı gerçeğine rağmen, Bakü, Moskova önderliğindeki bir projeden biraz daha fazlasını düşünerek, bu örgüte sıcak bakmıyordu. Bununla birlikte Azerbaycan, Gümrük Birliği, Ortak Ekonomik Alan veya Toplu Güvenlik Anlaşması

Örgütü'ne (CSTO) katılmadı. Nitekim Azerbaycanlı uzmanlar ve genel kamuoyu, bir Avrasya Birliği oluşturma kararını, yukarıda belirtilen tüm örgütleri tek bir çatı altında toplayarak Rusya'nın bölgede hakim bir rol oynaması için bir girişim olarak gördüler (Valiyev, 2013).

Azerbaycan en önemli olarak Türkiye'yi görmektedir Batı yanlı politika izlemeye başlaması İran'ı rahatsız etmektedir. Azerbaycan'ın büyümesi gelişmesi ekonomik yönden güçlenmesi İran'ın arzu etmediği bir durumdur. Bu durumda İran Azerbaycan Türkiye müttefikliği ne karşı Ermenistan ile yakınlaşmayı tercih etmiştir Dağlık Karabağ Savaşı'nda da İran Ermenistan'a desteklemiştir (Ağar, 2017: 79).

Ermenistan ve Gürcistan ile karşılaştırıldığında Azerbaycan, bölgede büyük bir ekonomik varlığı temsil etmektedir. 1992'de Elçibey'in iktidarı döneminde Azerbaycan'da Rus karşıtı propaganda dolaşıyordu ve Rus şirketlerinin Azerbaycan'da herhangi bir işletme kurmasına izin verilmemesi Rusya'yı gerçekten rahatsız etmiştir. Ne zaman Haydar Aliyev iktidara geldi, Moskova ile ilişkileri Elchibey'den daha ılımlı ve daha yumuşaktır (Jafersoy, 2000: 23). 1990'ların ilk yarısında, Azerbaycan topraklarının % 20'si Rusya'nın desteğiyle Ermenistan tarafından işgal edildi (Aslanlı, 2002: 49). Aliyev bu nedenle Rusya ile yeniden iyi ilişkiler kurmak istemiş ve Eylül 1993'te BDT'ye katılma isteğini göstermek için Rusya'yı ziyaret etmiştir (Nasibli, 2000, s. 65). Azerbaycan hükümeti de görev süresi boyunca batı dünyasındaki ülkelerle ikili ilişkileri ve ticaret anlaşmalarını yeniden başlatmıştır. Ancak Rusya, Azerbaycan'ın batı ülkeleriyle artan ilişkilerini onaylamadı ve bu, iki ülke arasındaki ana ihtilaf konularından biri olmuştur. Bir diğer tartışma konusu ise, 1994-1996 yılları arasında Azerbaycan ile Rusya arasındaki ilişkileri yeniden şiddetlendiren 'Çeçenya sorunu' (Aslanlı, 2010: 141). Rusya, Azerbaycan bunu kabul etmemiş olsa da Çeçen isyancıların Azerbaycan tarafından desteklendiğini iddia etti. Bu nedenle Rusya, bu tür sorunlar ışığında ve bölgedeki gücünü korumak için Azerbaycan'a Gürcistan'da olduğu gibi üç yıl boyunca ekonomik ambargo uyguladı. Rusya'nın ekonomik ambargosu, dış ticaretinin % 70'ini Rusya'nın oluşturduğu Azerbaycan'a ağır bir darbe indirdi (Guliyev, 1996: 202). Bu ekonomik ambargo Azerbaycan'ı yeni pazarlar bulmaya zorladı. Ancak 1996'da Rusya Çeçenya meselesini aşarak Azerbaycan'a uygulanan ekonomik ambargoyu kaldırdı (Aslanlı, 2010: 141).

Bununla birlikte, Şu anda Azerbaycan'da faaliyet gösteren yaklaşık 570 Rus Şirketi bulunmaktadır (Kremlin, 2013; Vestnik Kavkaza, 2014). Son on yılda Azerbaycan Rusya'nın ekonomisine yaklaşık 1 milyar dolar yatırım yaparken, Rusya'nın Azerbaycan ekonomisine yaptığı yatırımlar 600 milyon dolar arttı ve bu iki ülke arasındaki ikili ciro 2013'te 2,6 milyar doları buldu (Voice of Russia, 2014). Ayrıca, Azerbaycan ile Rusya arasında stratejik ortaklıklara dayalı 160'ın üzerinde anlaşma bulunmaktadır (Lazarev, 2014).

Azerbaycan, Güney Kafkasya'da büyük petrol ve gaz rezervlerine sahip tek cumhuriyettir ve aynı zamanda coğrafi konumu, İpek Yolu olarak adlandırılan Asya, Orta Doğu, Akdeniz ve Avrupa'nın ulaşım ağlarını ve pazarlarını birbirine bağlamak için bir anahtardır. Güney Kafkasya'da (Ziyadov, 2007: 304). Buna göre Rusya, Ermenistan ve Gürcistan'daki faaliyetlerine kıyasla Azerbaycan'a artan bir ilgi duymakta ve bu devlete farklı enerji politikaları uygulamaktadır. 1994 yılında Azerbaycan, Hazar havzasındaki enerji sektörünü BTC ve BS petrol boru hatlarının yanı sıra BTE doğalgaz boru hattı da dahil olmak üzere uluslararası yatırımcılara amaya karar verdi. ABD ve Türkiye ile (Bilgin, 2009: 4487). Bununla birlikte, Rusya bu boru hatlarının inŐasına aktif olarak itiraz etti. Ayrıca, Güney Kafkasya ve Hazar lkelerinin Rusya'ya bağımlılığını korumak için Moskova, Rus boru hatları aracılığıyla petrol ve gaz ihracatını destekledi. Yine de 1999 sonlarında Moskova, BTC projesini kabul ederek tutumunda bir deĐiŐiklik gösterdi (Shaffer, 2005: 345).

Azerbaycan'ın petrol ihracatının çoğu, Hazar Havzası'ndaki ACG bölgelerinden 1100 mil uzaklıkta bulunan BTC boru hattından Gürcistan zerinden Ceyhan limanına akmaktadır. Bakü petrolü ağırlıklı olarak tankerlerle Avrupa pazarlarına sevk ediliyor. Buna ek olarak, Kazakistan petrolü, Hazar Denizi üzerinden tankerlerle Bakü yakınlarındaki Sangaal Terminali'ndeki boru hattının başına taŐıyan BTC aracılığıyla da ihraç edilmektedir (EIA, 2013). Rusya'nın Hazar enerji rezervleri üzerindeki kontrolünü sınırlamak için ABD ve AB, BTC boru hattı projesini güçlü bir Şekilde desteklemektedir. Rus muhaliflere göre, BTC boru hattı Moskova'nın çıkarlarına aykırıdır. Azerbaycan petrolünü Avrupa'ya ihraç etmenin ve Rusya toprakları üzerinden nakletmekten kaçınmanın bu alternatif yoludur. Moskova'nın Azerbaycan petrolünün çıkarılması ve taŐınmasına hâkim olma yeteneğini azaltmıŐtır (Ismailov ve Papava, 2008: 291). Ayrıca, Haziran 2006'da, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev ve

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev, ham petrol tankerleri ağından oluşan bir Kazakistan-Azerbaycan enerji taşıma sistemi kurmayı kabul ettiler. Sonuç olarak, BTC'nin maksimum yıllık üretiminin % 10'undan azını oluşturan yılda 7 milyon / ton Kazak petrolü BTC aracılığıyla taşınmaktadır. Öte yandan Rusya, mevcut BTE ve BTC boru hatlarını kullanarak Hazar Denizi'nin doğu kıyısından batı sahiline herhangi bir petrol ve gaz taşıma sistemine aşırı derecede karşıdır (Ismailov & Papava, 2008: 292). Ancak Azerbaycan, Şah Deniz'in üretime başladığı 2006 yılına kadar düzenli olarak Rusya'dan her yıl yaklaşık 4,5 milyar metreküp gaz ithal etmektedir. Başlangıçta Bakü, Türkiye'ye kendi gazını ihraç etmeye başlarken, Gazprom, gaz fiyatlarını artırma niyetini açıklamıştır. 2006 yılının sonlarında, Azerbaycan hükümetinin bu fiyat talebini karşılamayı reddetmesi üzerine Gazprom, gaz ihracatını derhal kesti ve Gürcistan ve Azerbaycan'ı kendi anlaşmalarını yeniden yapmaya zorlamıştır (Roberts,2009, s. 3). Azerbaycan başlangıçta Rusya'nın 60 \$ 'dan 100 \$ / tcm'ye yükselen yeni doğalgaz fiyatını kabul etmiştir. Rusya'yı Dağlık Karabağ meselesinde ilerlemekten caydırmak istememiştir (Larsson, 2006: 236). Yine de, Azerbaycan gaz ihraç eden bir ülke haline geldiğinde, Gazprom, 2007 yılında 110 \$ 'dan 235 \$ a yükselen gaz fiyatının iki katından fazlasını teklif etti. Azerbaycan'a yönelik bu tepki açıkça Azerbaycan'ın enerji bağımsızlığına karşı bir hareketti. Ancak Aliyev, Rusya'nın teklifini reddederek bunun ticari bir mesele olduğunu belirtti. Sonuç olarak Aliyev, Rusya'daki fiyat artışını onaylamamaya karar verdi ve Rus gazını ithal etmekten vazgeçmiştir (Pourchot, 2008: 82).

2009 yılında Gazprom, SOCAR ile Bakü-Novo-Filya boru hattı üzerinden Azerbaycan'dan Rusya'ya 500 mcm gaz ihracatı konusunda bir anlaşma imzalamıştır (Mikhelidze, 2010: 5). 2010 yılının başından bu yana Rusya'nın Azerbaycan'ın enerji ihracatında daha büyük bir rol oynamasına izin verilmiştir. Dolayısıyla Eylül 2010'da Rusya ile Azerbaycan arasındaki enerji ilişkileri, iki tarafın 2011'den itibaren gaz miktarını ikiye katlama ve artırma konusunda anlaşmaya varması için yeterince iyileşmiştir. Azerbaycan ile Rusya arasındaki en son anlaşma, Nabucco projesine malzeme sağlamak için gelecekteki Avrupa planlarını baltalayabilir. Rusya, Nabucco projesinden ziyade Güney Akım adlı planlanan boru hattıyla daha büyük gaz tedariki sağlamaya çalışmıştır (ThePeninsula, 2010). Ancak SOCAR, gelecekte Orta Asya

gazının Batı'ya taşınabileceği bir boru hattı olarak, Güney Akım'a rakip olan Botash ile TANAP doğal gaz projesini başlatmıştır (Varol, 2013: 357).

2.3. Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne Bakışı

Azerbaycan, Güney Kafkasya'nın en gelişmiş cumhuriyetidir ve bağımsız bir ekonomiye, enerji yataklarına ve bölgede coğrafi öneme sahiptir. Putin bu nedenle Azerbaycan'ın AEB'ye katılmasını istiyor. Ancak Azerbaycanlı eleştirmenler AEB'yi Rusya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni yeniden inşa etme girişimi olarak görüyorlar. (Akhundov, 2012; Akimbekov, 2011). Azerbaycan'ın genelde Rusya'nın hakimiyetinde ve kontrolünde olan entegrasyon çalışmalarına katılmayı düşünmediği bilinmektedir bunun en temel nedeni bağımsızlık sonrasında milli çıkarları doğrultusunda Azerbaycan batı yanlısı Politikalar izlemeyi tercih etmiş dış politika stratejilerinde bağımsız karar vermek istemiştir. Dağlık Karabağ meselesinde Ermenistan'ın çözüme yanaşmayan tavrı nedeniyle onunla aynı Ruslar üstü bir kurumda ve işbirliği çalışmalarında yer almayı düşünmemiştir (İsmail, 2016).

Rusya 2000'li yılların ortalarında kademeli olarak bölgeye geri dönmeye başlamış ve yeni bir entegrasyon modeliyle Bakü'yü çekmeyi hedeflemiştir. Bakü başlangıçta Rusya'nın Gümrük Birliği ve daha sonra AEB gibi girişimlerini görmezden gelmiştir. Avrupa enerji güvenliği için bir enerji merkezi ve kritik devlet olmayı hedefleyen Bakü, bağımsız bir dış politika yolunda Rus projelerine engel olarak bakmıştır. Ek olarak, ekonomik faydalar yeterince çekici gelmemiştir (Valiyez, 2013). Gümrük Birliği ve Avrasya Birliği üyeliğinin Azerbaycan'a getireceği yararların yanı sıra sakıncalara da işaret edilmektedir. Bu analizler, negatiflerin pozitiflerden daha ağır bastığına dikkat çekmekte pratik olarak oybirliğiyle yapılmıştır. Yarı resmi Rus analistler bile bunu kabul ettiler, "Azerbaycan AEB'ye katılırsa, o zaman Azerbaycan ekonomisinin doğası gereği Türkiye ile birlikte olmalıdır (Cornell, 2014). Genel olarak Azerbaycan, Rusya'nın entegrasyon projelerine olan mesafesini korumuştur (Valiyez, 2013). Rusya bölgesel hakim güç olarak Ukrayna ve Gürcistan'a oldukça sert denebilecek saldırı ve savaş da sonuçlanan uygulamaları bölge devletleri daha tedbirli olmasına gerektirmiştir. Azerbaycan'ın NATO ya üyeliği bu açıdan tartışmalıdır. Tüm bunlara karşın Azerbaycan'ın jeopolitik ve stratejik konumu Avrupa devletlerinin ilgisini çekmekte

enerji merkezi olarak değerlendirilmesini sağlamakta ihtiyacı olan enerjiyi temin etmek için ortak işbirliği projeleri geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Bakü, AB ile ilişkilerin kötüleştiği, petrol fiyatlarının düştüğü ve Rusya'nın Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin tarafsız tutumunun olduğu bir ortamda, AEB'ye yönelik tutumunu yeniden düşünmeye başlamıştır. Bakü, resmi olarak AEB'ye katılmak istediğini belirtmedi, ancak bölgedeki Rus girişimlerine yönelik olumsuz söylemler azalmıştır (Valiyev, 2016). Yakın zamanda yaşanan Azerbaycan Ermenistan savaşında Rusya'nın tarafsız tutumu ve Azerbaycan'ın zaferi ile sonuçlanan savaşın neticesinde Azerbaycan'ın Gümrük Birliği'ne ve Avrasya Birliği'ne politik bakışında olumlu gelişmeler olacağı tahmin edilebilir.

Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi Başkanı Aydın Aliyev, ECU'ya katılma konusunu görüşmek üzere Gürcistan Parlamentosuna katıldı ve Bakü'nün kendi tarife kurallarını uygulama sürecinde olduğunu duyurdu. Dahası, bundan önce, anlaşma Ekim 2011'de sekiz BDT üye devletinin cumhurbaşkanı tarafından imzalanmasına rağmen, AEB üyeliğinin temel adımlarından biri olan STA ile ilgili anlaşmayı imzalamayı reddetmiştir (Akhundov, 2012; Akimbekov, 2011). Azerbaycan gibi birliğe katılmayan diğer bir ülke olan Gürcistan, ekonomisini iyileştirmek için AB ve ABD ile dış ilişkilerini geliştirmeye başlamış, Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığını ve Moskova ile ekonomik ilişkilerini azaltmaya çalışmıştır. Buna rağmen, 2012'den bu yana Tiflis, Moskova ile ekonomik ve ticari ilişkilerini yeniden başlamış ve enerjiden ulaşımaya kadar her sektörde işbirliğini artırmak için fırsatları müzakere etmiştir. Şu anda Rusya ile ticari ilişkiler Gürcistan'ın küçük ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Gürcistan yine doğrudan Rusya'nın kontrolü altına girmektedir (Cohen, 2013: 2). Rusya Gürcistan ve Azerbaycan'ın ileride gümrük birliğini ve Avrasya Birliği'ne gözlemci olarak katılmasını beklemektedir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Avrasya Birliğinin kuruluş amacı Rusya perspektifinden önce üzerinde batının etkisini azaltmak birlik oluşturmak eski Sovyet coğrafyasında bölge devletlerine yeni bir kuruluşta bir araya getirmek oldu düşünülebilir (İsmail, 2016). Avrasya Birliği ülke için bazı ekonomik ve politik faydalar sağlayabilirken, egemenlik ve bağımsız bir enerji politikasını sürdürme kabiliyeti açısından maliyetler bu avantajlardan ağır basmaktadır (Valiyev, 2013).

Azerbaycan dış politikasının temellerini önce milli menfaatler üzerine kurgulanmıştır. Devleti temsil eden kişiler bunu her platformda durmaktadırlar. Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Mamedyarov, bağımsızlığı ve egemenliği güçlendirici ekonomiyi destekleyici siyasal yapıyı koruyucu insani özellikleri öne çıkaran adımlar atıyoruz” şeklinde konuşmuştur. Avrasya Birliği ne giriş koşulu olarak Birliği üyesi olan Ermenistan'ın Dağlık Karabağ dan çekilmesini şart koşmuş Dağlık Karabağ sorununun çözülmesi ile müzakerelere başlayabileceğini söylemiştir. BM uluslararası ticaret istatistiklerine göre, Rusya, Azerbaycan mallarını en fazla ithal eden 5 ülkeden biri durumunda. Azerbaycan, Rusya'nın da yer aldığı Bağımsız Devlet Topluluğu (BDT) serbest ticaret bölgesinin üyelerinden biridir (<https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201510011018084443/2015> Erişim Tarihi 13/02/2021)

Mamedyarov, Ayrıca Azerbaycan'ın Avrasya Birliğine girmesinin en büyük engeli Ermenistan'a olduğunu Azerbaycan ile Ermenistan arasında ikili ilişkilerin başlamasının sorunların aşılması için önemli olduğunu aktarmış Dağlık Karabağ'ın tekrar Azerbaycan topraklarına katılması gerektiğini vurgulamıştır (<https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201510011018084443/2015> Erişim Tarihi 13/02/2021). Azerbaycan Karabağ sorunu hızla çözülmesi niyetinde olduğunu her fırsatta belirtmiştir. Bölgesel istikrar açısından Rusya'da Azerbaycan ile Ermenistan arasında görüşmelerin başlaması gerektiğine vurgulamıştır. Putin'in iki ülke arasında iletişimin başlaması gerektiği Rusya Ermenistan Azerbaycan arasında diyaloglar kurularak Karabağ meselesini çözüme kavuşturulması gerektiğini belirtmiştir. "Rusya, AGİT Minsk Grubu'nun diğer eş başkanları ABD ve Fransa ile birlikte esirlerin iadesi de dahil tüm insani sorunlarından çözümünden yanadır demiştir (<https://tr.sputniknews.com/dunya/202105061044440437-pasinyan-karabagla-ilgili-ucclu-mutabakatlarin-uygulanmasi-icin-her-turlu-cabayi-gostermeye-haziriz/> Erişim Tarihi 13/02/2021). Rusya çeşitli entelektüel projelerinin istisnası değildir. Avrasya Birliği kurulduğu andan itibaren komşu ülkelerin liderleri Bakü'yü bu örgütlerin üyeleri arasında görmek istediklerini güçlü bir şekilde istemektedir (Slimov, 2021). Azerbaycan devlet başkanı Aliyev Azerbaycan'ın Avrasya Birliğinin imkanlarından yararlanması gerektiğini, bu konuda görüşmelerin uzun zamandır yapıldığını ancak, bu işin karşılıklı anlaşmaya dayalı olduğunu ve hazırlık gerektiğini belirtmiştir (<https://baku.ws/politics/18208> Erişim Tarihi 08/05/2021). ABD ise bazı yatırım

kararlarına muafiyet kararı almıştır ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken Azerbaycan'a yapılan yardımların önemli olduğu bu yardımların Ermenistan ve Azerbaycan Barış'ın görüşmelerine engel olmayacağını ve Ermenistan'a karşı kullanılmayacağı düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir. Mevcut bu yardımları uluslararası terörizmle mücadelede kullanılacağı Azerbaycan sınır güvenliğinin sağlanmasında önemli olduğu belirtilmiştir. Bölgede komşu devletler arasında herhangi bir çatışma olmamak garantisi karşılığında Azerbaycan için yardımların süreceği ve her yıl alınan kararlar bu muafiyetin uzatılacağını belirtmiştir (<https://tr.sputniknews.com/abd/202105041044424405-abd-yonetimi-azerbaycana-askeri-yarimlara-devam-etme-kararini-kongreye-bildirdi/> Erişim Tarihi 13/02/2021)

Azerbaycan akademik çevrelerinin de gelecekte Azerbaycan'ın Türkiye ile birlikte Avrasya Birliğine yaklaşacaklarına yönelik olarak; Rusya Halkların Dostluk Üniversitesi'nin kıdemli öğretim görevlisi Hasanov, Azerbaycan ve Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri, ABD ile olan ilişkilerden tamamen farklı seviyede olduğunu, Azerbaycan olsun, Türkiye olsun, Rusya'yla stratejik ortaklığı korumak istediklerini, Bakü ve Ankara, Moskova'nın yardımıyla bölgedeki sınırların açılmasının mümkün olacağını ve böylece bölgede ticaretin canlanacağı ve yatırım akışının başlayacağı yönünde büyük umutlar beslediklerini. Ayrıca Rusya, Ermenistan üzerinde etki araçlarına sahip olduğunu, bu da Azerbaycan için çok önemli bir konu olarak değerlendirildiğini, topraklarının bir kısmı halâ kontrolü dışında olması nedeniyle Rusya, halâ anahtar role sahip yorumu yapmıştır (<https://tr.sputniknews.com/columnists/202104081044227595-rus-baris-gucu-karabag-ateskesinin-anahtar-ve-pozitif-faktoru/> Erişim Tarihi 13/02/2021).

Azerbaycan sorunun çözümünü istemekte uzun yıllar işgal altında kalan toprakların ekonomik, kültürel ve sosyal yönden canlandırılması gerektiğini düşünmektedir. Ermeni işgalinden kurtulan Şuşa 2021 Ocak ayında Aliyev'in imzaladığı kararnamede, "Şuşa'da kamu yönetiminin ve yasal denetimin daha da iyileştirilmesi, yalnızca şehirdeki tarihi ve kültürel mirasın yenilenmesine ve korunmasına hizmet etmekle kalmayacak, aynı zamanda kentin sürekli gelişimi için gereken koşulları yaratacak" denmiştir. (<https://tr.sputniknews.com/dunya/202105071044446532-aliyev-kararnameyi-imzaladi-susa-azerbaycanin-kultur-baskenti-oldu/> Erişim Tarihi 08/05/2021).

Aliyev, Azerbaycan doğal kaynaklarını yasadışı olarak Ermenistan ve diğer ülkelerce kullanılmasını bir hesabı olması gerektiği Dağlık Karabağ Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan zararın hesaplandığı, Ermenistan'da bu zararın tahsis edilmesi için gerekirse uluslararası mahkemelere gidileceği, ülke menfaatlerini Her platformda yasal yollarda aranacağı düşüncesini belirtmiştir (<https://tr.sputniknews.com/dunya/202104201044321283-azerbaycan-cumhurbaskani-aliev-ermenistani-uluslararası-mahkemelere-cikaracağız/> Erişim Tarihi 08/05/2021).

2.4. Avrasya Birliğine Katılımını Etkileyen Faktörler

Azerbaycan, Güney Kafkasya'nın en gelişmiş cumhuriyetidir ve bağımsız bir ekonomiye, enerji yataklarına ve bölgede coğrafi öneme sahiptir. Putin bu nedenle Azerbaycan'ın AEB'ye katılmasını istiyor. Ancak yetkililer AEB'yi Rusya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni yeniden inşa etme girişimi olarak görmektedirler (Akhundov, 2012; Akimbekov, 2011). Azerbaycan'ın jeopolitik özellikleri zengin enerji kaynaklarına sahip olması, karayolları, demiryolları, su yolları vasıtasıyla Rusya, Türkiye, İran, Orta Asya ve Karadeniz ülkeleriyle ulaşımının olması ve ayrıca NATO ve KGAÖ gibi askeri kurumların temas bölgesinde yerleşmesidir (Hasanov, 2015:124-125). Dış politikada öncelikli hedefler ortaya konmuştur. Bu hedeflerin ilk sırasında bağımsız bir dış politika ile özgür ve toprak bütünlüğü sağlanmış bir Azerbaycan ortaya koymaktır (Nesirov, 1998).

Dış politika oluşturulurken çözülemeyen Dağlık Karabağ sorunu, Hazar'ın hukuki statüsünün belirlenmesi sorunu ve enerji kaynaklarının işletilmesi ve dış pazarlara taşınması sorunları en önemli belirleyicilerdir (Tellal, 2000). Azerbaycan'ın dış politikasını belirleyen en önemli hususlardan biri olan Ermenistan ile yaşanan Dağlık Karabağ sorunu, AGİT Lizbon Zirvesi ilkelerine dayanarak Minsk Grubu çerçevesinde barışçıl yöntemlerle çözülmesi yoluna gidilmiştir.

Azerbaycan geçmiş deneyimlerini ve Rusya'nın bölgedeki mevcut agresif politikalarını göz önünde bulundurarak Rusya'nın iyi niyetine inanmıyor. İkincisi, Azerbaycan'ın bir numaralı düşmanı Ermenistan Azerbaycan'ın üyeliğini engellemek için veto hakkını, Milli Karabağ ihtilafındaki statükonun kendi lehine korunmasında Rusya'nın desteğini güvence altına almak için kullanabilir (Abilov ve Hajiyev, 2019).

1991 sonrası Azerbaycan dış politikasında önemli değişiklikler yaşandı. Çok yönlü olarak sürdürülen dış politika ile Azerbaycan özellikle yakın çevresinde yer alan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Türkiye, Avrupa Devletleri ve ABD başta olmak üzere Asya ve Afrika devletleriyle ilişkilerini geliştirmeye yönelik politikalar izlemiştir. Aynı zamanda dış politika hedeflerinden biri de NATO, Avrupa Birliği (AB), Avrupa Konseyi (AK) gibi uluslararası örgüt ve birliklerle ve bölgesel kuruluşlarla yakınlaşarak ikili ilişkilerini geliştirmektedir (Abdullayev, 2000: 286).

Son yirmi yılda Azerbaycan, Post-Sovyet devletleri arasında entegrasyon projelerine girişme konusunda en isteksiz ülkeler arasında yer aldı. Aslında 1991 yılında bağımsızlığını yeniden kazandığından beri Azerbaycan, ülkeyi çeşitli örgütlere veya askeri bloklara entegre etme çabalarına aktif olarak direndi. O zamandan beri bölge ülkelerine ve neredeyse tüm komşu ülkelere karşı tarafsız bir pozisyon aldı. Bu öncelikli duruş dikkate alındığında, Azerbaycan'ın Rusya'nın Avrasya Birliği'ne katılma davetini reddetmesi şaşırtıcı olmamalıdır. Putin'e göre, Azerbaycan'ın çıkarları onun için önemli değil, bu yüzden Moskova, Azerbaycan'ı AEB'ye getirmek için olası tüm taktikleri uygulayabilir. Putin'in Azerbaycan'ı AEB'ye katılmaya zorlama yönündeki standart baskıları arasında “göçmen işçi sınır dışı etme, Azerbaycan'ın Kuzey Kafkasya'daki İslamcı radikallere yardım ettiği yönündeki suçlamalara dayanan bir sınır ablukası, Dağlık Karabağ çevresindeki gerilimin tırmanması ve Hazar Denizi'nde ya da kara sınırı boyunca Azerbaycan'a yönelik askeri tehditler yer almaktadır (Valiyev, 2013: 19). Rusya'nın izlediği bu Politikalar komşu ülkeleri ileride Avrasya Birliği ne önce gözlemci olarak Daha sonra da üye statüsünde girebileceği düşürülebilir. Ancak Rusya'nın gerçek amacını eski Sovyet topraklarında Batı dünyasının etkisini azaltarak ülkeler arası işbirliğini gerçekleştirmek olduğu yorumu yapılabilir (İsmail, 2016).

Azerbaycan ülkenin jeopolitik konumu gereği ulusal bir güvenlik stratejisi belirlemek durumundadır özellikle sahip olduğu zengin enerji kaynaklarının kullanımı pazarlanması ve korunmasına ilişki stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısı ile Azerbaycan'ın ulusal güvenliğine ilişkin süpürge üstünde temel konu halkın güvenliğini sahip olduğu zenginlikleri her türlü tehlikeye karşı muhabbet etmek ve devlet dış politikasını buna göre şekillendirmek hedeflenmiştir (Necefov, 1998).

Güney Kafkasya bölgesinde etnik kökene dayalı sorunları zaman zaman oluşan savaşların çözüme kavuşması Rusya'dan ayrılmak isteyen bölge ve halklara karşı baskıcı ve sert tavrı Azerbaycan ve Gürcistan gibi bağımsızlığını önemseyen devletleri Avrasya Birliği ne ilişki daha mesafeli durmasına sebep olmaktadır (İsmail, 2016). Azerbaycan'da sağlam politik duruş ulusal güvenliğe dayalı stratejinin bir parçasıdır Azerbaycan'a siyasal gücünü bozacak unsurlar arasında işsizliğin artması ekonomik bir kriz terör olaylarının olması kamusal bozulma hükümete karşı olabilecek bir darbe girişimi halk içerisindeki azınlıkların devlete karşı örgütleniyor oluşu toplumsal memnuniyetsizlik oranını yükselmesi gibi muhtemel durumlar sayılabilir (Abbasov, 1999).

Ukrayna toprakları içerisinde yer alan Kırım'ın işgali ülkenin doğusundaki ayrılıkçı bölge unsurlardan Moskova tarafından destekleniyor oluşu ve diğer komşu ülkelerdeki etnik kökene dayalı sorunlar Tüm bu birlikteliği etkileyen unsurlar arasındadır Rusya'nın bölge sorunlarına çözmeden Güney Kafkasya'da ülkelerarası işbirliğini ve Entegrasyonu tam olarak sağlaması düşürülemez Rusya açısından olayı hukuki yönü ile çözmeye çalışmak bölgenin kontrolünü tamamen kaybetmek şeklinde değerlendirilmektedir (İsmail, 2016). Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın 2022 yılında başlatmış olduğu Ukrayna'ya yönelik Savaş baskıcı politikasının bir sonucudur.

Son yıllarda Azerbaycan BDT toplantılarına Cumhurbaşkanlığı değil Başbakanlık düzeyinde katılmaktadır. Bu yönüyle Rusya'nın politikalarına karşı durduğuna göstermek istemektedir. Rusya bölgedeki diğer ülkeleri olduğu gibi Azerbaycan'a da baskı uygulamakta Azerbaycan'ın Batı ile olan ilişkilerinde daha dikkatli olmasını zorunlu kılmaktadır. Kasım 2013'te Vilnius'ta Azerbaycan'ın jeostratejik durumu ve attığı adımlar hem ABD, AB ve NATO tarafından, hem de Rusya, İran ve Çin gibi bölgesel aktörler tarafından izlenmektedir. Azerbaycan'ın Rusya, İran ve Türkiye gibi büyük ülkelerle sınırının olması, komşuluk ilişkilerinde denge ve askeri-stratejik bloka üye olmaması gibi jeopolitik tercihler de ulusal güvenliğini etkileyen faktörlerdendir (Hasanov, 2013: 69).

Azerbaycan için Avrasya Birliği'ndeki en büyük endişe ve dezavantaj, AEB üyeliğinin diğer üye olmayan ülkelerle üyeler arasında tek tip bir iç enerji politikası gerektirmesidir. Bu, Azerbaycan'ın uzun vadeli ortaklarına (özellikle AB'ye) karşı

dengeli ve bağımsız bir enerji politikası ve stratejisi izlemesini engelleyecektir. Bu nedenle, bugüne kadar diğer bölge ülkelerine ve AB ülkelerine yönelik kendi enerji politikasını kontrol eden Azerbaycan için bu nokta kabul edilemez. Uluslararası enerji piyasasında derin bir krizin ardından Azerbaycan, ülke ekonomisini canlandırmak için enerji arzının yanı sıra iç pazarı çeşitlendirmenin yollarını aramaya devam ediyor (Shahbazov, 2021).

Azerbaycan BM, AGİT, Avrupa Konseyi, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), BDT, GUUAM, ECO (Ekonomik İşbirliği Teşkilat), Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi gibi uluslararası ve bölgesel kuruluşlara üyedir. Bununla beraber ABD, Batı Avrupa devletleri, Rusya, Çin, Türkiye, İran bölgede çıkarlarına uygun olarak jeopolitik etkinlikler sergilemektedir (Hasanov, 2013: 68-69). Azerbaycan AB ile ortaklık kapsamında anlaşma imzalamamıştır bunun en önemli nedeni Rusya'dan gelebilecek olan baskı ve uygulamalar Azerbaycan'ın özellikle enerji konusunda Rusya ile bağımlı ilişkisinin olmaması dış politikasını belirlemede kendisini daha özgür kılmaktadır Azerbaycan'ın zengin doğalgazı ve petrolü Avrupa'ya taşınmaktadır. BTC ve TANAP gibi boru hatları projeleri Bakü'yü Batılı kurumlarla işbirliğine itmektir. Rusya'nın enerji konusunda veya diğer ekonomik alanlarda Azerbaycan'a baskı uygulayamıyor oluşu bölgedeki gerek Dağlık-Karabağ meselesinde gerekse etnik azınlıkları destekleyici politikalar ile baskı uygulamaya çalışması söz konusudur (İsmail, 2016).

Sonuç olarak azerbaycanım Avrasya Birliği ne kapalı olmadığı bunun dış politikada diğer ülkeler ile ekonomik ve barışçıl ilişkileri bir yansıması olduğu Azerbaycan'ın gelecekte Avrasya bloğu içinde daha fazla yer bulabileceği resmi makamlarca farklı zamanlarda dile getirilmiştir. Mamedyarov, "Azerbaycan, AEB'ye üyelik ihtimalini dışlamış değil ancak birliğe üye olmanın zor olduğunu biliyoruz" demiştir. Azerbaycan'ın Avrasya bloku içinde daha fazla karşılıklı işbirliği inşa etmeye odaklandığını belirten Azeri bakan, 'Ermenistan'ın AEB'deki varlığının son derece ciddi bir engel' olduğunun altını çizmiştir. Bakan, "Ermenistan, Dağlık Karabağ'dan askerlerini çekerse, sınırlar açılırsa, durum normale dönerse, Azerbaycan ve Ermenistan arasında ekonomik ilişkiler başlarsa, AEB'ye girebiliriz" demiştir. (<https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201510011018084443/2015;> Erişim Tarihi 13/02/2021)

3. BÖLÜM: AZERBAJCAN'IN AVRASYA BİRLİĞİ'NE OLASI ÜYELİĞİNİN ETKİLERİ

Bu bölümde Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne üye olması durumunda hem Azerbaycan'a ve hem de birliğe ve birlik ülkelerine siyasal – ekonomik – siyasi – kültürel vb bütün etkilerinin neler olabileceğiülkenin siyasal ve ekonomi alanlarındaki olası değişiklikler, üretim, ithalat, ihracat alanlardaki olumlu olumsuz etkileri incelenmiştir.

3.1. Genel Ekonomik Durum ve Üyeliğin Etkileri

Avrasya, sadece Rusya ve Kafkasları içine alan bir toprak parçasını içermez, aynı zamanda Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan bölgeyi de kapsayan çok geniş bir kıtadır (Özer, 2013: 66). Bölgenin en büyük gücü olan Rusya'nın temel jeopolitik çıkarlarından biri, Avrasya'nın bir parçası olarak gördüğü ülkelerle giderek daha yakın bir bütünleşme arayışıdır (Andreen, 2014). Avrasya Birliği, kapsamayı amaçladığı coğrafya, sahip olduğu demografik yapı, ekonomik ve ticari güç ve enerji kaynakları ile dünyanın siyasal anlamda yeniden yapılanmasına yön verecek kadar önemlidir (İsmail, 2016). Azerbaycan, bağımsızlığının tüm dönemi boyunca, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği uzayındaki tüm entegrasyon süreçlerini şüpheyle değerlendirmiştir. Vakaların çoğunda, resmi Bakü bu süreçleri Rusya'nın Avrasya bölgesindeki hakimiyetini yeniden sağlama hırsları olarak yorumladı. Azerbaycan'ın 1993'te (BDT) gönüllü olarak katılmasına rağmen, Bakü Moskova liderliğindeki AEB ye sıcak bakmamıştır. Dağlık Karabağ sorunun Azerbaycan lehine çözüme kavuşturulması, Türkiye Rusya ilişkilerindeki pozitif gelişmeler Azerbaycan'ın resmi tutumunu gözden geçirmesine yol açmış son dönemdeki demeçlerin daha ılımlı ve fırsatların değerlendirileceği şekline dönüşmüştür. Aşağıda olası üyeliğin etkileri olarak başta ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi sonuçları olarak ele alınmıştır.

Azerbaycan'ın 1991 senesinde bağımsızlık kazanmasından sonra siyasal askeriye sosyal ve ekonomiye ilişkin problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Sovyetlerin kurmuş olduğu ekonomik yapı aniden çökünce yeni duruma adapte olmak zor olmuştur. Ekonomiye ilişkin bir altyapı olmadığından hukuksal düzenlemeleri eksik olmasın da teknolojinin de yetersiz olmasından dolayı Serbest Piyasa ekonomisi hakkında yeterli bilgi sahibi de

olmayınca önemli denilebilecek sorunlarla karşılaşmıştır. Ermenistan'ın işgali girişimi ve kaybedilen anavatanı %20'ye yakın toprağı 1 milyondan fazla kişinin göç etmek zorunda kalması ekonomik sıkıntıyı daha da çekilmez hale getirmiştir. 20 Eylül 1994 tarihinde “Asrın Anlaşması” olarak adlandırılan Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile dünyanın önde gelen petrol şirketleri arasında “Hazar Denizinin Azerbaycan’a ait bölümünde Azeri, Çırağ, Güneşli Yataklarının Birlikte İşlenmesi ve Paylaşılması Hakkında” ilk Anlaşma imzalanmıştır. Yeni duruma hızlı bir şekilde adaptasyon sağlamaya çalışan Azerbaycan Sovyet sisteminin dışında bağımsız bir devlet olarak küresel sermayeyi ülkesine çekmiş uluslararası ticaret anlaşmaları imzalanmıştır (VTSO, 2018). Azerbaycan’ın temel ekonomik göstergeleri tablo 4 de verilmiştir.

Tablo 4: Temel Ekonomik Göstergeler

	2018a	2019a	2020 ^b	2021 ^b	2022 ^b	2023 ^b	2024 ^b	2025 ^b
GSYİH (Cari Fiyatlar milyar \$)	47,11	48,05	41,67	45,02	47,32	49,7	52,16	54,74
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar -%)	1,5	2,2	-4	2	1,6	1,7	1,7	1,7
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Cari Fiyatlar- \$)	4 760	4 814	4 125	4 404	4 575	4 747	4 923	5105
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	2,3	2,7	3	3,1	3,2	3,2	3,2	3,2
Cari Ödemeler Dengesinin GSYİH'ya Oranı (%)	12,8	9,1	-3,6	-4,4	-2,8	-1,4	-0,4	-0,4
Toplam Yatırımların GSYİH'ya Oranı (%)	20	20,3	14,4	16,9	17,5	18,1	18,6	19
İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranı (%)	4,9	4,8	6,5	5,8	5,7	5,6	5,6	5,5

Kaynak: IMF, a Gerçekleşen, b Tahmin

IMF verilerine göre Azerbaycan, cari fiyatlarla 2020 yılı itibariyle 195 ülke arasında dünyanın 89. büyük ekonomisidir. 2020 yılında cari fiyatlara göre, 42 milyar dolar olacağı tahmin edilen GSYİH’nın 2021 yılında 45milyar dolar olması beklenmektedir. 2020 yılında sabit fiyatlara göre % 4 oranında azalması beklenen GSYİH’nin, 2021 yılında % 2 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

Cari fiyatlara göre Azerbaycan, 2020 yılında 4 125 dolarlık kişi başına düşen milli gelir ile dünyada 109. sırada yer almaktadır. 2020 yılında %3 olan tüketici fiyatlarına göre yıllık ortalama enflasyon oranının 2025 yılında %3,1 olacağı tahmin edilmektedir.

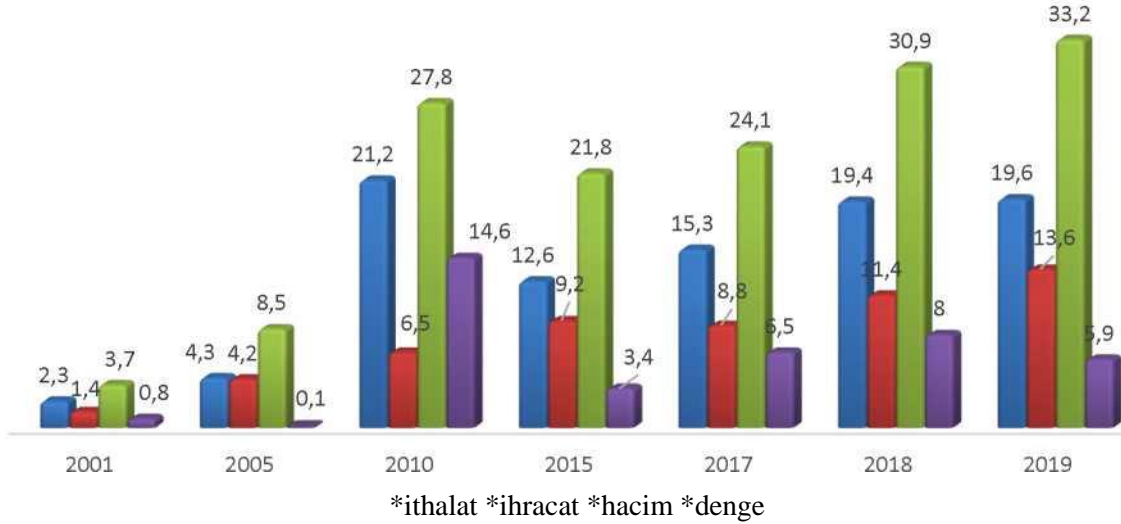
Ülkedeki işsiz sayısının toplam işgücüne oranının 2020 yılında %7 olacağı ve işsizliğin yüksek olduğu ülkeler arasında 66. sırayı alacağı tahmin edilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2022).

Azerbaycan ekonomisini ayakta tutan ağır sanayi sektörü 20 yıl öncenin teknolojisini barındırmaktadır. Ağır sanayide en önemli ürünler demirin alüminyum çimentonun olduğu petrol sanayi ise zamanla gelişim gösterdiği bilinmektedir. Azerbaycan hızlı bir Kalkınma için 2014 senesini “sanayi yılı” olarak buyurmuştur. Ekonominin hızlı bir düşüşünden sonra konut inşaatına hız verilmiş kırsalın desteklenmesi sağlanmış ulaşım altyapısına iyileştirilmesi yapılmış petrolden gelen gelirler ile ülke kalkınması sağlanmıştır. Hizmet sektöründeki büyüme ulaşım altyapısındaki gelişim teknoloji ve iletişim alanlarındaki ilerleme hızlı olmuştur. Devletçilik yapısından kaynaklı olarak finans alanında sermayenin önemli bir kısmını iki devlet bankası oluşturmaktadır. Petrol kaynaklı yatırımların dışındaki alanlarda ciddi iyileşmeler olsa da istenilen seviyede olmadığı IMF tarafından belirtilmiştir. Özellikle toplumsal alanı düzenleyen hukuki altyapı rekabet koşullarını standardize edilmemiş olması finans sistemindeki sorunların varlığı Petrol dışındaki sanayinin gelişmesinin önündeki engeller olarak belirtilebilir. Sonuç olarak Azerbaycan ekonomisinin çok büyük bir bölümünü hala devlet kontrolünde olduğu söylenebilir. Devlet gerekirse tekel olmasının vermiş olduğu güç ile yüksek fiyatlar belirleyebilmekte arzı sınırlayabilmekte ve ekonomi üzerinde tek başına etki edebilmektedir (Bulut vd. 2013; Kalaycı, 2013; Selen ve Samadzade, 2018).

3.1.1. Dış Ticaret

Azerbaycan dış ticaret politikasında belirleyici unsur enerjidir. Petrol ve doğalgaz Azerbaycan'ın ihracatında %90 paya sahiptir. İthalatında ise %80 civarında mamul maddeler yer almaktadır. Azerbaycan, 2017 yılında 16,5 milyar dolar ihracat ve 7,6 milyar dolarlık ithalat değeri ile 24,1 milyar dolar seviyesinde bir dış ticaret hacmine sahiptir (VTSO, 2018). Petrole yatırım yapan Azerbaycan 2005 yılından itibaren milli gelire yansıyan petrol gelirleri ile yeni bir döneme girmiştir. Önümüzdeki 15 yıl için 50 milyar \$ petrol geliri bekleyen ülke somut ve uygulanabilir projelerle bu geliri halkın yaşam standardının yükselmesine harcayacak hedefler için çalışmaktadır. Azerbaycan ekonomisi son on yılda özellikle 2009 yılında hızlı büyümüş, kriz nedeniyle küresel

ekonomi açısından zorlu geçen bu yılda dünyada GSYİH’de en çok büyüyen ülke, yakaladığı %9,3 artışla, Azerbaycan olmuştur. Azerbaycan’ın 2015 yılında ise % 1,1 oranında reel büyüme göstermiştir. Ülke ekonomisi 2016 yılında %3,8 oranında küçülmüş, 2017 yılında tekrar pozitif büyümeye geçerek, % 0,07 oranında artış olmuş, 2018 yılında sabit fiyatlara göre %2 oranında, 2019 yılında ise %3,9 dur (Kalaycı, 2013; Karaca vd. 2016; Ticaret Bakanlığı, 2022).

Grafik 1: Ülkenin Dış Ticareti Azerbaycan'ın Dış Ticaret Göstergeleri (milyardolar)

Kaynak: Trademap

2019 yılında 20 milyar dolarlık (%1 artan) ihracatla dünyada %0.1 pay ile 70. sırada olan ülkenin ihracat yaptığı başlıca ülkeler İtalya, Türkiye, İsrail, Hindistan ve Almanya'dır. Ülkenin ihracatında Türkiye %14,6 pay ile 2. sıradadır. Ülkenin 2019 yılında ihraç ettiği başlıca ürünler; ham petrol (petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar), petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar, petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar, domates (taze/soğutulmuş) ve altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)dır.

2019 yılında 14 milyar dolarlık (%19 artan) ithalatla dünyada 87. sırada olan ülkenin ithalat yaptığı başlıca ülkeler Rusya, Türkiye, Çin, İsviçre ve ABD'dir. Ülkenin ithalatında Türkiye %12 pay ile 2. sıradadır. 2019 yılında ithal ettiği başlıca ürünler; altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde), otomobiller, petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar, buğday ve

mahlut, tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlardır (Ticaret Bakanlığı, 2022).

Azerbaycan mevcut petrol üretimini 3 farklı boru hattı yoluyla ihraç etmektedir. Üretimin % 80'lik bölümü Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) yoluyla ihraç edilmektedir. Bu yolların dışında karayolu ve demiryolu gibi ulaşım biçimleri de ihracat sürecinde kullanılmaktadır. Özellikle Azerbaycan'ın en zengin rezervlere sahip Azeri-Çırak-Güneşli bölgesi başta olmak üzere petrol üretimi Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) tarafından üstlenilmekte ve ihraç edilme süreçlerinde de aktif rol oynamaktadır. Bununla birlikte SOCAR ülkenin petrol üretiminin % 20'lik bölümünü karşılamakta, geriye kalan bölüm ise BP yönetimindeki Azerbaijan International Operating Company (AIOC) tarafından yapılmaktadır. Bu konsorsiyumu oluşturan diğer firmalar ise Chevron, Statoil, Türkiye Petrolleri, Exxon Mobil'dir. BP 1992 yılından itibaren ülkedeki en önemli yatırımcı konumunu sürdürmektedir (VTSO, 2020). Bu sonuçlara dikkate alındığında Azerbaycan'a dış ticareti daha çok AEB dışı ülkelerdir. Özellikle AB ülkelerinin doğrudan yatırımları söz konusudur. Azerbaycan AEB bağımlısı olmadığı kabul edilmelidir. Sürdüğü denge politikası ile varlığını devam ettirebilmektedir. Kofner'e göre (2020) şu durumda ihracatının sadece % 2'si Avrasya Birliği ülkeleri iledir. Ancak 184 milyonluk hacimli Avrasya pazarı düşünüldüğünde Azeri girişimciler için ilgi çekici olabilir. Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne (AEB) katılması, Azerbaycan sanayisi için ithal ara malı maliyetlerini düşürebilir. Bu da daha ucuz üretim ve kar payı anlamına gelecektir.

Tarımsal ve petrol dışı sektörlerinin ihracatını 280 milyon ABD Doları artıracığı tahmin edilmektedir (Kofner, 2020). Petrol dışı alanlarda yapılan yatırımların artış kaydetmesine rağmen, IMF, ülkede enerji sektörü dışında kalan iş sektörlerinin halen oldukça zayıf görüldüğüne dikkat çekmiştir. Özellikle, gelişmemiş hukuk sistemi, rekabet koşulları önündeki engeller ve finansal sistemde yaşanan sorunların petrol dışı alanların büyümesinin önündeki en önemli engeller olarak belirtilmektedir (VTSO, 2018). Avrasya Birliğine girilirse yeni yatırımların önü açılabilir. Gümrük kolaylıkları ile daha geniş bir pazara ulaşmak mümkün olabilir.

AEB'nin ihracat yapısı, Azerbaycan'ın ithalat yapısına oldukça yüksek bir oranla % 38 oranında karşılık gelmektedir. 2018'de, AEB'den cumhuriyete ithal edilen üç ana mal:

325 milyon ABD Doları'na metal ürünler (AEB'den tüm ithalatın % 14,5'i), 268 milyon ABD Doları'na (% 12) kereste ve 225 milyon ABD Doları'na (10 %). İlk ikisi yarı mamul ürünler, üçüncüsü ise hammaddedir. Yani, AEB'ya varsayımsal bir girişle, Azerbaycan prensip olarak bu mallar üzerindeki ithalat vergilerini kaldıracaktır. Sonuç olarak, Bu ithalat, Azerbaycanlı işletmelerin daha sonraki işlemleri için daha ucuz hale gelecektir, bu da ulusal işletmelerin kârında bir artış ve muhtemelen nihai tüketici için daha ucuz ürünler anlamına gelir (Kofner, 2020). Tüketicilerin daha ucuz olarak mallara ulaşması yaşam standardını olumlu etkileyebilir. Yerli üretici ise dışarıdan gelen mallar ile avantajını kaybedecekmiş gibi görünse de yerli üreticinin ana mamulleri ve ham maddeye daha ucuz ulaşması aynı zamanda üretim maliyetlerini de düşürecektir (Ticaret Bakanlığı, 2022).

AEB ye üyelik Azerbaycan'ın Avrasya pazarına ihracatını artırmak için önemli fırsatlar açabilir (Decreux ve diğerleri 2016), AEB'ya katıldıktan sonra, Azerbaycan'ın Birliğin ortak pazarına ihracatının 251 milyon ABD doları artabileceğini tahmin edilmektedir ki bu, Azerbaycan'ın GSYİH'sinde bir % 0.5. Bu durumda, AEB üye ülkelerine yapılan toplam ihracat, dünya ihracatının neredeyse % 4'ü olacaktır (Kofner, 2020; Ticaret Bakanlığı, 2022).

Entegrasyonun olmadığı senaryoya kıyasla, Azerbaycan'ın Ermenistan'a ihracatı ortalama % 107, Beyaz Rusya'ya% 154, Kazakistan'a% 161, Kırgızistan'a% 121, Rusya'ya % 44 ve AEB'nin tamamına artabilir. Azerbaycan domates ve meyveleri en büyük ihracat potansiyeline sahiptir. Birliğe üye olarak, Azerbaycan'dan AEB'nin market ve süpermarketlerine sadece domates ek teslimatları 101 milyon ABD doları bulabilir ama hepsi bu kadar değil. Daha önce de belirtildiği gibi, AEB'nin Sırbistan, İran, Vietnam ve Singapur ile serbest ticaret anlaşmaları vardır. 2025 yılına kadar (büyük olasılıkla çok daha erken), Hindistan, İsrail ve Mısır ile STA'lar tamamlanacak. AEB'ya katılmasıyla Azerbaycan bu pazarlara serbestçe erişebilecek ve bu da onlara ihracatta ek olarak 28 milyon ABD doları artışa yol açacaktır. Böylece, toplamda, Avrasya Birliği'ne üye olduktan sonra, Azerbaycan'ın GSYİH'si % 0,6 daha yüksek olabilir ve her Azerbaycanlı, katılmadan 28 bin ABD Doları daha zengin olabilir. Doğrusu, yukarıdaki tahminlerin oldukça başlangıç niteliğinde olduğu ve ortalama tarife korumasında üçüncü şahıslara ilişkin olarak gümrük birliği düzeyine % 2,2 oranında

olası bir artış nedeniyle olası olumsuz etkileri hesaba katmadığı unutulmamalıdır (Kofner, 2020; Ticaret Bakanlığı, 2022).

Azerbaycan'ın AEB'ye katılımının avantajı, ticaret cirosundaki muhtemel artış olacaktır. Artan ticaret cirosu, ihracatçı firmaların ürettiği geliri de artıracaktır. Yani Azerbaycan'ın bilişim, inşaat ve ulaştırma sektörleri birliğe girişten büyük fayda sağlayacaktır. Azerbaycan'ın tarımsal üretkenliği, tarım sektörünün köklü bir geçmişe sahip olduğu Rusya ve Beyaz Rusya'ya kıyasla çok daha düşüktür. Bu nedenle, Azerbaycan'ın AEB'ye (Gümrük Birliği) katılımı Azerbaycan tarımını olumsuz etkileyecektir (Shahbazov, 2021). Diğer taraftan İran'ın Avrasya Birliği'ne üyeliği kuzey ülkelerinden çeşitli özel gümrük ayrıcalıkları almıştır. Bu ülkeler İran pazarına girmek için eşit bir fırsat yakaladılar. Avrasya Birliği'ne katıldıktan kısa bir süre sonra, Avrasya Birliği'nden gıda, kimyasal sarf malzemeleri, inşaat ürünleri, teknik ve mühendislik hizmetleri ihracatı, endüstriyel ürünler ve tarım ürünleri sektörlerinde 502 madde bulunduğunu ve anlaşmaya tabi tüm kalemlerin 862 kasaya ulaştığı ve anlaşmaya dayanarak % 100 oranında gümrük indirimi yapılabilmesi tasarlanmıştır. (<https://theiranproject.com/blog/2019/10/04/why-joining-eurasian-economic-union-is-an-exceptional-opportunity/> Erişim Tarihi 08/05/2021).

Bu açıdan bakıldığında Azerbaycan'a İran gibi bir kapıyı da açmış olacaktır. Bu durumda devlet şirketlerinin, özel şirketlerinin ve iş adamlarının bu malları çok daha kolay şartlarda ve genellikle komşuları olan Avrasya Birliği üyesi ülkelere çok daha düşük gümrük vergileriyle ihraç edebileceği ve Avrasya Birliği iş adamlarının da İran ile daha fazla kolaylıkla ticaret yapabileceği anlamına gelmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2022).

Cumhurbaşkanı Aliyev ekonominin mevcut durumundan memnun olduğuna dikkat çekmiştir: "Son 13 yılda Gayri Safi Yurt İçi Hasıla hacmini üçe katlayıp 2003 yılında yüzde 49 olan yoksulluk oranını bu yıl yüzde 5'e düşürmeyi başardık. Yoksulluk artık sosyal bir sorun değil. İşsizlik de onun gibi yüzde 5. Büyük döviz rezervlerimiz var, petrol fiyatının düştüğü bu yılda bile Petrol Fonu'nun rezervleri büyüyor çünkü tasarruflarla harcama yapıyor ve tarafsız olmayan sektörden kar ediyoruz. Bu nedenle ekonomik ve siyasi durumumuzdan memnunuz." Demiştir (<https://gsr.fm/avrasiya-iqtisadi-birliyi-qosulmaq-istisna-deyil/> Erişim Tarihi 08/05/2021). Kofner'e göre

2020) Azerbaycan birliğe katıldıktan sonra, Azerbaycan'ın GSYİH'si AEB'nun toplam ekonomisinin % 4'ü ve nüfusu - entegrasyon bloğunun toplam nüfusunun % 5'i olacaktır. Böylesine genişlemiş bir Birlik'te Rusya Federasyonu GSYİH'sının % 81'ini ve Birlik nüfusunun % 76'sını oluşturacaktır. Aynı zamanda, diğer üye devletlerin birleşik ekonomik ve demografik ağırlığı sırasıyla % 19 ve % 24'e çıkacaktır. Dolayısıyla, 2018 açısından, böylesine genişletilmiş bir AEB'nin satın alma gücü paritesindeki GSYİH, nüfusu 4,9 trilyon dolara, yani 194 milyon kişiye ulaşacaktır.

Avrasya Birliği serbest ticaret anlaşması ile ürünlerin kolayca satılmasını ve bölgesel entegrasyonu önermektedir. Birliğe daha önce girmiş olan Kazakistan kendi ülkelerine giriş yapan Rus malları sebebiyle ürün fiyatlarının arttığını belirtmektedirler. Diğer bir sorun ise Rusya'ya uygulanan ambargolar yüzünden onunla işbirliği yapan diğer ülkelerde bu durumdan etkilenmektedirler. Kırgızistan ekonomisinin ucuz Çin mallarını ithal etme ve diğer BDT ülkelerine ihraç etme konusundaki kazançlı işini, ülkenin AEB düzenlemeleri sebebiyle avantajını kaybetmiştir (https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2018/05/29/feature-01 Erişim Tarihi 08/05/2021). Azerbaycan için bu risklerden daha çok ABD ve AB ile yaptığı ticaret anlaşmalarının negatif etkilenip etkilenmeyeceğini iyi düşünmek gerekmektedir. Ticaret Bakanlığı, 2022).

Sonuç olarak ekonomik yönden Azerbaycan'ın birliğe katılmasının yararlarının negatif yönüne baskın geldiği söylenebilir. Pazar payının büyümesi ve ekonominin canlanması açısından Azerbaycan birlik üyeliğinden karlı çıkabilecek durumdadır. İran'ın olduğu gibi birlik tam üyeliği yerine özel antlaşmalarla sınırlı bir üyelikte pazarlık masasına konulabilir. Ya da başta Karabağ sorunun çözüme kavuşturulması işgalden tamamen kurtarılması ve Ermenistan'dan tazminat alınması gibi maddeler pazarlık masasına konulabilir. Tüm bu yönlerle Azerbaycan'ın pazarlık masasında elinin güçlü olduğu söylenebilir. Türkiye ile güçlü ilişkilerin olması da bir diğer avantajdır (Ticaret Bakanlığı, 2022).

3.1.2. Doğrudan Yatırımlar

Azerbaycan, doğrudan yabancı sermaye çekme konusunda diğer bölge ülkelerine göre oldukça başarılı olmuş ve 2004 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından hazırlanan "Doğrudan Yabancı Yatırım Performansı

Endeksi”nde 140 ülke arasında birinci sırada yer almıştır. Ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişinin GSYİH’ye oranı 2006 yılına kadar sürekli bir artış göstermiş, kişi başına düşen yabancı sermaye miktarı ise 2007 ve 2008 yılında görülen bir azalma sonrası 2009 yılında tekrar artış trendine geçmiştir. Azerbaycan’ın doğrudan yabancı yatırım girişi 2016 yılında 7.324 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu yatırımların %83,3’lük bölümü petrol ve doğalgaz sektöründe geri kalan bölümü ise petrol dışı sektörlerde gerçekleştirilmiştir (VTSO, 2018). AEB ile yeni pazarların açılması ve bu sayede doğrudan yatırımlar hız kazanabilir.

Doğrudan yabancı yatırım yönetmeliği, doğrudan AEB'nin uluslar üstü düzeyine atanmamıştır ve AET'nin yetkileri dahilinde değildir. Bununla birlikte, Birlik içindeki bölgesel ekonomik bütünleşmenin bu alanda görece daha elverişli koşullar yarattığı varsayılabilir. Dolayısıyla, bir bütün olarak ekonomik kriz nedeniyle, Rusya'dan Sovyet sonrası ülkelere doğrudan yatırımlar 2015-2018'de düştü. Ancak, AEB üye ülkelerinde, diğer BDT ülkelerine yönelik Rus DYY'nin yıllık ortalamasından ortalama 15 kat daha az düştü. Bu dönemde, Rusya'nın Azerbaycan'daki DYY'si yıllık ortalama 27,5 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir

Avrasya Birliği'ne katılmak, Avrasya yatırımlarını çekmek için daha uygun koşullar yaratabilir. Azerbaycan ayrıca Avrasya Kalkınma Bankası'na (EDB) ve Avrasya İstikrar ve Kalkınma Fonu'na (EFSD) üye olmayı düşünebilir. Katılım koşulları, büyük olasılıkla, Azerbaycan ile benzer bir GSYİH seviyesine sahip olan Beyaz Rusya'nın katılım koşullarına benzer olabilir: Sırasıyla 189 milyar ABD Doları ve 179 milyar ABD Doları. Bankanın ana sermayesine (7 milyar ABD doları) % 1 (70 milyon ABD doları) katkıda bulunan Belarus, bankanın toplam yatırım portföyünden (8,9 milyar ABD doları) yaklaşık % 14 (1,2 milyar ABD doları) fon almaktadır. Fonun toplam fonuna (toplam 8,5 milyar ABD Doları) % 0,1 (10 milyon ABD Doları) katkıda bulunan Minsk, bu fonların% 21'ini (1,8 milyar ABD Doları) kredi ve hibe şeklinde talep edebilir. Belarus Cumhuriyeti'nde uygulanan ve devam eden projeleri dikkate alınarak portföy hacmi, 2020 yılı başında 4,6 milyar ABD doları tutarındadır. Avrasya Kalkınma Bankası, özellikle enerji, ulaşım, sanayi ve tarımsal ticaret alanlarındaki altyapı projeleri için tercihli oranlarda yatırımlar sağlamaktadır. Makroekonomik istikrarı ve uzun vadeli ekonomik kalkınmayı desteklemeyi amaçlamaktadır. Her iki kalkınma kurumundaki ana “bağışçılar” Rusya ve Kazakistan'dı. Kârlı yatırım ve finansal destek, Bakü'nün

potansiyel Avrasya yönelimi lehine dokuzuncu argümandır (Kofner, 2020). Cumhurbaşkanı İlham Aliyev liderliğindeki sosyo-ekonomik kalkınma stratejisinin başarılı bir şekilde sürdürülmesi sayesinde Azerbaycan dinamik olarak gelişti, ekonomisini çeşitlendirdi, girişimciliğin ve bölgelerin gelişimini hızlandırdı. Bu alandaki başarıların sürdürülebilirliğini sağlamak için orta vadeli öncelikler belirlenmiştir. Orta vadede ülke ekonomisinin sürdürülebilir kalkınmasının sağlanması, makroekonomik istikrarın sağlanması, ekonominin çeşitlendirilmesi, petrol dışı sektör ve bölgelerin gelişiminin hızlandırılması, özel sektör için serbest rekabet ve uygun yatırım ortamı yaratılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir (Ticaret Bakanlığı, 2022).

Doğrudan yabancı yatırımların önemli kısmı petrol üretimi ve çıkarımı alanlarına olmuştur. Sermaye yatırımlarının %60 gibi önemli bir oranı hidrokarbon sektöründedir. Son on yıl içerisinde Azerbaycan'a yönelik gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırım girişleri, büyük ölçüde Azerbaycan'ın cari açıklarını finanse etmiş ve ekonomik büyümenin itici gücü olmuştur (Ticaret Bakanlığı, 2022).

Tablo 5: Doğrudan Yabancı Yatırım İstatistikleri, Milyon Dolar

Veriler	2015a	2016a	2017a	2018a	2019b	2020b	2021b	2022b
Ülkeye giren DYY	7 483	7 324	5 714	7 000	7 200	7 400	7 600	7 600
Ülkeye giren DYY (% GSYİH)	14,1	19,3	14,0	14,9	13,9	13,0	11,4	9,9
Ülkeye giren DYY (Gayrisafi sabit sermaye yatırımlarındaki payı, %)	50,7	77,3	59,4	65,9	59,2	52,6	46,8	40,7
Ülkeden çıkan DYY	-3 260	-2 574	-2 564	-1 500	-1 600	-1 700	-1 900	-1 900
Net DYY	4 223	4 750	3 150	5 500	5 600	5 700	5 700	5 700
DYY stoğu	66 490	73 814	79 528	86 528	93 728	101 128	108 728	116 328
Kişi başına DYY stoğu (\$)	6 913	7 590	8 092	8 719	9 359	10 013	10 681	11 346
DYY stoğu (% GSYİH)	125,3	194,9	195,2	183,7	180,9	177,5	162,5	152,1
Ülkeye giren DYY açısından dünyadaki payı (%)	0,26	0,31	0,35	0,32	0,30	0,30	0,30	0,29
DYY stoğu açısından dünyadaki payı (%)	0,25c	0,26c	0,27c	0,27	0,27	0,29	0,30	0,31

Kaynak: EIU, a EIU Gerçekleşen, b EIU Tahmin

Azerbaycan'da bir çok işletme devlet tekelindedir, bu şirketler yüksek fiyatlar belirlemekte ve mal arzını kısıtlamakta olup, çoğu zaman mal alımında da önemli bir paya sahiptir. (VTSO, 2018). AEB ile özelleştirmeler hız kazanabilir. Yeni kaynakların genişliği kolaylaşacaktır. Azerbaycanlı göçmen emekçilerin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirebilir. Doğrudan yabancı yatırımı çekmek için uygun koşullar yaratır. Sonuç olarak, Azerbaycan'ın GSYİH'sı şu anda olduğundan % 0,6 daha yüksek olabilir. Avrasya Birliği, öncelikle bir gümrük birliğidir ve malların, hizmetlerin, emeğin, sermayenin ve dijital verilerin serbest dolaşımı için ortak pazarlar yaratma arzusudur. Ek olarak, AEB, dünya çapında kapsamlı bir serbest ticaret alanları ağı oluşturma sürecindedir (Kofner, 2020). Bölgesel entegrasyon bloğu çerçevesinde ticaretin serbestleştirilmesi, ithal edilen malların kalitesinin artırılmasına ve daha ucuz hale getirilmesine de yardımcı olur. Sonuçta, her şeyi kendi başına üretmek tek kelimeyle etkisizdir. Sonuç olarak, hem hane halkı hem de ulusal işletmeler daha iyi ve daha ucuz ithalattan yararlanmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2022).

3.1.3. Lojistik

Azerbaycan Avrupa-Asya yönlü doğu batı hattı ile Rusya, Hindistan yönlü kuzey Güney hattında merkezi konumdadır. Üyelik ile taşımacılık yatırımlarının önü açılabilir. Transit geçişten ülke ekonomi yarar sağlayabilir. Bakü'nün ilgisini çeken en büyük ve tanınmış ulaşım ve altyapı projesi, Kuzey-Güney Uluslararası Transit Koridoru projesidir. Bu demiryolu yük koridoru, AEB'nin kuzeybatı kesimini, AET'nin, Birliğin hâlihazırda bir serbest ticaret anlaşmasına sahip olduğu İran üzerinden bir serbest ticaret bölgesi konusunda bir anlaşma imzalamayı planladığı Hindistan'a bağlamalıdır. Coğrafi olarak, Azerbaycan bu güzergâhta merkezi bağlantı noktası haline gelmek için ideal bir konuma sahip olacaktır. Kuzey-Güney koridorundaki potansiyel kargo akışlarının hacminin yılda 20 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, cumhuriyetin BDT serbest ticaret alanına katılmaması ve AEB'ye üye olmaması, şimdiye kadar böyle bir koridorun başa baş fizibilitesini kısıtlayan ana faktörlerden biri olmuştur. AEB içinde tek bir ulaşım alanı yaratmak için çalışmalar devam etmektedir. Aslında bu, malların demiryolu taşımacılığı için yerel tarifelerin zaten birleştirildiği anlamına gelir. Aynı zamanda, AEB üye devletleri de birleşik bir transit tarifesinin getirilmesi için görüşmektedirler. Etkileri hâlihazırda belirgindir: 2014-2018 dönemi

için, AEB içindeki demiryolu yük devri (ton-kilometre cinsinden ölçülür) yılda ortalama% 3 artarken, Azerbaycan'da her yıl ortalama % 11,5 düşmüştür. Azerbaycan, AEB'nin birleşik ulaşım alanının bir üyesi olarak coğrafi konumundan önemli ölçüde yararlanabilir (Kofner, 2020). Azerbaycan üretim merkezi olmasının yanında bir lojistik ve merkezi de olabilir (Ticaret Bakanlığı, 2022).

3.1.4. İşgücü piyasası

Yeni yarımlar yeni iş imkanı sağlayacaktır. Yeni işkolları ithalat ve ihracat dengesi ile birlikte güçlenen bir ekonomiye dönüşebilir. AEB'nin başarısı en çok tek işgücü piyasası yaratmada belirgindir. Üye devletlerin tüm vatandaşları, Avrasya Birliği sınırları içinde hareket etmekte ve çalışmakta özgürdür. Herkes, aşağıdakiler dahil, aynı çalışma ve sosyal haklara sahiptir: çoğu meslekte ek belge ve izin olmaksızın işe alma; çoğu eğitim sertifikasının karşılıklı tanınması; vergi ve emeklilik ikametgahı; ücretsiz temel sağlık sigortası - tüm aile üyeleri dahil; ücretsiz eğitim (anaokulundan üniversiteye) - tüm aile üyeleri dahildir (Ticaret Bakanlığı, 2022).

Avrasya Birliği üyesi olarak, Birliğin diğer üye devletlerinde çalışmaya gelen Azerbaycan vatandaşları, diğer tüm üye devletlerin vatandaşlarıyla aynı imkana sahip olacaklardır. 2015-2018 döneminde Rusya'dan AEB ülkelerine bireylerin para transferlerinin yıllık artış oranları, Azerbaycan'a yapılan bu transferlerden ortalama bir buçuk kat daha yüksektir. Son beş yılda, Rusya'ya yılda yaklaşık 25 bin Azerbaycan vatandaşı gelmiştir. Çoğu iş için gelmiştir. Banka havaleleri yıllık ortalama 800 milyon ABD Doları tutarındadır (Kofner, 2020). Bu etkenler dikkate alındığında serbest dolaşım ve iş imkanı ile Azerbaycan vatandaşları ekonomik bir refaha kavuşabilirler (Ticaret Bakanlığı, 2022).

3.2. Ulusal Egemenlik ve Kültürel Etkiler

2010 yılında Azerbaycan, Avrupa-Atlantik sahasının ekonomik ve güvenlik yapılarına yönelik politikalarını yeniden değerlendirmek zorunda kalmıştır. 2007 yılında kabul edilen Milli Güvenlik Kavramında Azerbaycan, askeri doktrininde “Azerbaycan Cumhuriyeti'nin stratejik hedefi olarak Avrupa ve Avrupa-Atlantik siyasi, güvenlik, ekonomik ve diğer kurumlara entegrasyonu” (National Security Concept of Azerbaijan Republic, 2007) öngörmüştür. 2010 yılında kabul edilen Azerbaycan'ın Avrupa-Atlantik

yapılarıyla entegrasyonu stratejik bir hedef olarak listelenmemiştir. Aynı doktrinin 29. Maddesi Azerbaycan topraklarında yabancı askeri üslerin konuşlandırılmasını yasaklamaktadır (Military Doctrine of Azerbaijan Republic, 2010). Aynı ilke Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektörü için de geçerlidir. Hazar Denizi kıyısındaki devletler arasında 2018 yılında imzalanan yakın tarihli sözleşmenin 3.6. Maddesine göre, "Hazar Denizi'nde Taraflara ait olmayan silahlı kuvvetlerin varlığı" yasaklanmıştır. Azerbaycan Bağılantısızlık Hareketi'ne de üye olmuştur (Kazimova, 2011). Azerbaycan dengeli bir dış politika rotası izlemiştir, ancak Azerbaycan'ın komşuları ile Batı arasındaki gerilim ülkeyi zor duruma sokmaktadır. Batı, Azerbaycan'ın komşularıyla, özellikle İran ve Rusya ile çoğu zaman iyi anlaşmamaktadır. Başka bir deyişle, Azerbaycan'ın dengeli seyri, güvenlik garantisi olmaksızın sürekli tehdit altında olduğu düşünülebilir (Abılov ve Hajıyev, 2019).

Azerbaycan "kendisini Hazar Denizi enerjisini bir 'savunma kalkanı' olarak sunmaktadır: petrol ve gaza ihtiyaç duyan birçok önemli bölge dışı aktörün enerjiye erişimi üzerinde etkinliği söz konusudur (Inessa, 2016) Son zamanlarda Azerbaycan, Hazar Denizi'ni harekete geçirme girişiminde bulunmuştur. Milyarlık liman ve demiryolu projeleri ile ulaşım potansiyeli de vardır. Hazar Denizi çevresindeki Azerbaycan, İran ve Rusya'nın politikalarından farklı olarak bölgeyi yabancı aktörlere erişimi açmayı düşünmektedir (Abılov ve Hajıyev, 2019). Bu bağlamda Azerbaycan AEB ile görüşmelerinde kat edilecek mesafe ve Batının oluşabilecek negatif tutumuna karşı eli güçlü görülmektedir.

Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'dan farklı olarak NATO veya Müttefik Güvenlik Anlaşması Örgütü ile ittifak kurmayı düşünmemektedir (Abılov ve Hajıyev, 2019). Azerbaycan, örneğin Kırım Yarımadası ve Sivastopol'un ilhakını tanımadığında zaman zaman Avrupa Birliği ile ittifak yapmakta ve farklı NATO operasyonlarını desteklemektedir. Azerbaycan 2002'den beri Afganistan'da NATO liderliğindeki operasyonlara katkıda bulunmasına ve 1994'ten beri varış için ortaklık ve 2014'ten beri Ortaklık Birlikte Çalışabilirlik Girişimi çerçevesinde NATO ile işbirliği yapmasına rağmen, Azerbaycan'ın NATO üyeliği hiçbir zaman Bakü yetkililerin gündeminde olmamıştır ("Relations with Azerbaijan," North Atlantic Treaty Organization, 2018; Abılov ve Hajıyev, 2019).

AEB'nun organları ve karar alma mekanizması demokratik bir temel üzerine inşa edilmiştir. Üye devletler arasındaki tüm kararlar oy birliği ile alınmalıdır ve her üye devletin bir oy hakkı vardır, Ekonomik ağırlık veya nüfus büyüklüğüne bakılmaksızın, Vladimir Putin değil, Nursultan Nazarbayev, Sovyet sonrası devlet adamlarından ilki olarak 1994 yılında Avrasya Birliği'ni kurmayı önermiştir. Ona göre, yeni Birlik yeni ilkelere dayanmalıdır: ekonomik faydaların siyasi mülahazalara göre önceliği, ulusal egemenliğin korunması, gönüllü ve kademeli entegrasyon, üye devletlerin iç siyasi sistemine müdahale etmeme sözleşmede belirtilmiştir. Aynı zamanda anlaşmazlık durumunda AEB hukuk mahkemeleri taraf gütmeksizin uluslararası hukuk açısından meseleleri değerlendirmekte ve tarafsız kararlar alabilmektedir (Kofner, 2020).

AB'den farklı olarak, AEB entegrasyon gündemi ve Avrasya Ekonomik Komisyonu'nun yetkileri yalnızca ekonomik konularla sınırlıdır. Avrasya Birliği, bir “değer politikası” izlemez ve üye devletlerin iç siyasi sistemine müdahale etmez. AEB'daki hedefler, yapı ve karar alma mekanizması, Azerbaycan'ın neden Avrasya Birliği'ne katılmayı düşünmesi gerektiğinin bir argümanıdır (Kofner, 2020). Bu bağlamda Avrasya Birliği Azerbaycan'ın ulusal egemenliğini zedeleyici nitelikte görülmemekte ekonomik işbirliği özelliği ağır basmaktadır. Kültürel bir etki olarak şehirlerde zaten hâkim olan Rusçanın etkisi daha da yoğunlaşacak ve Rusya'da çalışmak isteyen kırsal kesim Rusçayı öğrenmeye ilişkin taleplerinin artması söz konusu olabilir. Bu kültürel bir entegrasyon sağlayabilir (Ticaret Bakanlığı, 2022).

3.3. Siyasal Etkiler

Azerbaycan'ın denge politikasını bırakarak taraf politikası izlemesi ile daha geniş Pazar imkanı olan AB ülkelerinde sınırlama ile karşılaşabilirler. Tüm bu nedenlerden dolayı Azerbaycan, bağımsızlığının tüm dönemi boyunca, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği uzantısı olabilecek tüm entegrasyon süreçlerini şüpheyle değerlendirmiştir. Bakü bu süreçleri Rusya'nın Avrasya bölgesindeki hakimiyetini yeniden sağlama hırsları olarak yorumlamıştır. Azerbaycan'ın 1993'te (BDT) gönüllü olarak katılmasına rağmen, Bakü Moskova liderliğindeki AEB ye sıcak bakmamıştır. Dağlık Karabağ sorunun Azerbaycan lehine çözüme kavuşturulması ile bakış açısının değiştiği veya en azından yumuşadığı söylenebilir.

Ancak Azerbaycan'ın bugünkü en büyük ticaret ortağı Rusya değil AB'dir. 2011-2014 döneminde Azerbaycan'ın ihracatının yüzde 48 ila 52'si AB'ye giderken, ithalatın yüzde 26 ila 32'si buradan gelmiştir. Avrasya Birliği bölgesel ekonomik işbirliği modeli sunuyorsa, sınır ötesi ticaret, gümrük, işçilik, yatırımlar gibi birçok fayda vardır. Ancak, bu projenin Rusya'nın elinde eski SSCB ülkelerini hegemonik kontrolü altında birleştirmek için siyasi bir araç olduğuna dair şüpheler halen devam etmektedir. Türkiye Rusya ilişkilerindeki pozitif gelişmeler Azerbaycan'ın resmi tutumunu gözden geçirmesine yol açmış son dönemdeki demeçlerin daha ılımlı ve fırsatların değerlendirileceği şekline dönüşmüştür (Ticaret Bakanlığı, 2022).

Ermenistan'ın AEB üyeliği Azerbaycan'ın Birliğe katılmasına engel teşkil etmeyebilir. Her iki ülke de daha önce Rusya liderliğindeki BDT entegrasyon sürecine başarıyla katılmıştır. 1990'larda kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu, bir entegrasyon projesinin iyi bir örneğidir. Ancak gelecekte AEB, Azerbaycan ve Ermenistan'a ciddi zorluklar doğurabilecek Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün (CSTO) kapsayabilir. Bu durumda her iki ülkenin de Moskova tarafından belirlenen kurallarla uygulaması gerekecektir.

3.4. Azerbaycan'ın Seçimi

Küreselleşmiş dünya içindeki bölgesel ekonomik bütünleşme, ekonomik büyüme ve istihdam yaratmada önemli bir itici güç olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla serbest ticaret, daha verimli ve rekabetçi bir ekonomik yapıya yol açacak gelecekteki bölgesel ekonomik kalkınma için temel noktalardan biridir. Bu bağlamda 2015 yılında yürürlüğe giren Avrasya Birliği, Üye Devletleri arasındaki tüm gümrük engellerini ortadan kaldırarak tek bir bölgesel pazar kurmayı hedeflemektedir. Post-Sovyet ülkesi halihazırda AEB'ye üye olmuş olsa da, Azerbaycan bu konuda tarafsız konumunu korumayı başarmıştır. Süreç başından beri değerlendirildiğinde resmi yaklaşımın tarafsızlık üzerine kurulduğu görülmektedir.

2011 yılında daha birlik kurulmadan Gümrük görüşmeleri doğrultusundaki girişimler sürecinde Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi Başkanı Aydın Aliyev, Gümrük Birliğine katılma konusunu görüşmek üzere Gürcistan Parlamentosuna katılmış ve Bakü'nün kendi tarife kurallarını uygulama sürecinde olduğunu duyurmuştur. Dahası, bundan önce, anlaşma Ekim 2011'de sekiz BDT üye devletinin cumhurbaşkanı

tarafından imzalanmasına rağmen, AEB üyeliğinin temel adımlarından biri olan STA ile ilgili anlaşmayı imzalamayı reddetmiştir (Akhundov, 2012; Akimbekov, 2011).

Avrasya bütünleşmesi Rusya'nın Post-Sovyet sınırındaki jeopolitik etkisini genişletmesi bağlamında hayati öneme sahiptir (Sarabekov, 2015). Birlik üyeliği konusunda gösterilen tepkilerinin nedenleri arasında değişen ekonomik gelişmişlik, ekonomik kaynak düzeyi, dış politika öncelikleri, demografik yapı, ikili ilişkiler ve bölgedeki bazı ülkeler arasında ortaya çıkan güvenlik ikilemi sayılabilir (Omonkulov, 2018). Putin, Aliyev'in Azerbaycan'ın AEB'ye katılmasına herhangi bir ilgi göstermemesi üzerine, İlham Aliyev'in Azerbaycan'daki iç ekonomik ve siyasi gücüne bir denge sağlamaya çalışmıştır. Haydar Aliyev'in üst düzey dış politika yardımcısı Vafa Guluzade, Putin'in girişimlerini yaptırım ve sindirme biçimlerinden biri olarak düşünmüş Putin'in ihtiyaç duyduğu her an Azerbaycan hükümetine karşı kullanılacak bir yapı olarak değerlendirmiştir (Abbasov, 2013). AEB'nin varlığı, Azerbaycan'a ekonomik çeşitlilik ve modernizasyondan uzaklaşması için baskı oluşturacağı düşünülmüştür. AEB üyelerinin enerji politikalarının hem içeride hem de dışarıda ortak bir enerji politikasını gerektirecek şekilde koordine edilmesi beklenmektedir (Bayramov, 2013). Moskova, AEB ülkeleri için petrol ve gaz gelirlerinin seviyelerini belirleyebileceği düşünülmüştür. Azerbaycan'ın kendi enerji politikasını belirleyememesi Batı'nın onu makul bir ortak olarak görmesini zorlaştıracaktır. Buna ek olarak, AEB'ye katılmak, Azerbaycan'ın kendi ekonomik politikasını belirleme konusundaki bağımsızlığını azaltmakla kalmayacak, aynı zamanda petrol ve gaz rezervleri üzerindeki kontrolünü de azaltacak, bu da AB ve ABD ile itibarına zarar verebilecek çünkü AEB'nin ortak enerji politikası enerji kaynaklarından elde ettikleri geliri diğer üye devletlerle paylaşmaları için üyelere baskı yapabilir düşüncesi hakim olmuştur (Bayramov, 2013). AEB'ye katılım, büyük ölçüde kendi rejiminden daha sert otoriter rejimler tarafından oluşturulacağı için Azerbaycan'ın çıkarlarına hizmet etmeyeceği düşünülmüştür. Alternatif olarak, daha fazla piyasa temelli ekonomik reformların başlatılması, birçok Azerbaycan halkının refah kazanmasını sağlayacak ve Azerbaycan'ı AEB dışındaki batılı yatırımcılar için daha çekici hale getirilmesi önerilmiştir.

O dönemde Birliğe katılım konusunda Azerbaycan ile ilgili olarak uygun bir siyasi hamle başlatılmamıştır ve Ağustos 2013'te Putin Bakü'ye dostane bir ziyaret yapmıştır.

İki lider enerji konusunda yeni anlaşmalar imzalamış ve bu Kremlin ile daha samimi bir ilişkiyi kurulmuştur (Nechepurenko, 2013).

Moskova, cumhuriyetlere karşı ekonomik yaptırımlar, ambargolar ve hatta askeri saldırılar uygulayarak Rusya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olarak bölge üzerindeki iktidarını yeniden inşa etmenin imkansızlığını anlamıştır. Böylece Putin, bölgeyi kontrol etmek için Rusya'nın hakim olduğu bir ittifak olan AEB'yi kurarak AB'ye karşı bir denge oluşturmaya çalışmıştır. AEB, Rusya'nın Güney Kafkasya cumhuriyetleri üzerindeki gücünün bir aracı olacak, ister katılsın ister katılmasın. AB ve ABD, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan ile ilgili olarak daha güçlü bir şeffaflık, piyasa liberalizasyonu ve iyi yönetim pozisyonu üstlenmezse, Kremlin çok önemli bir jeopolitik alanda - Güney Kafkasya bölgesinde Batı'ya karşı stratejik üstünlük kazanacaktır. Bu nedenle, hükümet tarafından yönetilen sektörlerin ötesinde ekonomik büyümeyi en üst düzeye çıkarmak için, AB ve ABD, hukukun üstünlüğünü güçlendirmek ve yasal reformları yürürlüğe koymak için Güney Kafkasya'nın üç cumhuriyeti ile işbirliği yapmalıdır (Roberts ve diğerleri, 2013: 17). AEB, esas olarak Sovyet döneminde dünya görüşü şekillenen ve bölgeyi kontrol altında tutmak isteyen liderlerin oluşturduğu Batı karşıtı bir medeniyet projesidir. Ermenistan, Güney Kafkasya'da Rusya yanlısı bir duruş sergileyen tek devlettir. Bu, Ermeni ekonomisinin öncelikle Rusya'ya bağımlı olmasına ve Moskova'nın ekonomik ve siyasi olarak Ermenistan üzerinde bir hakimiyete sahip olmasına dayanmaktadır. Böylece Ermenistan, Moskova'nın baskısı altında Rusya'nın hakim olduğu AEB'ye kolaylıkla katılmıştır. Ermenistan'ın aksine, Gürcistan ve Azerbaycan'ın AB ve ABD ile artan ilişkileri vardır ve bu durum AEB'ye girme düşüncelerini etkilemektedir. Bu nedenle Putin, bu iki cumhuriyeti de AEB'ye katılmaya zorlamak için Rusya'nın gücünü askeri, siyasi ve ekonomik olarak kullanmayı düşünmüştür. Bu baskıya rağmen, Gürcistan ve Azerbaycan hala birlik üyeliği konusunda bir girişimde bulunmamıştır. Rusya'nın Gürcistan ve Azerbaycan'a yönelik yeni dış ekonomi politikaları, bu devletleri kabul etmeleri ve AEB'ye katılmaları durumunda geri adım olacaktır.

Amerika ile olan ilişkilerde öne çıkan durumlardan birisi de petrol kaynaklarının işletilmesi olmuştur. Azerbaycan sahip olduğu teknolojilerle bu kaynakları etkin olarak kullanmış ve Amerika ile kullanımına ilişkin anlaşmalar gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti sahip olduğu petrol rezervlerini ortaya çıkarmak ve işletebilmek üzere batılı Őirketlerden destek almıştır (Aslanlı ve Hesenov, 2005).

Valiyev'e (2016) göre Azerbaycan'ın AEB'ye katılmasını engelleyen en güçlü faktörlerden biri siyasi ve ekonomik elitlerin muhalefeti olabilir. AEB yeliği, hükümete yakın olan ve ekonominin tekelci doğasından önemli faydalar elde eden birçok yerel oligarkın konumunu zayıflatabilir. Ermenistan'daki ve bir dereceye kadar Kazakistan ve Kırgızistan'daki oligarkların Rusya'da ticari çıkarları varken, Azerbaycan merkezli oligarkların işleri Azerbaycan ve Türkiye'de yoğunlaşmıştır.

İran, Rusya ve Türkiye'nin, bölgedeki yeni mtfevikler olarak, düzenli l toplantıların gerçekleştirilmesi, bölgesel gleri birbirine bağlayan bir toprak koridoru oluşturmaya yönelik adımları olarak yorumlanabilir. Bu ortaklığa karşılık Azerbaycan ise, Dağlık Karabağ ihtilafındaki bölgesel glerin desteğini almayı ve nihayetinde işgal altındaki bölgeler üzerindeki kontrolünü tam olarak sağlamayı hedeflemektedir.

Ermenistan'ın AEB yeliği, Azerbaycan'ın Birliğe katılmasına engel olarak görülmeyebilir. Her iki ülke de Rusya liderliğindeki entegrasyon sürecine başarıyla katılmıştır. 1990'larda kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu, her iki tarafın da katılabildiği bir entegrasyon projesine güzel bir örnektir (Valiyev, 2016). Son dönemde Rusya'nın tarafsız tutumu ve Azerbaycan Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ bölgesel savaşında Azerbaycan'ın galip gelmesi ve işgal altındaki toprakların Azerbaycan'a iade edilmesi girişimleri bölgesel yapılanmanın Őekillenmesinde önemli bir etken olabilir. Bu yönüyle Rusya'nın savaş esnasındaki tarafsız tutumu Azerbaycan'a uzatılan bir zeytin dalı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu konuda Ermenistan'ın son yıllarda izlediği Batı yanlısı politikalardan rahatsız olan Putin yönetiminin Ermenistan'ı cezalandırdığı yorumları da yapılmaktadır. Bu konuda Türkiye Rusya ilişkilerindeki yakınlaşma Azerbaycan'ın bölgesel bir entegrasyona çekilmesini desteklediği söylenbilir. Bu doğrultuda Azerbaycan resmi makamlarının son dönem demeç ve açıklamalarının AEB ye ılımlı bir bakışı yansıttığı söylenbilir.

Devlet Başkanı İlham Aliyev`in 2016 yılı "Sputnik"e röportajı :

"İster ne benim tarafımdan, isterse de Rusya tarafında bu konu gündemde yoktur. Azerbaycan ve Rusya arasında serbest ticaret bölgesi ile ilgili anlaşma var, yani, herhangi böyle bir engel de yoktur. Fakat, biz Şimdi farklı motivasyon arıyoruz.

Biz Avrasya mekanında süreçlerin nasıl işlediğini ilgiyle izliyoruz, Çünkü orada her şey sorunsuz değil. Yani orada da zorluklar vardır. Bu yüzden de biz hepimiz analiz etmeli, entegrasyon yapmalıyız”(https://president.az/articles/21409 Erişim Tarihi 17/10/2016).

Bu açıklamalara göre Avrasya Ekonomik Birliğine katılma süreci uzun zamandır değerlendirilmekte. Bazı konuların sorun olarak algılandığı düşünülmektedir. Devlet Başkanı İlham Aliyev`in 2018 yılı “Rossiya-24” TV kanalına röportajı:

“Evet, elbette ki, biz bu yönde çalışıyoruz. Söylemeliyim ki, bizim Avrasya Birliği üyesi olan ülkelerin çoğunluğuyla çok sıkı dostluk ve ticari-ekonomik alanda ilişkilerimiz var. Bizim o ülkelerle serbest ticaret anlaşmamız var. Elbette, bizim esas ticari-ekonomik ortağımız Rusya Federasyonu`dur. Bizde serbest ticaret format da mevcuttur. Bu yüzden de biz elbette ki, ortaklık potansiyelini güçlendireceğiz. Şuanki aşamada bu ortaklık daha çok iktisadi ortaklıktır, bazen de üçtarafli, ama daha geniş değildir. Olayların nasıl devam edeceğini ve kesin sonuçları zaman gösterecek” (https://president.az/articles/31336/print Erişim Tarihi 25/12/2018).

Bu düşüncelerinde Aliyev birliğe katılma konusunda pozitif değerlendirmeler yaptığını söylemektedir. Olayları zamana bıraktığı değerlendirmesinde bulunmaktadır.

“SpravedlivayaRossiya” Partisinin Parlamento grubu Başkan Yardımcısı`nın 2019 yılı röportajına bakıldığında Birliğin yararlı olduğuna ilişkin düşüncelerin zamanla geliştiği düşünülebilir:

“Bende olan bilgiye göre, Azerbaycan – Avrasya Ekonomi Birliği formatında ortaklığa dair istişareler yürütülüyor. Bu hem Azerbaycan, hem de Rusya için pozitif durum olabilir. Çünkü artık ekonomilerimiz sık ilişki içerisindedir. Bu yüzden gümrük ve başka engellerinin kalkması karşılıklı ihracat ve ithalatı kolaylaştırabilir.” (http://interfax.az/view/758850/az Erişim Tarihi 27/02/2019).

Stratejik Pl anlama ve Araştırma Enstitüsü Başkanı Azad Masiyevin açıklamasında birliğe ilişkin pozitif değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan`ın Avrasya Birliğinde olması Türk dilli devletlerin ekonomik ortaklığının genişlenmesine sebep olabilir ki, bu da sonuç olarak Turan Birliğinin ekonomik entegrasyonu demektir. Turan`ın siyasi birliği Avrasya Birliğinden geçiyor.

Türkiye ve Azerbaycan`ın Avrasya Birliğine dahil olması Karabağ sorunun çözümüyle ilgili olan konulardan biriydi, AEB`in devletlerinin sınırları birbirlerine açıktır. Bu yüzden Karabağ sorunun çözümü önemli konuydu. 10 Kasım 2020 tarihli imzalanmış belge Karabağ sorununun çözümüdür. İmzalanan belgenin hükümlerinden biri de Zengezur koridorunun açılmasıdır ki, bu yol Turan Birliği`nin ekonomik ve siyasi yolu olduğu demeye zemin vermektedir” (https://musavat.com/news/turkiye-ve-azerbaycan-avrasiya-iqtisadi-birliygine-qosulursa-politoloqdan-ilginc-aciqlama_793927.html Erişim Tarihi 03/05/2021).

Siyaset bilimci Mehemed Esedullazade ise Birliğe girmede acele edilmemesi gerektiği meseleyi detaylı düşünmek gerektiğini belirtmiştir:

“Düşünüyorum ki, Azerbaycan bu Birliğe katılmaya acele etmeyecek. Rusya bölgede kendi çıkarlarını korumak için Azerbaycan`ı bu Birliğe davet edebilir. Azerbaycan Ermenistan`ın işgalci politikası yüzünden Rusya merkezli teşkilatlara mesafeli duruyordu. Artık bu konu da yok. Ama öyle zannediyorum ki, Azerbaycan AEB`e üye olmaya acele etmemeli ve Avroentegrasyon politikasını gerçekleştirmeye çalışmalıdır.” (<https://xeber.media/news /15946330/avrasiya-iqtisadi-birliyinin-genislenmesi-ne-ved-edir-aciqlama> Erişim Tarihi 03/05/2021).

Siyaset bilimci Fikret Sadıgov da benzer bir açıklama da bulunmuştur. “Azerbaycan`ın gelecek perspektifinde Avrasya Birliği`ne dahil olmak planı yoktur” (<https://hafta.az/avrasiya-iqtisadi-birliygine-devet-muzakire-299816-xeber.html> Erişim Tarihi 20/04/2021) Siyaset Bilimci Gabil Hüseyinli ise “Azerbaycanın Avrasya Birliğinin`ne dahil olması için elinde yeterli gerekçesi yoktur” diyerek Birlik için gerekli koşulların oluşmasına vurgu yapmıştır. (<https://kafkassam.com/elhan-sahinoglu-az%C9%99rbaycan-avrasiya-iqtisadi-birliyinin> Erişim Tarihi 03/05/2021).

Eski Devlet Başkanı Ayaz Mutallibov`un 2021 yılındaki röportajında:

“Bizim bölgede ve dünyada yer etmiş diğer birlikler gibi Avrasya Birliği`nin de herhangi bir korkutucu özelliği yoktur. Koşullara bağlı olarak istenilen birliğe dahil olmak da, birlikten ayrılmak ta mümkündür. Bu konuyu her bir devlet kendi çıkarları doğrultusunda çözmektedir. Bu yüzden de ben tereddüt etmek için herhangi önemli bir şey görmüyorum. Aynı zamanda bundan sonra da Bağımsız Devletler Birliği ülkelerinin yapıcı, kurucu birliğininin önemli olduğunu düşünüyorum. Azerbaycan da bu bölgede olan ülke gibi, elbette, hiç bir şekilde

kendi devletine zarar vermeden kendini bu birliklerden de izole edemez.”
(<https://hafta.az/avrasiya-Iqtisadi-birliyi-qorxulu-xususiyyet-kesb-etmir-ayaz-mutellibov-299929-xeber.html> Erişim Tarihi 03/05/2021)

Siyaset bilimci Cümşüd Nuriyev`in Nisan 2021 açıklamasıyla resmi açıklamaların dikkate alınması gerektiği vurgusu yapmıştır

“Son zamanlar Rusya medyasında Azerbaycan`ın Avrasya Birliğine katılacağı ile ilgili yazılar çoğalmış durumda. Dedikodu yayılmış ki, İlham Aliyev gizli müzakereler yürütüyor ve Avrasya Birliğine üye oluyor. Rusya`nın amacı Azerbaycan dahilinde oluşmuş birliği bozmak ve kargaşa yaratmaktır. Onlar bununla İlham Aliyev`in imajına darbe vurmaya çalışıyorlar.”
(<https://azsiyaset.com/tehlil-analitika/3691-Azerbaycan-Putin-layihesi-olan-birliye-qoshulur-Politoloqdan-shok-achiqlamalar.html> Erişim Tarihi 17/04/2021).

Devlet başkanı Aliyev Avrasya Birliğine ilişkin olarak demiştir:

"Bu konudaki konuşmalar hem uzmanlar arasında hem de çeşitli ülkelerin elitleri arasında uzun süredir devam ediyor. Şunu söylememe izin verin: Prensip olarak, şu anda içinde olduğumuz kaliteye yeterince güveniyoruz. Bu yüzden hala hangi eğilimlerin gözlemleneceğine bakmamız gerekiyor. Tabii ki, ittifak çekiciyse, birçok kişi ulaşacaktır. Yani, hiçbir şey göz ardı edilebilir, ancak mevcut aşamayı böyle tarif edebilirim"(<https://gsr.fm/avrasiya-iqtisadi-birliyi-qosulmaq-istisna-deyil/> Erişim Tarihi 08/05/2021).

Devlet başkanı, Azerbaycan'ın Avrasya sahasındaki süreçlerle ilgilendiğine de dikkat çekerek, bu süreçlerle ilgili komplikasyonlar ve belli iradeler olduğunu vurguladı: "Bugün Avrasya Birliği üyeleriyle ekonomik işbirliği formatımız ve siyasi işbirliğimiz yeterince güçlü. Entegrasyon yolunda gitmek kesinlikle motivasyon gerektirir. Ekonomik, sosyal, politik ve başka herhangi bir yön olabilir. Şimdi o yönde çalışıyoruz."(<https://gsr.fm/avrasiya-iqtisadi-birliyi-qosulmaq-istisna-deyil/> Erişim Tarihi 08/05/2021). Bu söylemler ekonomik yönden Azerbaycan`ın güçlendiği yeni oluşumları temel ihtiyaçtan daha çok politik bir görüş olarak değerlendirdikleri şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ

Araştırmada Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne yönelik politikaları ve geçmiş yaklaşımlarının gelecekte olası üyeliğinin olumlu olumsuz etkilerinin neler olabileceği değerlendirilmiştir. Güney Kafkasya'daki kırılğan yapının istikrarlı duruşunda, büyük ölçüde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tarafsızlığı veya dengeli dış politikasının etkisi olduğu söylenebilir. Bölge AB'nin ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının yoğun olduğu ve Batı yatırımlarının ilgi alanındadır. Azerbaycan'ın tarihi ve jeopolitik konumu Azerbaycan'ın siyaseti üzerinde etkili olmuştur. Bölgedeki son gelişmeler ve Azerbaycan'ın siyasi yaklaşımı AEB konusundaki tutumu değerlendirilmiştir. Azerbaycan'ın dış politika seyrinin etkileri incelenmiştir.

Avrasya Birliği'nin Rusya'nın liderliğinde ve bölge devletleri arasında kurulmuştur. Azerbaycan sınırında oluşturulması ve AB benzeri bir örgütlenme özelliği taşıması, genişlemeci bir yaklaşım benimsemesi Azerbaycan ve diğer bölge ülkelerini de ilgilendirmesi yönüyle önemlidir. Bu birlik ekonomik bir proje olduğu kadar siyasi bir proje olarak değerlendirmektedir. Bu yönüyle Azerbaycan'ın Birliğe yaklaşımı üzerinde siyasi etkenlerin daha ağır bastığı ifade edilmektedir. Rusya'nın hegomonik yaklaşımlarının yanında Birlik içinde henüz aralarındaki sorunların çözülemediği Ermenistan'ın olması Avrasya Birliği yaklaşımı üzerinde etkili olan faktörlerden biridir.

AEB'nin kuruluş düşüncesi incelendiğinde Putin'in, Avrasyacılık düşüncesi temelinde bölgesel bir entegrasyon projesine ihtiyaç duyulduğu, yeni Birliğin Sovyet sonrası coğrafyadaki önceki bütünleşme projelerinin (Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın Gümrük Birliği Protokolü, Avrasya Ekonomi Topluluğu, Gümrük Birliği) deneyimleri üzerine inşa edilmesi gerektiği fikrine dayandığı görülmektedir (Putin, 2011). Avrasyacılık fikrinin daha çok siyasal ve ideolojik anlam taşıdığı vurgulanmalıdır. Bu yaklaşımın en temel ve belirgin özelliğinin tek kutuplu Yeni Dünya Düzeninin kurulmasına yönelik küresel Avro-Atlantik hegemonyaya muhalefet özelliği taşıması da altı çizilmesi gereken bir diğer önemli noktadır. Rusya'nın eski Sovyet topraklarında tekrar etkisini göstermek için birliğin bir araç olduğu düşünülmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağıldıktan sonra 1990'lar boyunca iç sorunlarla boğuşan Rusya yeni entegrasyon fikirlerine sıcak bakmamış ve tedbirli davranmıştır. Haziran 1994'te Nursultan Nazarbayev tarafından ortaya atılan Avrasya Birliği Rusya tarafından çok az

ilgi görmüştür. Ancak 2000'lere gelindiğinde Vladimir Putin'in başkan olmasından ve özellikle 11 Eylül'den sonra Rusya'nın Orta Asya politikası değişmiştir. Rusya güvenlik alanında NATO'nun, ekonomik alanda ise Avrupa Birliğinin genişlemesinden endişe duymaya başlamış ve bu genişlemeye son vermek istemiştir. 2013-2014 Ukrayna olayları Rusya-Avrupa Birliği çatışmasının en çarpıcı örneğini oluşturmuştur.

Bu birlik eski Sovyet cumhuriyetlerini kapsayacak bir şekilde tasarlanmış Putin'in düşüncesiyle “Birlik, ekonomik olarak ulusal ekonomiler arasındaki işbirliğini güçlendirmek, rekabet gücünü artırmak ve üye devletlerin halklarının yaşam standartlarını yükseltmek için istikrarlı kalkınmayı teşvik edecektir.” O'na göre AEB, üye devletlerin “küresel büyüme ve uygar ilerlemenin liderleri haline gelmesi, başarı ve refah elde etmesini” sağlayacaktır. Stratejik olarak bu girişim Rusya'nın bölgedeki büyük güç statüsünü ve hegemonyasını yeniden tesis etmekle beraber Batı'nın siyasi-ekonomik genişlemesine, güneydeki terör yapılanmalarına ve doğudan yükselen Çin etkisine karşı koymak amacıyla Rusya ve çevresinde yeni bir savunma ve saldırı gücü blokunu oluşturacaktır.

Birliğin fikri açıdan en önemli katkı sağlayan Nazarbayev ülkelerin kalkınması için Avrasya Birliği üyeliğinin gerekli olduğunu savunmuş önyargılardan eleştirilerden ve tartışmalardan uzak birliğin gerekliliğini üç başlık altında değerlendirilmiştir. Birincisi, Avrasya Birliği SSCB'nin devamı değildir. Dolayısıyla bağımsızlığını ilan eden devletlerin bağımsızlıkları ve egemenlikleri zarar görmeyecektir. İkincisi, Avrasya Birliği siyasi bir birlik temelli değil ekonomik birlik temellidir. Devletler milli çıkarları doğrultusunda kendi kararlarını verebileceklerdir. Üçüncüsü Avrasya Birliği'nin temelini teşkil eden ülke yasal ve kurallara uyulmadığı takdirde Her devlet üyelikten çıkabilir projenin siyasallaşması karşısında kendi tecrübelerini alabilir. Diğer taraftan Rusya Devlet Başkanı Putin ise, Sovyet sonrası alanda Avrupa Birliği ve ABD'nin etkisini azaltmak ve dengelemek için siyasi ve özellikle ekonomik ittifaklar aramıştır. Bu nedenle, Moskova'nın yakın yurtdışında, özellikle Güney Kafkasya'da hegemonik statüsünü pekiştirmek istemiştir. Bu stratejik amaca ulaşmak için, AB'ye alternatif olarak Avrasya Birliği kurulmuştur. Bu girişimin bir sonucu olarak, Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan, 2011 yılında AEB'yi oluşturmak için bir anlaşma imzalamıştır. Ardından, 29 Mayıs 2014'te Moskova'da tekrar toplanılmış ve AEB'yi oluşturmak için yeni bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma 1 Ocak 2015'te tam olarak yürürlüğe

girmiştir. Moskova, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın yanı sıra diğer ülkelere de AEB'ye katılmaları için baskı yapılmıştır. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki ana çıkarları, bölgeyi stratejik olarak kontrol etmek ve Güney Kafkasya arasındaki ilişkilerde son yıllarda yaşanan artışı engellemek için Hazar Denizi havzasından Transkafkasya enerji koridoru boyunca Batı'ya petrol ve gaz ihracatını engellemek veya domine etmektir. Bu nedenle, bu yeni ittifak, Rusya'nın Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'a yönelik dış ekonomik politikasında giderek daha önemli bir rol oynamıştır. Ekonomik olarak Rusya'ya aşırı derecede bağımlı olan Ermenistan AEB'ye katılırken, Azerbaycan geçmişte bunu yapmayı reddetmiştir. Gürcistan'da, özellikle Saakaşvili'nin NATO'nun genişlemesinin ve AB üyeliğinin keskin bir savunucusu olduğu dönemde, AEB'nun popülaritesi azalmıştır. Bu doğrultuda AEB'ye katılmak Güney Kafkasya ülkelerinde ekonomik bağımsızlığa ve refaha zarar verecek ve Batı'nın bölgeye erişimini engelleyeceği düşüncesi hakim olmuştur.

Küreselleşmiş dünya içindeki bölgesel ekonomik bütünleşme, ekonomik büyüme ve istihdam yaratmada önemli bir itici güç olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla serbest ticaret, daha verimli ve rekabetçi bir ekonomik yapıya yol açacak gelecekteki bölgesel ekonomik kalkınma için temel noktalardan biridir. Bu bağlamda 2015 yılında yürürlüğe giren Avrasya Birliği, Üye Devletleri arasındaki tüm gümrük engellerini ortadan kaldırarak tek bir bölgesel pazar kurmayı hedeflemektedir. Eski Sovyet ülkelerinin bazıları AEB'ye üye olmuş olsa da, Azerbaycan bu konuda tarafsız konumunu korumayı başarmıştır. İktisadi kalkınma açısından uluslararası ticari ilişkilerin kurulması ve karşılıklı bağımlılık derinliğinin oluşturulması önem taşımaktadır. Azerbaycan'ın ekonomik kalkınması için yeni stratejiler geliştirmesi yararlı olabilir. Avrasya Birliği bu yönüyle Azerbaycan'a katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Avrasya Birliği'nin mevcut durumu değerlendirildiğinde toplam yaklaşık 180 milyon nüfusu barındırması düşünüldüğünde; birliğe üye ülkelerin ekonomilerine önemli ölçüde kaynak kazandırması beklenebilir. Ekonomik İşbirliği kapsamındaki ülkelerin en büyük toprak payına sahip olan ülke Birliğin toplam alanının yaklaşık %80'ine sahip olmasıyla Rusya'dır. %10 gibi bir paya sahip olan Kazakistan da bölge için bir diğer büyük aktör olarak gösterilebilir. Bölge nüfusu içerisinde 143 milyon ile Rusya yine bölge nüfusunun %80'ine sahiptir. Makroekonomik üretim çıktısı göstergesi olan GSMH rakamlarına göre yine baskınlığını kanıtlayan Rusya üretiminin yaklaşık

%90'ını tek başına gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda birlik içerisinde mal ve hizmet ticareti açısından da Rusya'nın baskın ülke olduğu söylenebilir. Nitekim ticaret verilerinin %92'sini Rusya tek başına sırtlamaktadır.

Avrasya Birliğine üye olan devletlerin kendi aralarındaki ticaret hacimlerine bakıldığında arzu edilen düzeyde bir büyüme gerçekleştirme dikleri görülmektedir. Rusya mevcut konumunu korumuştur entegrasyon yapısı içerisinde %90'lara varan oranda ticaret hacmine sahiptir. Diğer ülkelerde ise birçok ekonomik sorun yaşanmaktadır. Büyük sermaye olmadan ve kalıcı yatırımlar sağlanmadan ülkeleri sadece kendi aralarında yapacakları ticaret ile büyümeleri mümkün görülmemektedir.

Diğer yandan Rusya'nın bölgesindeki ülkelerle bir araya gelerek oluşturmaya çalıştığı Avrasya Birliği ile stratejik ortaklık ülkenin diplomatik hamlesi olarak bir gerekliliğidir. Bu oluşuma kayıtsız kalınmaz. Türkiye Rusya yakınlaşması Dağlık Karabağ sorununun Rusya desteği ile çözüme kavuşturulması umudu Avrasya Birliği oluşumunun önümüzdeki on yıllar boyunca hem Azerbaycan hem de dünya ekonomik gündemini taşıyacağı tahmin edilmektedir. Bu gerekçe kapsamında dahi Azerbaycan'ın kalkınma planları ve vizyonu dâhilinde bu entegrasyona katılması, uluslararası ekonomi politikası olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

Avrasya Birliği projesinin başarıyla devam edip etmeyeceği farklı etkenlerin yanı sıra bölge ülkelerinin genişleme ve katılma ilişkin vereceği tepkiye bağlıdır. Azerbaycan, bağımsızlığının tüm dönemi boyunca, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği alanındaki tüm entegrasyon süreçlerine şüpheyle bakmıştır. Çoğu zaman bu süreçleri Rusya'nın Avrasya bölgesindeki hakimiyetini yeniden tesis etme çabası olarak yorumlamıştır. Azerbaycan'ın 1993 yılında Bağımsız Milletler Topluluğu'na (BDT) gönüllü olarak katılmasına rağmen AEB girmeye ilk zamanlarda sıcak bakmamıştır. Bununla birlikte Azerbaycan, Gümrük Birliği, Ortak Ekonomik Alan veya Toplu Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne katılmamıştır. Azerbaycan bir taraftan Rusya federasyonu, diğer taraftan Ermenistan ile sınır sorunları, Batının çift taraflı tutumu, bölgesel güç olan Çin ve halkının önemli bir kısmının yaşadığı İran, küresel güçler ABD ve AB'nin bölge planları arasında kalmıştır. Bu süreçte Azerbaycan'ın denge arayışında en kritik müttefiklerinden biri olarak Türkiye ön plana çıkmaktadır. Dağlık Karabağ sorununun Azerbaycan lehine çözüme kavuşturulması, Türkiye Rusya

ilişkilerindeki pozitif gelişmeler Azerbaycan'ın resmi tutumunu gözden geçirmesine yol açmış son dönemdeki demeçlerin daha ılımlı ve fırsatların değerlendirileceği şekline dönüşmüştür. Azerbaycan AB ile ilişkilerin kötüleştiği, petrol fiyatlarının düştüğü ve Rusya'nın Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin tutumunun olduğu bir ortamda, son iki yılda AEB'ye yönelik tutumunu yeniden düşünmeye başlamıştır. Bakü, resmi olarak AEB'ye katılmak istediğini belirtmedi, ancak bölgedeki Rus girişimlerine yönelik olumsuz söylemler azaldığı söylenebilir.

AEB, Azerbaycan için artan rekabete dayalı küresel bir ortamda kendi konumunu güçlendirme ve ekonomik hedeflerine ulaşmanın bir aracı olarak görülebilir. Öncelikle, AEB 183 milyon kişilik büyük bir pazarın kapılarını açacak, ülkeyi yabancı yatırımcılara daha cazip hale getirebilecektir. Birlik, üyeleri arasındaki ulaşım yollarını birleştirerek, geliştirerek, taşıma maliyetlerini azaltabilir ve Azerbaycan'ı ilerleyen zamanlarda Ortak Enerji Piyasasına kavuşturabilir. Azerbaycan'ın Avrasya Birliği'ne (AEB) katılması, Azerbaycan sanayisi için ithal ara malı maliyetlerini düşürebilir, Azerbaycanlı göçmen emekçilerin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirebilir ve doğrudan yabancı yatırımı çekmek için uygun koşullar oluşturabilir.

Azerbaycan son yıllardaki hızlı gelişimi ile birlikte yeni İpek yolu olarak söylenebilecek ekonomik entegrasyon girişimine dahil olması çok faktörlü ekonomik politikası için destekleyici bir unsur olarak belirtilebilir. Stratejik bir ortak olarak Rusya ile ve bölgedeki diğer ülkeler bile ekonomik ve ticaret alanında işbirliği yapmış olması Azerbaycan'a daha da güçlü kılabilir. En önemli faktörlerden biri olan halkın güvenliği konusunda Rusya'nın baskıcı politikalarına karşı bir savunma kalkanı oluşturabilir milli çıkarlar doğrultusunda ekonomik kalkınması istikrara kavuşabilir.

Azerbaycan'ın Gümrük Birliği'ne katılmasının faydaları esas olarak Rusya pazarına daha fazla erişimde yatmaktadır. Avrasya Birliği'nin serbest işgücü hareketliliği getireceği düşünüldüğünde, teorik olarak Rusya'daki Azerbaycanlı oturma alamayan işçilerin konumunu yasallaştıracaktır. Bunun yanı sıra, Azerbaycan vatandaşları Avrasya Birliği'nin herhangi bir Üye Devletinde yaşama, çalışma ve eğitim alma hakkına da sahip olacaktır. Azerbaycan'ın AEB'ye katılımının avantajı, ticaret cirosundaki muhtemel artış olacaktır. Artan ticaret cirosu, ihracatçı firmaların ürettiği

geliri de artıracaktır. Yani Azerbaycan'ın bilişim, inşaat ve ulaştırma sektörleri birliğe girişten büyük fayda sağlarken Azerbaycan tarımı bundan olumsuz etkilenebilir.

Sonuç olarak bu çalışmada Avrasya Birliği'nin oluşturulma süreci Rusya liderliğinde kurulan diğer oluşumlar doğrultusunda araştırılmış uluslararası etkileri tartışılmıştır. Azerbaycan'ın şimdiye kadar neden bu birliğe dâhil olmadığı ve Avrasya Birliğine katılması durumunda olası olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Avrasya Birliği Azerbaycan'ın var olan ekonomik ve politik ilişkilere alternatif olmak ve çok yönlü dış politika kapsamında pragmatik bir yaklaşımla başta ekonomik çıkarlarını maksimize etme adına, Rusya'nın bölgesindeki ülkelerle bir araya gelerek oluşturmaya çalıştığı Avrasya Birliği'ne stratejik ortaklık ülkenin diplomatik hamlesi olarak bir gereklilik gibi düşünülebilir. Azerbaycan'ın birliğe girmesi ile daha güçlü bir ilişkisel ağ kurulabilir, Dağlık Karabağ başta olmak üzere sınır güvenliği daha iyi sağlanabilir. Daha uzun süre Azerbaycan Ermenistan arasında barış koşullarını korunabilir. Azerbaycan'a yatırım yapmak daha cazip hale gelebilir. Yeraltı kaynaklarının işletilmesi ve tarım ve hayvancılık alanlarında üretimin geliştirilmesi enerji kaynaklarının diğer ülkelere ulaştırılmasına katkı sağlayabilir. Avrasya Gümrük Birliği dışından da doğrudan yabancı yatırımlarda artış olacaktır. Azerbaycan ürünlerinin komşu pazarlara girme kabiliyetini artıracaktır. Kültürel bir entegrasyon sağlanması için ekonomik ve siyasi olarak Rusya'nın etkisi altındaki şehirlerde zaten hâkim olan Rusçanın etkisi daha da yoğunlaşacak ve Rusya'da çalışmak isteyen kırsal kesim Rusçayı öğrenmeye ilişkin taleplerinin artması söz konusu olacaktır.

Bunun dışında Azerbaycan, Rusya'nın entegrasyon projelerine olan mesafeli duruşunu ekonomik koşullardan daha çok egemenlik ve bağımsız bir enerji politikasını sürdürme kabiliyeti açısından oluşabilecek maliyetleri hesap etmesinin etkisi olduğu söylenebilir. Olası Birlik üyeliği görüşmelerinde bu konunun tartışma yaratacak konuların başında geleceğini söylemek mümkündür. Tüm bunlara rağmen Azerbaycan'ın Birliğe katılıma ilişkin vatandaşlarının düşüncelerinin neler olduğunu tespit etmesinin gerektiği düşünülmektedir. Bunun için başta kamuoyu anketleri olmakla birlikte referandum yapılabilir vatandaşlarının fikirleri alınabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abdullayev, M. (2000). Beynalexalq Munesibetler Tarixi, Bakı, Mütercim Neşriyyatı.
- Abushov, K. (2010). Regionallevel of conflictdynamics in the South Caucasus: Russia'spoliciestowardstheethno-territorialconflicts (1991-2008) (University of Münster, Germany, 2010).
- Alkan, M. N. (2005). "Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Sonrası", 61-78, Avrupa Birliği Üzerine Notlar, Ed. Oğuz Kaymakçı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Aslanlı, A. ve İlham Hesenov,(2005). Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan'ın Dış Politikası (1993-2001), Ankara: Platin Yayınları,
- Aydın, M. (2010). "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 2 1980-2001), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilgiç M. S. (2016). Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım ve Türkiye'ye Etkileri, BİLGESAM, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Bond, Ian. (2021). The EU, the Eurasian Economic Unionand One Belt, One Road: Can They
- Boratav, K,(1997). Ekonomi ve Küreselleşme, Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme, (der), Kansu, Işık, Ankara: İmge Kitabevi,
- Brzezinski, Z, (2005), Büyük Satranç Tahtası, Yelda Türedi (Çev.) İstanbul: İnkılap Yayınları
- Cafersoy, N. (2000), Eyalet-Merkez Düzeyinden Eşit Statüye; Azerbaycan-Rusya ilişkileri (1991-2000), ASAM, Ankara Yayınları.
- Cornell, S., Popjanevski, J., and Nilsson, N. (2008). Russia'sWar in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World, (Central Asia – Caucasus Institute& Silk Road Studies Program, Sweden, 2008).
- Cornell, S. E. (2011). Azerbaijan: SinceIndependence, M. E. Sharpe, London,.
- Dagavor O (2014). Avraziyskom ekonomiç eskom Soyuze, (Mayıs, 2014).
- Dedeoğlu, Beril, (2014), Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul: Yenyüzyıl.
- Dragneva, RilkaandKatarynaWolczuk.(2013). Eurasian Economic Integration: Law, Policy and Politics. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Dugin, A. (2003). Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, Çev. Vügar İMANOV, İstanbul,

Küre Yayınları,

- Golub, P. S (2002). “Amerikan İmparatorluğu Gücünü Nereden Alıyor?”, Çev. Rıza Güven, Mürekkep,
- Giragosian, R. (2013). ‘The Eurasian Union: A View from Armenia’, I. Kempe (ed.), The South Caucasus between the EU And the Eurasian Union, (Centre for Security Studies, Zurich, 2013), pp. 11-13.
- Hasanov, Ali, (2013), Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ulusal Kalkınma Ve Güvenlik Politikası. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hasanov, Ali, (2015), Azerbaycan geosiyaseti, Bakü: Zerdabi Yayını.
- Hasanov, H. Muasır Beynelhalg (2005). Münasebetler ve Azerbaycan'ın Harici Siyaseti, Bakü
- Qasımlı, M. (2015), Azerbaycan Respublikasının Xarici Siyasəti (1991-2003), II Hisse, Mütercim, Bakü.
- İmanov, V. (2008) Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı, İstanbul: Küre Yayınları.
- İsmayilov, M. (2011). Avrasyacılık: Mukayeseli Bir Okuma, Türkiye ve Rusya Örneği, Ankara, Doğu Batı Yayınları.
- İşyar, Ö. G. (2004). Global ve Bölgesel Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Dağlık Karabağ Sorunu, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Jafersoy, N. (2000). Eyalet-Merkez Düzeyinden Eşit Statüye; Azerbaycan-Rusya İlişkileri (From Provincial-Centre Level to Equal Status: Azerbaijan-Russia Relations), (ASAM Publishing Co, Ankara, 2000).
- Karaca, N. Aydoğdu, B. Ve Bozkırlı, O (2016). Azerbaycan Cumhuriyeti Ülke Raporu, İstanbul, Düzey Ajans.
- Karasar, N. (2006) Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Nobel Yayın
- Kassenova, N. (2012). Kazakhstan and Eurasian economic integration: Quick start, mixed results and uncertain future. Paris: IFRI.
- Kireçci, M. A. (2008). Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları, SFN Yayıncılık, Ankara
- Larsson, R. (2006). Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Power, (Swedish Defence Research Agency, Stockholm, 2006).
- Omonkulov, O. (2018) Orta Asya Ülkelerinin Avrasya Birliği Projesine Yaklaşımı, (Ed. Arı t. Ve Özlem, K). 10. Uluslararası Uludağ, Uluslararası İlişkiler Kongresi 8-10 Ekim 2018

- Ogan, S. (2005). ‘Turkiye ile Rusya Arasında Ermenistan ve 90. Yıl Tartışmaları (Armeniaand 90s year’s discussionsBetweenTurkeyandRussia)’, in O. Yeshilot (ed.), Degishen Dunya Duzeninde Kafkasya (Caucasus in a Changing World Order) , (Kitabevi, Istanbul, 2005), pp. 105-123.
- Özdal, H. (2012). Putin’in Yeni Dönemindeki İlk Asya Durağı: Çin,
- Razvitiya, Y. B.(2016). Yevropeyskiy Soyuz i Yevraziyskiy Ekonomicheskyy Soyuz: Dolgosrochnyy
- Temur, F. (2010).Rusya İnisiyatifli Örgütler ve Kremlin’in Stratejik Hesapları,
- Ticaret Bakanlığı, (2022) Azerbaycan Ülke Profili, Ankara: Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü
- Van TSO (2018) Azerbaycan Ülke Raporu 2018
- Van TSO, (2020). Azerbaycan Ülke Raporu 2020
- Yapıcı, U. (2004). Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya, İstanbul Otopsi Yayınevi
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ziyadov, T. ‘Azerbaijan’, in F. Starr (ed.), The New Silk Roads: Transport andTrade in Greater Central Asia, (Central Asia-CaucasusInstitute& Silk Road Studies Program, Sweden, 2007), pp. 303-334.

Makaleler

- Abilov, S. ve Hajıyev, B. (2019). WhytheNeutrality of Azerbaijan Is Important for the European Union Insight Turkey 21(3), 53-66
- Abbasov, S. (2013). ‘Azerbaijan: Is the Kremlin UptoOldTricks?’, <<http://www.eurasianet.org/node/66677>> Erişim Tarihi 12/03/2013
- Abbasov, N. (2002). “BeynelxalqTerrorizmeQarÇı Birge Mübarize Dövrün Telebidir”, Dirçeliş XXI Esr, (49), 86.
- AEB, (2014) DraftTreaty of theEurasianEconomicUnion (May 2014). zhgtu.kz/. Zhambyl Humanitarian-Technical University. 29 May 2014. Archived fromthe original on 19 August 2014.
- Arı Tayyar (2018), Orta Asya’da Güvenlik Sorunları ve İş Birliği Girişimleri, <http://www.tayyarari.com/eser.html>, 10-12.
- Aslanlı. A. (2017). Azerbaycan’ın BDT’ye Üyelik Sürecinde Temel Dinamikler Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 3, 86-101

- Aslanlı, A. (2002). "Denge Politikasının Dogal Sonucu: Aliyev'in Moskova Ziyareti (The Natural Result of Balance Policy: Aliyev's Visitto Russia)", *Stratejik Analiz (Strategic Analysis)*, 2(23) 45-53.
- Aslanlı, A.(2010). "Azerbaijan - Russia Relations: Is the Foreign Policy Strategy of Azerbaijan Changing?", *Turkish Quarterly*, 9(3),137-145.
- Avcu, S. A. (2014) *Avrasya Gümrük Birliği ve Kırgızistan: Avantajları ve Dezavantajları* T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdüleri özel sayısı 20(45): 269-297
- Bahsi-Koçer, F. Ş., & Gökten, K. (2021). *Avrasya Birliği: Oluşum, potansiyel ve sınırlılıklar*. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(4), 1468-1485.
- Bassin, M. (2011). "Klasik' ve 'Yeni' Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık (Eurasianism "Classical" and "Neo": The Lines of Continuity)", *Çev.: Özgür Tüfekçi, Bilge Strateji*, 4, 117-135.
- Barak, O. Ve Abutalipov, M. (2016) *Kazakistan Rusya Belarus Gümrük Birliği Anlaşmasının Kazakistan'ın Dış Ticareti Üzerine Etkisi* Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi 2, 1-18.
- Bayramov, V. (2013). 'Considering Accession to the Eurasian Economic Union: For Azerbaijan, Disadvantages Outweigh Advantages', in I. Kempe (ed.), *The South Caucasus between the EU And the Eurasian Union*, (Centrefor Security Studies, Zurich, 2013 Centrefor Security Studies), pp. 14-16.
- Bilgin, M. (2009). "Geopolitics of European Natural Gas Demand: Supplies from Russia, Caspian and the Middle East", *Energy Policy*, 37(11),4482-4492.
- Blockmans, S. Hrant Kostanyan And Ievgen Vorobiov, (2012). "Towards A Eurasian Economic Union: The Challenge Of Integration And Unity, Centre For European Policy Studies, 2012/75.
- Bulut, C. Suleymanov, C. E. Ve Hasanov, F. (2013) *Azerbaycan'ın Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Arayışları* International Conference On Eurasian Economies, Session 4B: Orta Asya Ekonomileri, 394-402
- Cefarsoy, N. (2001). "Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2001)", *Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, İlkbahar* 7(1), 287-288.
- Chepurin, A. (2004). "On Yerevan's Foreign Policy", *International Affairs*, 50, 2 112-122.
- Canar, B. (2012). "Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan İle İlişkileri" *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, (1), 27.
- Druzhinin, Aleksei (10 Ekim 2014). "Armenia Joins Eurasian Economic Union".

<http://en.ria.ru/>. RIA Novosti. 1 Nisan 2020 tarihinde kaynağından arşivlendi.

- Duran, H., & Yılmaz, K. K. (2020). Özbekistan’da Avrasya Birliği tartışmaları. *Uluslararası Afro Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 35– 48.
- DPT, (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye İle Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Erdem, D. F. (TY)ABD’nin Avrasya Stratejisi 21. Yüzyıl, 11, 27
- Erol, M. S. ve Amirbek Aidarbek, (2016). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya’nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, XIV/1 (Yaz 2014), s. 155-178.
- Golam, M. and Monowar, M.(2013). *The Customs Union Between Kazakhstan, Russia and Belerus: An Analysis*, Otan Tarihi, No:4 (64)-. 25-33.
- Gökay, B. (1998). “Caspian Uncertainties: Regional Rivatries and Pipelines”, *Perceptions*, 2(5), 57.
- Guliyev, H. (1996). “Rusya’nın Azerbaycan Stratejisi (Russia’s Azerbaijan Strategy)”, *Avrasya Dosyası (Eurasian File)*, 3(4), 190-204.
- İncekara, R. ve İncekara, B. (2015) *Avrasya Birliği Ve Politik Ekonomik Etkileri Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(1)
- Ismailov, E. and Papava, V.(2008). “A New Concept for Caucasus”, *Southeast Europe and Black Sea Studies*, 8(3), 283-298.
- İsmail, E. (2016) *Rusya’nın Avrasya Birliği Politikası AVRASYA ETÜDLERİ* 49/2016-1 (125-151)
- İşcan, İ. H., & Hatipoğlu, Y. Z. (2011). Rusya’da serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ve 2008 küresel krizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61(1), 177–237
- Kajenov, A.,(2002) *Mejdunarodnaya pravosubyektnost SNG (BDT'nin Uluslararası Hukuk Söjeliği)*, *Belarus Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1, 11.
- Kalaycı, İ. (2013). Kafdağı’nın Önündeki Ekonomi: Modernleşen Azerbaycan Avrasya Etüdleri 43(2) , 27-56.
- Kaplan, S. (2014). “Nursultan Nazarbayev’in Avrasya Entegrasyonu Politikası”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3, 20-32.
- Kardas, Saban. (2008) "Turkey Develops Special Relationship with Azerbaijan". *Eurasia Daily Monitor* 11.10.
- Kirkham, K. (2016). *The formation of the Eurasian Economic Union: How successful is*

the Russian regional hegemony? *Journal of Eurasian Studies*, 7, 111–128.

Kurt, S. (2019) Dugin'in Avrasyacılık Anlayışında Türkiye'nin Yeri Güvenlik Stratejileri 15(31): 425-467

Laruelle, M. (2005). "The US Silk Road: Geopolitical Imaginary or the Repackaging of Strategic Interests?", *Eurasian Geography and Economics*, 56(4) 363-366.

Mikhelidze, N. (2010). 'The Azerbaijan-Russia-Turkey Energy Triangle and Its Impact on the Future of Nagorno-Karabakh', *Instituto Affa i Internazionali, Documenti IAI* 10(18),1-9.

Mostafa, G., & Mahmood, M. (2018). Eurasian Economic Union: Evolution, challenges and possible future directions. *Journal of Eurasian Studies*, 9, 163–172.

Murrell, P. (1993). What is shock therapy? What did it do in Poland and Russia?. *Post-Soviet Affairs*, 9(2), 111–140.

Nasibli, N. (2000). "Azerbaycan ve Moskova-Erivan-Tahran Ittifakının Jeopolitik Kusatması (The Geopolitical Siege of Azerbaijan and the Moscow-Yerevan-Tehran Alliance)", *Stratejik Analiz (Strategic Analysis)*, 1, (4), 61-73.

Nesirov, E. (1998). *Azerbaycan-ABŞMünasibetleri*, Bakı, Qanun Neşriyyatı, 8 10.

Necefov, Z. (1998). "Azerbaycan'ın Milli Tehlükesizlik Problemleri: Nezeri Meseleler", *Beynelxalq Heyat*, 2 (4), 7-8.

Tezler

Ağar, A. (2017). *Azerbaycan'da Bağımsızlık Mücadelesi ve Elçibey Dönemi*, Yüksek lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük,

Amirbek, A., (2014). *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya Yakın Çevre Politikalarının Karşılaştırılması: Orta Asya Örneği (Doktora Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güüer, T. (2015). *Azerbaycan - Türkiye İlişkileri (1991-2003) Siyasi, Askeri, Sosyo-Kültürel Ve Ekonomik Açından*, Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Imanov, Vugar, (2007). *Rusya'nın Medeniyetsel Kimlik İnşası Olarak Avrasyacılık*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özder, A. (2013). *Avrasya Kavramı ve Önemi*. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, II/265-88

Öztürk, Y. (2013). *Avrasya Birliği Projesi ve Türk Dış Politikasına Yansımaları*. Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 2(2), 223-244.

- Roberts, J.(2009). ‘The Role of Azerbaijan in European Gas Supply and the Greek Interest’, International Centre for Black Sea Studies, Policy Brief, 15, 1-8.
- Roberts, J, Cohen, A. and Blaisdell, J. (2013). ‘The Eurasian Union: Undermining Economic Freedom and Prosperity in the South Caucasus’, The Centre For International Trade and Economics, Special Report, 148, 1-21.
- Sadikhov, V. (2010) “Azerbaijan and Europe”, Azerbaijan Focus, 2 (2), 85-95
- Secieru, S. (2006). “Russia’s Foreign Policy under Putin: CIS Project Renewed”, UNISCI Discussion Papers, 10, (1), 289-308.
- Selen, U. & O. Samadzade (2018). “Azerbaycan Ekonomisinde Fiyat Oluşumunda Tarif Şurasının Rolü”, International Journal of Public Finance, 3,1, 83-106.
- Shaffer, B. (2005). From Pipedream to Pipeline: A Caspian Success Story”, Current History, 104, 684, 343-346.
- Sönmez, S. (2010). Yeni Batıcılık Ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi “Nin Doğu Batı Politikaları” nın Analizi. Gazi Akademik Bakış Dergisi. 1, 45-60
- Tellal, E. (2000). “Güney Kafkasya Devletlerinin Dış Politikaları ”, Mülkiye Dergisi, 24(225),. 89.
- Ter-Matevosyan, V., Drnoian, A., Mkrtchyan, N., & Yepremyan, T. (2017). Armenia in the Eurasian Economic Union: Reasons for joining and its consequences. Eurasian Geography and Economics, 58(3), 340–360.
- Tsygankov, A. (2006) “If Not by Tanks, then by Banks? The Role of Soft Power in Putin’s Foreign Policy”, Europe-Asia Studies, 58(7), 1079-1099.
- Tuncer Kırhan (1992) ”Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ebülfez Ali Elçibey Türkiye’ye Geldi”, Azerbaycan Dergisi, 28, 8.
- Tüysüzöğlü, G. (2019). Avrasya’da bir güvenlik topluluğu inşası girişimi: Avrasya Birliği. Karadeniz Araştırmaları, 16(62), 239–259.
- Varol, T. (2013) “Importance of TANAP in Competition between Russia and Central Asia”, International Journal of Energy Economics and Policy, 3, 4, 352-359.
- Vinokurov, E. (2017). Eurasian Economic Union: Current state and preliminary results. Russian Journal of Economics, 3, 54–70.
- Yesevi, Ç. G. Ve Tiftikçigil, B. Y. (2015). "Turkey-Azerbaijan Energy Relations: A Political and Economic Analysis", International Journal of Energy Economics and Policy, 5,(1), 41-52

İnternet Kaynakları

- Abbasov, N. (1999). "Milli Tehlukesizlik Organlarının Seksen İllik Yığıncağındaki Meruze", Azerbaycan Qazetesi, 17 Nisan 1999.
- Akhundov, A. (2012). 'Azerbaijan Not to Join Eurasian Customs Union' <<http://en.trend.az/capital/business/2046965.html>> Erişim Tarihi 16/07/2012
- Akimbekov, S. (2011). 'The Eurasian Response', AziiTsentr (Asia Centre), 19, 56 <<http://magazine.asiakz.com/rus/article/1022>> Erişim Tarihi 25/10/2011
- Al Jazeera Turk, Ermenistan, Avrasya Birliği 'ne katıldı. <http://www.aljazeera.com.tr/>: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ermenistan-avrasya-birligine-katildi> adresinden alındı. Erişim Tarihi 10/01/2021
- Andreen, Finn. (2014) "The Concept of Eurasia". Blogger.com. Commentary and Outlook. Archived from the original on 30 January 2016. Retrieved 6 June 2014 Erişim Tarihi 10/01/2021
- ArmInfo News Agency, (2012). 'Prosperous Armenia Party Welcomes Formation of Eurasian Union amid Caution of Republican Party', <<http://www.arminfo.info/index.cfm?objectid=925BAE10-D17B-11E1-92CEF6327207157C>> (2012). Erişim Tarihi 10/01/2021
- Asbarez, (2012). 'EU Warns Armenia about Russian Customs Union', <<http://asbarez.com/107280/eu-warns-armenia-about-russia-customs-union/>> Erişim Tarihi 21.12.2012
- Avrasya Ekonomik Topluluğu (EvrAzEs). (2019). TREATY on the Establishment of the Eurasian Economic Community: Avrasya Ekonomik Topluluğu (EvrAzEs). Avrasya Ekonomik Topluluğu (EvrAzEs) Web Sitesi: <http://www.evrazes.com/docs/view/95> Erişim Tarihi 10/01/2021
- Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği. (2015). Avrasya Birliği ve Üye Ülkelere Katkıları. <http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=181&lang=TR> Erişim Tarihi 10/01/2021
- Avrasya Birliği Antlaşması, (2014) https://docs.AEBnion.org/docs/en-us/0003610/itia_05062014 Erişim Tarihi 10/01/2021
- Azerbaijan: Membership of international groupings/organisations:". British Foreign & Commonwealth Office. Erişim Tarihi 10/01/2021
- "Azerbaijan: Membership of international groupings/organisations:". British Foreign & Commonwealth Office. 2007 <https://www.gov.uk/government/organisations/foreign-commonwealth-office> Erişim Tarihi 10/01/2021
- "Azerbaijan – Foreign Relations". <http://countrystudies.us/azerbaijan/36.htm> Erişim Tarihi 10/01/2021

- Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT, Commonwealth of Independent States/CIS). (2019). About Commonwealth of Independent States. Kasım 25, 2019 tarihinde Commonwealth of Independent States Statistics (CISSTAT) Web Sitesi: <http://www.cisstat.com/eng/cis.htm> Erişim Tarihi 10/01/2021
- Belarus' Presidency in the AEB bodies in 2015, Eurasian Economic Union in brief, MFA of Republic of Belarus, pp 4-20, mfa.gov.by/upload/AEB-eng-broshura.doc, Erişim Tarihi 10/01/2021
- "Bilateral relations". Ministry of Foreign Affairs. 4 Mayıs 2007 https://mfa.gov.az/eng/foreign_policy/bilat.shtml Erişim Tarihi 10/01/2021
- Coalson, R. (2013). 'Armenia Looks West, Tries to Loosen Moscow's Grip', <http://www.rferl.org/content/armenia-russia-relations-eu/25005446.html>. Erişim Tarihi 10/01/2021
- Coffey, L. (2012) 'Georgia and Russia: The Occupation Too Many Have Forgotten' Erişim Tarihi 10/01/2021
<http://dailysignal.com/2012/05/31/georgia-and-russia-the-occupation-too-many-have-forgotten/> (2013). Erişim Tarihi 10/01/2021
- Cohen, A. (2013). "Backgrounder: Russia's Eurasian Union Could Endanger the Neighbourhood and U.S. Interests", The Heritage Foundation, 2804, 1-13. Erişim Tarihi 10/01/2021
- Collective Security Treaty Organization. <https://web.archive.org/web/20190102135656/https://en.odkb-csto.org/> Erişim Tarihi 02.01.2019
- Danielyan, E. (2003). 'Russia Tightens Grip on Armenia with Debt Agreements', <http://www.eurasianet.org/departments/business/articles/eav050703.shtml> Erişim Tarihi 05/07/2003
- Danielyan, E. (2007). 'Soaring Trade Boosts Russian-Armenian Economic Ties', Eurasia Daily Monitor, 4, 201, http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Bttnews%5D=33122&no_cache=1#.U-JE6ldXHW Erişim Tarihi 10/01/2021
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2012), "Kırgızistan Ülke Bülteni", http://www.corlutso.org.tr/uploads/docs/kirgizistan_ulke_raporu.pdf,
- Draitser, E. (2014). "The Geopolitics Of The Eurasian Economic Union" [Http://www.Bilaterals.Org/?The-Geopolitics-Of-The-Eurasian&Lang=En#Sthash](http://www.bilaterals.org/?The-Geopolitics-Of-The-Eurasian&Lang=En#Sthash). Qcinje Dpuf, Erişim Tarihi 10/01/2021
- "Dış politika". https://www.azerbaijans.com/content_1004_tr.html Erişim Tarihi 03/05/2021

- Dialog i Perspektivny Soglasheniya, Aeroplan, Sankt-Peterburg 2016 Erişim Tarihi 10/01/2021
- Dünya Bankası (2017), "Country Profile",<https://data.worldbank.org/> Erişim Tarihi 10/01/2021
- Dünya Bankası (2017a), "Country Profile",http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=TUR, Erişim Tarihi 10/01/2021
- Dünya Bankası (2017b), "Country Profile", http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=RUS Erişim Tarihi 10/01/2021
- Dünya Bankası (2017c), "Country Profile", http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=BLR Erişim Tarihi 10/01/2021
- Dünya Bankası (2017d), "Country Profile", http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=KAZ, Erişim Tarihi 05/01/2022
- Dünya Bankası (2017e), "Country Profile", http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=ARM Erişim Tarihi 05/01/2022
- Dünya Bankası (2018), "RussianEconomicReport",<http://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/rer>, Erişim Tarihi 05/01/2022
- Dünya Bankası (2018a), "World Development Indicators", <http://wdi.worldbank.org/table/WV.5> Erişim Tarihi 05/01/2022
- Dünya Ticaret Merkezi (2018), "TradeMap-International TradeStatistics",https://www.trademap.org/tradestat/Country_SelProductCountry_TS.aspx, Erişim Tarihi 05/01/2022
- Dünya Ticaret Örgütü (2017), "ContryProfiles",<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFReporter.aspx?Language=E>, Erişim Tarihi 05/01/2022
- EEC (2020). About the Eurasian Economic Commission. Retrieved from: <http://www.eurasiancommission.org/en/Pages/about.aspx>. Erişim Tarihi 05/01/2022
- Elbir, H. Z. (2017). Ermenistan'ın denge siyaseti. AVİM, Erişim adresi: <https://avim.org.tr/tr/Yorum/Ermenistan-In-Denge-Siyaseti>. Erişim Tarihi 05/01/2022

- EAEU (2021). About the union. Retrieved from <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about>. Erişim Tarihi 05/01/2022
- E-qanun (1993), “Müstəqil Dövlətlər Birliyinin Nizamnaməsinə Azərbaycan Respublikasının qoşulmasının təsdiqi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı, 29 sentyabr 1993-cü il”, <http://www.e-qanun.az/framework/8585> Erişim Tarihi 01/07/2011
- Elbeye, M (2011) “Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası”, <http://www.tuicakademi.org/rusya-federasyonunun-dis-politikasi>
- Eurasian Economic Commission. 17 April 2014. "Discussion of the draft EEU Treaty was the key topic of the EEC Council's regular session". eurasiancommission.org. Eurasian Economic Commission. 17 April 2014.
- Eurasian Economic Commission, (2018) “Agreement Signed on Trade and Economic Cooperation Between AEB and PRC”, 17 May 2018, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/17-05-2018-5.aspx> Erişim Tarihi 22/11/2020
- Eurasian Economic Commission, (2016), “About the EEC”, <http://www.eurasiancommission.org/en/Pages/default.aspx>, Erişim 20/01/2021
- Eurasian Integration No “Reincarnation of USSR”- Nazarbayev”, RIA Novosti, 18 Ocak 2013, <http://en.rian.ru/world/20130118/178861309.html>
- Eurasian Economic Union (AEB). (2019). Timeline: Eurasian Economic Union (AEB). Kasım 25, 2020 tarihinde Eurasian Economic Union (AEB) Web Sitesi: <http://www.AEBnion.org/?lang=en#about-history> adresinden alındı
- Eurasian Economic Integration (2014) facts and figures, Eurasian Economic Commission, 2015, p. 33, http://www.eurasiancommission.org/en/Documents/broshura26_ENGL_2014.pdf,
- Eurasian Economic Integration: facts and figures, 2015
- FaylahoV, R. (2014). “Soyuz v Polzu Bednih”, <http://www.gazeta.ru/business/2014/04/25/6009205.shtml>, Erişim Tarihi 06/09/2021.
- Gevorgyan, T. (2014). ‘Russian Energy Giant Captures Armenian Market’, Institute for War & Peace Reporting, CRS Issue 720, <http://iwpr.net/report-news/russian-energy-giant-captures-armenian-market>
- <https://anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm> Erişim Tarihi 03/05/2021
- <https://eurasiancommission.org> Erişim Tarihi 03/05/2021
- <https://tr.sputniknews.com/analiz/201501071013359480/> Erişim Tarihi 03/05/2021
- <http://www.AEBnion.org/?lang=en#about> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://tr.sputniknews.com/abd/202104161044285738-biden-rusyaya-yaptirimlar-konusunda-daha-ileriye-gidebilirdim-ancak-bunun-yerine-orantili-olmayi/> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201510011018084443/> Erişim Tarihi 13/02/2021

<https://tr.sputniknews.com/dunya/202105071044446532-aliyev-kararnameyi-imzaladi-susa-azerbaycanin-kultur-baskenti-oldu/> Erişim Tarihi 08/05/2021

<https://tr.sputniknews.com/columnists/202104081044227595-rus-baris-gucu-karabag-ateskesinin-anahtar-ve-pozitif-faktoru/> Erişim Tarihi 13/02/2021).

<https://tr.sputniknews.com/dunya/202105061044440437-pasinyan-karabagla-ilgili-uclu-mutabakatlarin-uygulanmasi-icin-her-turlu-cabayi-gostermeye-haziriz/> Erişim Tarihi 13/02/2021

<https://tr.sputniknews.com/abd/202105041044424405-abd-yonetimi-azerbaycana-askeri-yardimlara-devam-etme-kararini-kongreye-bildirdi/> Erişim Tarihi 13/02/2021

<https://tr.sputniknews.com/dunya/202104071044211519-lavrov-buyuk-avrasya-partnerligi-abye-acik/> Erişim Tarihi 08/05/2021

<https://tr.sputniknews.com/dunya/202104201044321283-azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-ermenistani-uluslararası-mahkemelere-cikaracagiz/> Erişim Tarihi 08/05/2021

<https://www.azadliq.org/a/avropa-azerbaycan-brusselde/28115943.html> Erişim Tarihi 08/05/2021

<https://baku.ws/politics/18208> Erişim Tarihi 08/05/2021

<https://gsr.fm/avrasiya-iqtisadi-birliyi-ne-qosulmaq-istisna-deyil/> Erişim Tarihi 08/05/2021

<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2703>

<https://bpakman.wordpress.com/baku-2010-fotograflar/temel-bilgiler/azerbaycanin-dis-politikasi/> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://ifpnews.com/exclusive/iran-says-grounds-prepared-for-its-membership-in-eurasian-union/> Erişim Tarihi 07/04/2021

<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-asya/azerbaycan/ulke-profil> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://www.trademap.org/> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://www.eiu.com> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://www.imf.org/> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://www.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://hafta.az/avrasiya-iqtisadi-birliyi-qorxulu-xususiyyet-kesb-etmir-ayaz-mutellibov-299929-xeber.html> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://president.az/articles/21409> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://president.az/articles/31336/print> Erişim Tarihi 03/05/2021

<http://interfax.az/view/758850/az> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://azsiyaset.com/tehlil-analitika/3691-Azərbaycan-Putin-layihəsi-olan-birliyə-qoşulur-Politoloqdan-shok-achıqlamalar.html> Erişim Tarihi 03/05/2021

https://musavat.com/news/turkiye-ve-azerbaycan-avrasiya-iqtisadi-birliyin-qosularsa-politoloqdan-ilginc-aciqlama_793927.html Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://xeber.media/news/15946330/avrasiya-iqtisadi-birliyinin-genislenmesi-ne-ved-edir-aciqlama> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://hafta.az/avrasiya-iqtisadi-birliyin-devet-muzakire-299816-xeber.html> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://kafkassam.com/elhan-sahinoglu-az%C9%99rbaycan-avrasiya-iqtisadi-birliyinin-v%C9%99-kollektiv-t%C9%99hluk%C9%99suzluk-muqavil%C9%99si-t%C9%99skilatinin-uzvu-olsun.html> Erişim Tarihi 03/05/2021

<https://theiranproject.com/blog/2019/10/04/why-joining-eurasian-economic-union-is-an-exceptional-opportunity/>Erişim Tarihi 08/05/2021

https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2018/05/29/feature-01 Erişim Tarihi 08/05/2021

https://www.pewglobal.org/wp-content/uploads/sites/2/2018/12/Pew-Research-Center_Views-of-RussiaReport_2018-12-6.pdf (Erişim Tarihi 31/04/2021); “PublicsWorldwideUnfavorableToward Putin, Russia”, August 2017,

Hürriyet. 26 Ekim 2011. "2 devlet tek millet tek yürek". <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/2-devlet-tek-millet-tek-yurek-19085407> Erişim Tarihi 03/05/2021

IFP News, (2019). “Iran Says Grounds Prepared for Its Membership in Eurasian Union”, 20 February 2019, Erişim Tarihi 03/05/2021

Inessa Baban,(2016) “Azerbaijan’s Identity in the South Caucasus: ‘Geopolitical Pivot’ or ‘GeostrategicActor?’” IRIS, (May 26, 2016), retrieved November 9, 2018, from <http://www.iris-france.org/43014-azerbajjans-identity-in-the-southcaucasus-geopolitical-pivot-or-geostrategic-actor-2/>. Erişim Tarihi

03/05/2021

- International TradeCentre (ITC), Trademap. (2019). TradeMap: ITC. Kasım 7, 2020 tarihinde ITC Web sitesi: <https://www.trademap.org/> Erişim Tarihi 03/05/2021
- Iranidoost, K. (2019). "Iran ConsultingtoJoinEurasianEconomicUnion (AEB)", 8 February 2019, en.mehrnews.com/news/142330/ Erişim Tarihi 06/04/2021
- Jovanovic, M. N., (2006). TheEconomics of International Integration, Massachusetts, USA: Edward ElgarPublishingInc. Erişim Tarihi 03/05/2021
- Jozwiak, R. (2013). 'Explainer: Can ArmeniaSquareIts EU GoalswithJoiningRussia'sCustomsUnion?', <http://www.rferl.org/content/armenia-eu-russia-explainer/25096959.html> Erişim Tarihi 03/05/2021
- Kazimova, A. (2011). "AzerbaijanJoinsRanks of Non-AlignedMovement," RFE/RL, (May 25, 2011),retrievedMarch 9, 2019, from https://www.rferl.org/a/azerbaijan_join_nonaligned_movement/24200776.html. Erişim Tarihi 03/05/2021
- Kofner, Y. (2020). Ten reasonswhyjoiningtheAEBcould be beneficialforAzerbaijan <https://moderndiplomacy.eu/2020/02/25/ten-reasons-why-joining-the-AEB-could-be-beneficial-for-azerbaijan/> Erişim Tarihi 03/05/2021
- Kremlin, (2013). 'President of Russia: Press Statement Following Russian-AzerbaijaniTalks', <http://eng.kremlin.ru/transcripts/5840> Erişim Tarihi 03/05/2021
- Klimentyev, Michael (9 Ekim 2014). "ArmeniaJoiningEurasianEconomicUnionto Open New PerspectivesforEconomy: Ministry". <http://en.ria.ru/>. RIA NOVOSTI. Erişim Tarihi 03/05/2021
- KyrgyzstanŽanaBažyBirimdigi: MýmkyňçylykterMenenmýçylyştykter (Kırgızistan ve Gümrük Birliği Avantajlar ve Dezavantajlar)," Kabar - Kyrgyz Uluttuk MaalymatAgenttigi, (<http://kabar.kg/kyr/analytics/full/8295>, Erişim Tarihi 13/01/2021
- Lazarev, N. (2014). 'Russia-AzerbaijanTradeHits \$2.6 Billion', <http://en.itar-tass.com/economy/737361> Erişim Tarihi 12/12/2020
- Lenk, Arthur (7 Mart 2007). "15th Anniversary of Israel-AzerbaijanDiplomaticRelations" (PDF). Ministry of ForeignAffairs of Israel. Erişim Tarihi 03/05/2021
- Mammadaliyeva L (2019) Azerbaycan-BM: 27 yıllık iş birliğinin gelişme özellikleri <http://newtimes.az/tr/organisations/6010/> Erişim Tarihi 03/05/2021
- Markedonov, S. (2013). "Reviewing loyalties in Greater Caucasus". 22 Ağustos 2013 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim Tarihi 29/9/2016

- MarleneLaruelle,(2015). “Kazakhstan’sposture in theEurasianUnion: in search of serene sovereignty”, Russian Analytical Digest, 165, (17 March 2015), 7, <https://doi.org/10.3929/ethz-a-010421380>, Erişim Tarihi 03/05/2021
- Mehr News Agency, (2018) “AEB ConfirmsAgreement on FreeTradeZonewith Iran”, 7 December 2018, <https://en.mehrnews.com/news/140269/AEB-confirms-agreement-on-free-trade-zone-with-iran> Erişim Tarihi 09/02/2021
- “Military Doctrine of Azerbaijan Republic,” (June 8, 2010), retrievedfromhttp://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2010/iyun/124735.htm?fbclid=IwAR1gygzDkmstwWBWkbUvv-xaql3Ij8CHtKyTOW6ppzUeuTFau4_B15TTQdY. Erişim Tarihi 03/05/2021
- National Security Concept of AzerbaijanRepublic,” (May 23, 2007) retrievedfrom http://www.eqanun.az/framework/13373?fbclid=IwAR3_B6hDdBIhzqATfmPttAVaa0zQaF5qSJsVKc19iLZXdISlJL12XR9L9w. Erişim Tarihi 03/05/2021
- Nazarbayev, N. (2015). “Press Statements Following the Supreme EurasianEconomicCouncil Meeting”, <http://eng.kremlin.ru/transcripts/22404>, Erişim Tarihi 03/05/2021
- NGS (2019) "How manycontinentsarethere?". NationalGeographicSociety. Archivedfromtheoriginal on 16 July 2019. Retrieved 27 July 2017. Byconventionthereare seven continents: Asia, Africa, North America, South America, Europe, Australia, andAntarctica. Somegeographerslistonlysixcontinents, combining Europe andAsiaintoEurasia. Inparts of theworld, studentslearnthattherearejustfivecontinents: Eurasia, Australia (Oceania), Africa, Antarctica, andtheAmericas. Erişim Tarihi 03.05.2021
- Nichol, J.(2008). ‘Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Development sand Implicationsfor US Interests’, Congressional Research Service, CRS Report forCongress: 1-39,<http://fpc.state.gov/documents/organization/109516.pdf> Erişim Tarihi 03/05/2021
- Nichol, J. (2014). ‘Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implicationsfor US Interests’, Congressional Research Service, CRS Report forCongress: 1-66,<<http://fas.org/sgp/crs/row/RL33453.pdf>> Erişim Tarihi 03/05/2021
- Nixey, J. (2012). ‘TheLongGoodbye: Waning Russian Influence in the South Caucasusand Central Asia’, Chatham House, Briefing paper: 1-16, <http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0612bp_nixey.pdf>
- PanArmenian, (2013) ‘RussiapressesArmeniaintojoiningEurasianUnion’, <<http://www.panarmenian.net/eng/news/141504/>> Erişim Tarihi 03/05/2021
- Panorama, (2013) ‘Putin: Rossiya Namerena Ukrep it SvoiPozitsii v

RegioneYuzhnogoKavkaza (Putin: Russia Intends to StrengthenIts Position in the South Caucasus)', <<http://www.panorama.am/ru/politics/2013/12/02/putin-speech/?sw>> Erişim Tarihi 03/05/2021

PewResearch Center, (2018) "Image of Putin, RussiaSuffersInternationally", December 2018, Erişim Tarihi 03/05/2021

Pourchot, G. (2008). EurasiaRising, DemocracyandIndependence in the Post-Soviet Space, (Greenwood Publishing Group, England, 2008). Erişim Tarihi 03/05/2021

Putin, V.V. (2015). "PressStatementsFollowingtheSupremeEurasianEconomicCouncil Meeting", <http://eng.kremlin.ru/transcripts/22404>, Erişim Tarihi 28/10/2020.

Putin, V.V. (2015). "PressStatementsFollowingtheSupremeEurasianEconomicCouncil Meeting", <http://eng.kremlin.ru/transcripts/22404>, Erişim Tarihi 28/10/2020.

Putin, V. (2013). "HoblihHHTe^pa^HOHHbIHnpoeKT EBpa3HH-6ygyrn;ee, Koropoepo^gaeTcacerogHfl". "A New Integration Project forEurasia: A futurethat is borntoday", Izvestia, 03 Ekim 2011, <http://izvestia.ru/news/502761>.

Putin tovisitBrussels as "EurasianUnion" leader", EurActive Online, 4 Aralık 2012, www.euractiv.com/europes-east/putin-comes-eu-eurasian-union-le-news-516419. Erişim Tarihi 12/12/2020

Putin, (2011) "A New Integration Project forEurasia".<https://russiaeu.ru/en/news/article-prime-minister-vladimir-putin-new-integration-project-eurasia-future-making-izvestia-3> Erişim Tarihi 03/05/2021

Putin, V. (2021) "NovyyintegratsionnyyproyektdlyaYevrazii - budushcheye, kotoroyerozhdayetsyasegodnya", Izvestiya, 3 oktyabrya 2011, <http://www.izvestia.ru/news/502761>, Erişim Tarihi 12/12/2020

PUTZ, C. (2016), "A Blurry' Union: KyrgyzstanandtheEurasianEconomicUnion", <http://thediplomat.com/2016/02/a-blurry-union-kyrgyzstan-and-the-eurasianeconomic-union/> Erişim Tarihi 12/12/2020

PUTZ, C. (2016), "Putin and Nazarbayer TradeCompliments at Business Forum", <https://thediplomat.com/2016/10/putin-and-nazarbayev-trade-compliments-at-business-forum/> Erişim Tarihi 12/12/2020

"RelationswithAzerbaijan," North AtlanticTreatyOrganization, (October 26, 2018), retrievedfrom https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49111.htm Erişim Tarihi 12/12/2020

Roberts, S. Marin, A., Moshes, A.. ve Pynnöniemi, K. (2014). "TheEurasianEconomicUnion-BreakingthePattern Of Post-SovietIntegration? TheFinnishInstitute Of International Affairs, FIIA Analysis– 3. Erişim Tarihi

12/12/2020

Russia Today, "Dollar-free Monetary Union: Russia-led Free Trade Zone May Adopt Single Currency", 4 December 2018, <https://www.rt.com/business/445525-AEB-adopt-single-currency/> Erişim Tarihi 09/02/2021

Safaryan, A. (2013) 'Eurasian Union May Become a Serious Threat to Rehabilitation of the Political and Economic System in Armenia: ArmInfo's interview with Arthur Ghazinyan, Head of the Centre for European Studies, Yerevan State University', <http://www.arminfo.am/index.cfm?objectid=9673CBC0-F8F6-11E1-824DF6327207157C> Erişim Tarihi 12/12/2020

Sarabekov, Cumabek, "Yevraziyskiy vibr Kirgizistana: vizvdlya Kazahstana i Rossii?", Institut Mirovoy Ekonomiki i Politiki pri Fonde Pervogo Prezidenta Respubliki Kazakhstan, Astana, Avgust 2015, 7, http://caa-network.org/cassions/wp-content/uploads/2015/08/doklad_-_kirgiziya.pdf, Erişim Tarihi 12/12/2020

Shahbazov, F. (2021). Azerbaijan, Armenia and the Eurasian Economic Union: A Risky Game or an Opportunity? The market for ideas No. 27, Jan.-Feb. 2021 ISSN (ONLINE) 2558 - 820 <http://www.themarketforideas.com/azerbaijan-armenia-and-the-urasian-economic-union-a-risky-game-or-an-opportunity-a171/> Erişim Tarihi 12/12/2020

Slimov, H. (2021). Azərbaycan KTMT və ya Avrasiya İqtisadi Birliyinin üzv olacaqmı? <https://qaynarinfo.az/az/azerbaycan-ktmt-ve-ya-avrasiya-iqtisadi-birliyinin-uzvu-olacaqmi/> Erişim Tarihi 08/05/2021

Socor, V. (2006). 'Armenia Selling More Infrastructure Industry to Russia', Eurasia Daily Monitor, 3,206, http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Bttnews%5D=32210&no_cache=1#.U-JDQPldXHV Erişim Tarihi 12/12/2020

Stack, G. (2014). "Russian Duma First Toratify Eurasian Economic Union treaty", <http://www.bne.eu/content/story/russian-duma-first-ratify-urasian-economic-union-treaty>, Erişim Tarihi 30/09/2020

Svante Cornell (2014) 'Azerbaijan: Going it Alone' URL: <https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/publications/12-1409GrandStrategy-Azerbaijan.pdf> Erişim Tarihi 12/12/2020

TASS,(2016) "Putin Prizval Sozdat' Bol'shoye Yevraziyskoye Partnerstvo", 17 Haziran 2016, <https://tass.ru/pmef-2016/article/3376295> Erişim Tarihi 18/01/2021

Tasch, Barbara (29 Mayıs 2014). "Russia, Kazakhstan, Belarus Sign Treaty Creating Huge Economic Bloc". times.com. Time Magazine. Erişim Tarihi 12/12/2020

Tamrazian, H. (2013) 'Yerevan Vague on Armenian Entry into Russian-Led Union', Erişim Tarihi 12/12/2020

<http://www.azatutyun.am/content/article/25019843.html> Erişim Tarihi 12.12.2020

- The Peninsula, (2010) ‘Azerbaijan, Russia Seal Major Gas Deal’, <http://thepeninsulaqatar.com/business/business-news/125348/azerbaijan-russia-seal-major-gas-deal> Erişim Tarihi 12/12/2020
- The World Bank (2020). Database. Retrieved 18 October 2020 from <https://data.worldbank.org/> Erişim Tarihi 12/12/2020
- TİM (2020) Avrasya Birliği Ve Türkiye file:///C:/Users/Casper/Desktop/AVRASYA%20EKONOM%20C4%B0K%20B%20C4%B0RL%20C4%B0%20C4%9E%20C4%B0%20B%20C4%B0LG%20C4%B0%20NOTU.pdf
- Treaty on the Eurasian Economic Union, Eurasian Economic Union Law Portal, Erişim Tarihi 12/12/2020
- Trade Map (2020). Database. Retrieved 15 January 2021 from <https://www.trademap.org/Index.aspx>. Erişim Tarihi 12/12/2020
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017a), “Ermenistan Ekonomisinin Genel Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/ermenistan-ekonomisi.tr.mfa>, Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017b), “Kazakistan Ekonomisinin Genel Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-cumhuriyeti--ekonomisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi 12/12/2020
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017c), “Kırgızistan’ın Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>,
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017d), “Belarus’un Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/belarus-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi 12/12/2020
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017e), “Rusya’nın Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/rusya-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi 12/12/2020
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017f), “Türkiye-Rusya İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi 12.12.2020
- Tüysüzoğlu, G. (2014). “Bölgesel Bir Hegemonya Girişimi: Avrasya Birliği”, [Http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bolgesel-bir-hegemonya-girisimi-avrasya-ekonomik-birligi](http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bolgesel-bir-hegemonya-girisimi-avrasya-ekonomik-birligi), Erişim Tarihi 29/09/2015.
- Uluslararası Para Fonu (IMF). (2019, Ekim 18). World Economic Outlook Database, October 2019: IMF. Uluslararası Para Fonu (IMF) Web sitesi: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/WEOOct2019all.xls> Erişim Tarihi 12/12/2020
- United Nations. 2008 "Elections&Appointments – Human Rights Council". United Nations. 2008 <https://www.un.org/ga/60/elect/hrc/> Erişim Tarihi 12/12/2020
- Union of International Associations (UIA). (2019). Eurasian Economic Community (EurAseC): Union of International Associations (UIA). Kasım 25, 2020 tarihinde Union of International Associations (UIA) Web Sitesi: <https://uia.org/s/or/en/1100035858> Erişim Tarihi 12/12/2020

- Valiyev, A. (2013) ‘Azerbaijan and the Eurasian Union: Costs and Benefits’, in I. Kempe (ed.), *The South Caucasus between the EU And the Eurasian Union*, (Centrefor Security Studies, Zurich, 2013), pp. 17-19. Erişim Tarihi 12/12/2020
- Valiyev, A. (2016) Azerbaijan: Perspectives on Eurasian integration https://ecfr.eu/article/essay_eurasian_integration_azerbaijan/ Erişim Tarihi 12/12/2020
- Valiyez, A. (2013) Azerbaijan and the Eurasian Union: Costs and Benefits <https://www.ponarseurasia.org/article/azerbaijan-and-eurasian-union-costs-and-benefits> Erişim Tarihi 12/12/2020
- Voice of Russia, ‘Moscow to strengthen its position in South Caucasus-Putin’, http://voiceofrussia.com/news/2013_12_02/Moscow-to-strengthen-its-position-in-South-Caucasus-Putin-8832/ (2013).
- Voice of Russia, ‘Armenia fit to join Eurasian Economic Union - Putin’, http://voiceofrussia.com/news/2014_03_05/Armenia-fit-to-join-Eurasian-Economic-Union-Putin-1944/ (2014).
- Voice of Russia, ‘Trade Turnover between Russia and Azerbaijan on the Rise’, http://voiceofrussia.com/radio_broadcast/no_program/271333328/ (2014).
- WorkTogether?, 369 https://www.cer.eu/sites/default/files/pb_eurasian_IB_16.3.17_0.pdf Erişim Tarihi 11/02/2021
- Yevraziyskiy Ekonomicheskiy Soyuz (2014) Dogovor o Yevraziyskom Economic heskom Soyuze, https://docs.AEBnion.org/docs/ru-ru/0013611/itia_05062014_doc.pdf Erişim Tarihi 19/01/2021

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Kanan MAMMADOV	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Azerbaycan Kamu Yönetimi Akademisi
Fakülte	Siyasal Yönetim
Bölümü	Uluslararası İlişkiler
Makale ve Bildiriler	
1. Kanan Mammadov, “ 2009 Zurich Protocols and Armenian Initiative and Its Impact on Turkey-Azerbaijan Relations ” IJOPEC Publication tarafından yayınlanacak olan <i>Contemporary Issues in The Balkans, Middle East, Asia & Africa</i> ISBN: 978-1-913809-29-4	